

30K-2

6382

Ба 1247

МАМАДУК

4 (13)

227

Пролетары ўсіх краёў, злучайцеся!

БС 1247

МАЛАДНЯК

Штомесячная літаратурна-мастацкая і грамадзка-політычная часопісь
ЦК КПБ (б) і ЦК ЛКСМБ

5/11

ПАД РЭДАКЦЫЯЙ
УС. ІГНАТОЎСКАГА, М. ЗАРЭЦКАГА, М. АДЗІНЦА

Год выдання чацьверты

Сшытак чацьверты
ЧЭРВЕНЬ

ДЗЯРЖАЎНАЕ ВЫДАВЕЦТВА БЕЛАРУСІ
М Е Н С К—1926

Кузьма Чорны

Старыя сьляды

I

Дзеравяная вуліца даходзіць да самых рээк чыгункі. За шырокай лініяй чыгункі, на шырокай прагаліне парасла густая трава, пакапаны канавы, цягнуцца нізкія драцяныя загарадзі, а там зноў ціснуцца адзін да аднаго прывакзальныя будынкі... Паросшая травой прагаліна, усьлед за перакрываваемымі на ёй чорнымі рэйкамі, выбягае ў палявыя прасторы, дзе нізкімі істужкамі ўстаюць далёка сінія лясны і адкуль у хмурыя дні паднімаюцца грузныя хмары. І адсюль вуліца здаецца вузкім праходам з зялёных далячынь у грымучыя і магутныя каменныя нетры.

Канец вуліцы пры чыгунцы высыпаны чорна-блішчастаю дзындраю, і заўсёды тут пахне вугольным дымам. Тут і дзень і ноч чутны сьвісткі і крыкі паравікоў і жалезны стук вагонаў, з шырокіх-жа вуліц гораду дабягае сюды шум конак і аўтамабіляў. У сухія дні ведаў прыносяць сюды з палявых дарог тонкую пялёнку лёгкага пылу, пыл асядае на гнілыя платы і шэрыя сьценны, і суха-салодкім сваім пахам прыкра разбаўляе востры пах вугольнага дыму.

Па цяжкаму бруку з вялікіх каменяў вуліца паднімаецца ад чыгункі ўгору да белага, двухпаверхнага дому. На другім паверсе тут зьмяшчаецца клуб работнікаў чыгункі, а ўнізе— заняпалая „сталоўка-піўная“.

Прыгожыя, вымалеваныя жоўтаю фарбаю дамы на гэтай вуліцы мяшаюцца з гразнымі і старымі домікамі й хатамі. Тротуары мясцамі з гладкіх дошчак, мясцамі з гнілых аполкаў, а шмат дзе і зусім папрыбіраны з-пад ног клапатлівымі тугэйшымі жыхарамі. Стары міліцыянер некалькі раз прабаваў

накладаць штраф на „самаўпраўнікаў“ за такія непарадкі, але з гэтага мерапрыемства пакуль нічога ня выходзіла, бо ў тых былі два моцныя аргументы: папершае, у часы вайны й рэвалюцыйі трэба было, як і заўсёды, даставаць адкуль небудзь апал, а падругое, мірнае будаўніцтва народнай гаспадаркі, на рэйкі якога ўжо некалькі год як стаў горад, ня можа ісьці ўсюды роўна і, калі ў цэнтры гораду яно ідзе шпарка, то няма вялікага дзіва, калі на гэтай вуліцы яно ідзе павальней.

Ня глядзячы, аднак, на такія разважаньні тубыльцаў гэтай вуліцы, на ёй ні днём, ні ноччу ня спыняецца рух. Днём тут грымяць з гораду на станцыю й назад балагольскія вазы й грузавыя аўтамабілі з усім тым, што вывозіць ад сябе й прымае да сябе горад, раніцамі ідуць адгэтуль на заняткі й на работу студэнты і работнікі чыгункі, у сонечныя дні праходзяць за горад атрады спортсменаў і піонэраў, напаўняючы суседнія кварталы бубённым гулам; начаі па гэтай вуліцы з двух цягнікоў праяжджаюць у горад пасажыры, цягнуцца з гораду начныя абозы. А пасля другой гадзіны ночы ідзе народ з піўной.

Клюб чыгуначнікаў кожны вечар збірае ў сябе моладзь гэтай вуліцы, піўная-ж мае таксама свой заўсёдны кадр народу. З клубу бягуць на вячэрнія кварталы—музыка рояля, песьні і сьмех; піўная-ж, уціснутая ў зямлю верхнім, клубным паверхам, падражніваецца з вечарам праразьлівымі зыкамі гармоні і размашнымі выкрыкамі песень, вясёлымі і пранізанымі наскрозь журбою.

Пад вечар, перад тым, як ў піўную пачынаюць збірацца ламавыя рамізьнікі, шаўцы-саматужнікі, насільшчыкі і нагрузчыкі з чыгункі і ўсякія іншыя людзі,—першым зьяўляецца сюды гарманісты Захар Зынга—высокі й сухі чалавек, з каструбаватым няроўным тварам і да немагчымаьці чырвоным носам, з яшчэ больш чырвонымі тонкімі жылкамі на ім. Ён адзеты ў латаныя галіфэ, перашытыя з шэрага салдацкага шынэлю, і ў кароценькі стары фрэнч з чорнага корту, з-пад фрэнча відаць грудзіну рудой распыразанай сарочкі. У гэты час дня ў яго заўсёды баліць галава ад учарашняга перапою, але настрой у яго такі, з якім начальнік войска, узяўшы новы горад, выступае перад тамашнімі жыхарамі з прамоваю.

Зачыніўшы дзьверы піўной, Захар Зынга пагаспадарску заходзіць ў другі пакой і са стукам ставіць на стол сваю вялікую гармонь. Галава ў яго трохі кружыцца, ногі прыткія, але трохі прабуюць блытацца, дух-жа яго ўзьняты вышэй усіх гэтых дробных непаразумеў чалавечага цела, і ён многазначна падморгвае адным вокам тоўстаму буфэтчыку. Той прымае гэта за кпіны і пачынае злаваць. Голасам пісклівым ад прыроды ён стала заяўляе:

— От я буду цярпець-цярпець тваю гэтую музыку, а пасля выйду з цярпеньня ды, доўга не чакаючы, вазьму ды выкіну к чорту вон адсюль гэтую тваю гармонь з табою разам.

Выслухаўшы такую цытату, Захар Зынга акругляе твар ухмылкаю філёзофа, які ведае нешта важнае і лічыць для сябе нізкім гаварыць усім аб гэтым.

Буфэтчык трасецца ад злосьці:

— Ну, ну—сьмейся! Яшчэ зубы мне тут вышчарае... Цераз цябе ўсе тут непарадкі заўсёды бываюць, а ні то што... Тут табе сталоўка грамадзкая, а не карчма якая-небудзь, і твае музыкі тут мне непатрэбна.

— Калі так, то дай грамадзтву казённую музыку!

— Ты што, парадкі тут свае прышоў наводзіць!?

Захар Зынга ня лічыць патрэбным разьвіваць далей дыскусію і моўчкі пачынае разглядаць публіку. Буфэтчык робіць спробу яго прынізіць перад ўсімі:

— На тым тыдні цераз яго-ж гэта тут гвалт быў, хацелі пасля сталоўку зачыніць; колькі было мне клопату, пакуль адваймаў... Назьбіраў сваёю гэтаю музыкаю сюды п'яных з усіх вуліц, а тыя давай буяніць... Каб ня я—зачынілі-б сталоўку!..

Мала хто яго слухае, і ён змаўкае, а Зынга аглядае столікі, з якога-б пачаць сваю работу.

Самы разгар яго дзейнасьці бывае вечарам, калі піўная гудзе п'янымі галасамі. Заўважыўшы дзе-небудзь знаёмы з ранейшых вечароў, або так весела-добры твар, ён падсядае туды бліжэй і ціханька бярэ на гармоні некалькі нясьмелых акордаў. Памяты і нэрвы твар яго носіць на сабе ў гэтыя хвіліны адбітак нейкай прыніжанасьці і просьбы. Такі твар у яго бывае яшчэ ў час сну—калі ня трэба яму ні хітраваць, ні ламацца.

— А ну, падвесьлі,—чуецца голас.

Зынга падсоўваецца да стала і налівае сабе гарэлкі ці піва. За гэта яго былі адзін раз моцна пабілі і з таго часу ён заўсёды раней заглядае ў твар чалавеку, каб пазнаць з кім сядзіць. Выпіўшы гарэлкі, ён пачынае „падвясельваць“. Вакол яго збіраецца народ; расшавельваюцца пачуцьці, душа просіць размаху і тады робіцца ня шкода грошай на выпіўку. Так Зынга сядзіць тут да позьняй ночы і мае выгляд чалавека, які зразумеў усё так, што ўсюды ня лепш і ня горш, але няма куды адсюль сьпяшаць, бо выявіць сябе можна толькі з гармоняю і тут.

Калі яго просяць іграць, ён падтульвае вострыя плечы свае і гнецца да чалавека, з нейкім вінаватым імкненьнем зразумець таго, хто яго просіць. У час-жа антракту, ён гаворыць з усімі; хто-б што і аб чым ні гаворыць—ён маўчаць ня можа, выяўляючы пры гэтым сваю фантазію і сам верачы сваім выдумкам.

— Усё гэта дрэнь,—гаворыць хто-небудзь падпіўшы, радасны ад таго, што ёсьць магчымасьць выказацца аб чым і як хоча,—цяпер няма добрых напіткаў.

Нядоўга думачы над пастаўленым пытаньнем, Зынга аўторытэтна заяўляе:

— Цяпер напіткаў акуратных быць ня можа, бо пашоў выраб нядобры.

— Няпраўда,—перабіў яго быў раз маладзенькі стрэлачнік з чыгункі, які ня мог прапусьціць добрага выпадку паказаць сваё дасканалое разуменьне сучаснасьці,—няпраўда, цяпер напіткі кепскія не затым, што іх кепска вырабляюць, а затым, што яны ня могуць, як належыць, выстаіцца ў паграбох, паколькі іх усьлед рэалізуюць.

— А ты адкуль ведаеш, шмок ты,—ускіпеў Зынга, якому здалося, што публіка будзе на баку стрэлачніка,—што ты, сам на свае вочы бачыў гэтую работу? Пакажы ты мне факт, ці нюхаў ты нават калі паграбы з напіткамі.

— Ды я ў семнаццацітым годзе сам у гэтых паграбох конфіскацыю рабіў!

— Дзел?

— У Маскве.

— А ў Тулу ты часамі ня ездзіў конфіскаваць паграбы?

— Пашоў к чорту!—крыкнуў стрэлачнік, чуючы вакол сябе рогат.

— Так-бы ты й зразу гаварыў,—заявіў Зынга, выходзячы на сярэдзіну і засоўваючы рукі ў кішэні, радасны ад свае перамогі,—так-бы й гаварыў, а то разводзіш хлусьню, як-бы табе хто і паверыць. Многа такіх майстроў знашлося-б конфіскаваць паграбы... От я памятаю, як мы бралі на румынскім фронце крэпасць, дык у тэй крэпасці быў пограб... От там напіткі былі—віно, як сьмятана густое...

— А ты-ж учора гаварыў мне, што гэта было не на румынскім фронце, а каля Баранавіч,—падаў нехта голас з п'янай грамады.

— Я гэтага гаварыць ня мог,—пастараўся апраўдацца Зынга,—бо я на баранавіцкім фронце зусім ня быў.

— А ты-ж мне хваліўся, што быў ранены каля Баранавіч,—умяшаўся зацікаўлены буфэтчык.

Аглушаны з усіх бакоў рогатам, Зынга пачаў маргаць вачмі, пасья напробаваў перамагчы праціўнікаў нахрапам:

— Ё быў ранены, —загаварыў ён,—дакажы, што я ня быў ранены... я магу знакі ад пуль паказаць.

— Пакажы!

Зынга скінуў фрэнч, расшпіліў сарочку і паказаў шырокія, сухія грудзі. На іх убачылі некалькі чырвоных рубцоў і знакаў—сьляды перажытага гэтым чалавекам.

— А братка-ж ты мой,—ціха падзвіўся нехта.

— То што,—сказаў стрэлачнік,—але гэта не на Баранавіцкім фронце, ты там ня быў. Хлусіш...

— Я ўсюды быў,—горда заявіў Зынга,—я поўсьвету пехатой прашоў і больш я забыў, чым ты, смаркач, ведаеш... Я многа чаго знаю.

— Але ці цябе хто знае?

— А цябе хто знае!? —зароў Зынга, закасваючы рукі. Але ўвагу яго адцягнуў буфэтчык. Вышаўшы з-за буфэту, ён, закрычаў:

— Вон пашоў адсюль з сваёю [гармоніяю, каб і духу твайго тут ня было... Што тут гвалт паднімаеш... На чорта тут мне твае гэтыя гаворкі пра Баранавіцкі фронт, ды пра паграбы з напіткамі... Ты тут не павінен знаходзіцца... Мар-рш!

І ён схваціў яго гармонь і выкінуў на ганак. Зынга выскачыў услед, забраў гармонь і зьявіўся зноў, гатовы заўсёды піць, спрачацца, іграць і быць выкіненым на вуліцу. Скура на твары яго варушылася ад нэрвовасьці, і вочы нечага шукалі.

Паспакайнеўшы буфэтчык, прыпёршыся жыватом да стала, сказаў:

— Гэтыя раны яго не ад куль, ён ня быў на вайне. Гэта яго за пакражы дубасілі.

— Дакажы,—крыкнуў Зынга,—дай мне на рукі факт!

Буфэтчык маўчаў.

— Пакажы ты свае знакі,—ня сьціхаў Зынга,—пакажы, як ты пражыў... Валяўся, як япрук у саломе...

Буфэтчык плюнуў і пашоў на сваё месца. І была ў яго постаці нейкая засмучанасьць чалавека, якому няма чым пахваліцца.

Падобныя сцэны адбываліся ў піўной амаль ня кожны дзень, і цэнтральнай асобай іх заўсёды быў Захар Зынга. Буфэтчык ня мог адважыцца ня пускаяць яго сюды, ведаючы, што дзякуючы яму і яго гармоні тут кожны вечар поўна людзей. І Зынга тут піў і іграў на гармоні маршы, вальсы і полькі. Часта, перад тым як ісьці дадому, позна ўночы, ён ужо ледзь валадаў нагамі; тады яго выводзілі на вуліцу. Здаралася, што ён лажыўся там-жа на ганку, выпягваўся і ляжаў так ў цемні ночы, прытуліўшыся да свае гармоні. Тады, узнепакоеная тым, што яго доўга няма, прыходзіла дачка яго Рыта, брала яго пад рукі і заводзіла дадому.

II

Пятым ад канца вуліцы стаяў стары дзеравяны дом у вадну кватэру, нізенькі і падгніўшы, адкуплены даўно ад управы чыгункі Дзянісам Пляцінскім, вядомым тут пад прозьвішчам бачкавоза.

Быў Дзяніс Пляцінскі нізкі і шырокаплечы стары, маўклівы і непаваротны. Хадзіў ён паволі, ступаў нагамі цяжка і меў прывычку часта, амаль заўсёды, чухаць сваю густую рыжаватую бараду на круглым і шырокім твары. Ужо некалькі гадоў паказваўся ён у людзях у жоўта-шэрай вопратцы з грубога сукна, даўжынёю па калені, і адзеты так здаваўся

больш яшчэ непаваротным і цяжкім, і меў нейкае падабенства да свайго дому.

Дом гэты меў два пакойчыкі і кухню—усё старое і абшарпанае. Дзьверы з сяней у кухню былі забіты дошкамі і замест іх былі зроблены знадворку ў задняй сьцяне,—кухня была, такім чынам, перароблена ў хлеў, дзе стаяла двое коняй, на якіх Дзяніс Пляцінскі начаў вазіў сваю бочку. Адзін пакойчык займаў ён сам, а ў другім жыў Захар Зынга з дачкою Рытай.

Адносіны між Зынгай і Пляцінскім доўгі час былі нейкія офіцыяльныя: яны давалі адзін аднаму дзяндобры і ніякіх гаворак між сабой ніколі не вялі, і прычынай гэтага была, мабыць, панурасць Пляцінскага. Толькі раз адбылося між імі маленькае здарэньне, якое іх зблізіла трохі.

У хмурны і мокры дзень восені, пад вечар, вышлі яны былі разам з піўной. Ногі іх запляталіся таксама, як і языкі, толькі розьніца была ў іх вась у чым: Зынга, стомлены „падвясельваньнем“ гармонія публікі, меў нахіл да спакою ўсё свае істоты, у Пляцінскага-ж ад доўгае маўчанкі пачалі варушыцца ў галаве ўсякія думкі, і ён выявіў свае настроі ў словах:

— Канхозкая кватэра горш сапраўднай кватэры, бо над канхозкаю кватэраю дзесяць начальнікаў сядзіць, а тут усяго адзін гаспадар.

Зынга маўчаў. Пляцінскі папрабаваў растлумачыць:

— Канхоз, скажам, вызначае на свой раён аднаго старога, а над тым стаіць другі старшы...

— Знашоў аб чым гаварыць,—абазваўся Зынга.

— Як-то, аб чым? Я сам па сабе ведаю...

— Што?

— Што я гаспадар...

— Які ты к чорту гаспадар...

Пляцінскі на хвіліну прыпыніўся, спыніў за рукаў Зынгу і грозна заявіў:

— Заўтра-ж ачысьці мне кватэру.

— Сьвісьнеш!—адказаў Зынга і пашоў.

Пляцінскі рушыў за ім, і сьвятла дагнаўшы яго, наколькі дазволілі аслабеўшыя ногі, даў яму рукавом па шыі. Зынга спачатку як-бы здзівіўся, пасля гэтае здарэньне вызвала ў памяці яго мінулае—як яго некалі білі ў зубы ў салдатах, як білі па турмах і астрогах—і нешта заварушылася ў глыбіні

яго істоты, мала калі быўшае раней. Ён раптам адчуў, што яго трэба тут-жа выказаць, ці так як-небудзь выявіць, але як? І ён, памаўчаўшы трохі, запытаў:

— Ты яфрэйтарам ня быў?

— Кашаварам быў,—адказаў, паспакайнеўшы, Пляцінскі.

І сказаўшы гэта, Пляцінскі раптам прыпомніў, як у часы свайго кашаварства зышоўся ён быў з дачкою нейкага сталара—порсткаю і вясёлаю дзяўчынаю, і як цераз год яна памерла, а ён, вярнуўшыся з салдатаў, гадаваў ад яе сына. Выгадаваўшы, аддаў яго ў салдаты, адкуль ён і не вярнуўся. І вось, цяпер ён, стары Дзяніс Пляцінскі, жыве адзін, заняўшыся работай з бочкаю ўночы...

Так яны ўдвух ішлі і прапускалі ўсё гэта праз свае адчуваньні. І прышоўшы дадому, моцна сапучы і чапляючыся за ўсё нагамі, яны прашлі ў пакойчык Пляцінскага, сяк-так прымайстраваліся там на скрыпучым ложку, дасталі аднекуль бутэльку гарэлкі і пачалі піць... Нешта бармочучы, кожны з іх хацеў выказаць нейкую думку, ды ня мог... Так яны пілі, барматалі і цалаваліся раз-по-разу, пакуль Пляцінскі не зваліўся там, дзе сядзеў.

Увашла Рыта—нізкая і белатварая дзяўчына. Сьветлая спадніца густымі фалдамі ападала ў яе вакол ног; у постаці яе была маўклівасьць чалавека, прывыкшага да такіх малюнкаў. Яна моўчкі штурханула бацьку ў плячо, і той з нейкім дзіцячым паслушэнствам пачаў паднімацца. Трымаючы яго за плячо, Рыта павяла яго дадому; Пляцінскі-ж застаўся адзін. Ён вzehаў з ложка на зямлю, нейк бокам пасядзеў трохі на ёй, памахаў рукою і лёг... Грузна і шырока ляжаў ён на заплёванай падлозе. Плечы яго, абцягненыя шэрым сукном старой вопраткі, уяўляліся як нешта прыніжанае і фантастычнае. Рыжаватая густая барада, пераблытаная з вусамі, здавалася ўросшай у падлогу. Ляжаў ён круглым, памятым тварам у зямлю...

Холадна было ў хаце, і зноў увашла Рыта і запаліла яму ў печы. Агонь асьвятціў яго чырвоным сьветам, а за вокнамі гусьціўся вечар.

Як-бы што прыпамінаючы, Дзяніс пачаў варочацца і ўсё крахтаў, як з-пад якога-небудзь цяжару...

— Калі гуль-ляць, дык гуляць!... Душа хоч-ча... Праўда ці не?!

У тую ноч ён ня выехаў на сваю работу з бочкай, і коні яго, недагледжаныя, старыя й такія-ж каравыя, як і іх гаспадар, стаялі ў хляве і цёрліся шыямі аб сьцяну.

Ноч была цёмная й мокая.

III

З высокіх і сьветлых вокан клюбу чыгуначнікаў відаць было канцавыя будынкі гораду, пуціны чыгункі, выходзіўшыя далёка ў поле, і само поле—у кустох, канавах і дарогах, з шырынёю да сініх лясоў. У лагчынах далёка туліліся да зямлі палявыя хаты, далі там былі дымна-сінімі, і вузкімі істужкамі блыталіся дарогі. Некалькі раз у дзень з жалезным грукатам імчаліся ў гэтую сінюю шырыню з гораду паязды, некалькі раз прыходзілі адтуль у горад,—і гэта была адмысловая вялікасьць і сіла. Жалезны грукат, раптам зьявіўшыся сярод роўнасьці поля, парушаў яго ціш і задумённасьць, і хараство травы і шэрай зямлі змянялася хараством жалеза...

У вокан гэтых часта стаяла Рыта адвячоркам і глядзела туды ўніз.

І дарогі тыя, і сінь былі ёй знаёмымі з малых дзён, і цяпер кожны дзень была там яна з лапатаю на рабоце каля чыгункі... А раз, даўно ўжо, бацька, Захар Зынга, прышоўшы дадому позна з піўной п'яны і моцна там пабіты, расказаў ёй, што й маці яе была родам адтуль; гаворка з бацькам у тую ноч была новай для Рыты, яна некалькі дзён пасья яе ўсё думала аб бацьку і старалася вызваць у сваім выбражэньні постаць нязнанай мацяры, старалася і не магла. І пасья гэтага пачала яна мяшаць свае дзявочыя мары з думкамі...

Прышоўшы пад вечар з работы, яна была трохі дома адна, пасья йшла сюды, да гэтых вокан, а як цямнела, зноў была адна дома, і калі вельмі позна ня было бацькі—ішла па яго ў піўную.

Раз у такую ноч яна прывяла яго дадому пабітага, знашоўшы яго на ганку. Ён усю ноч стагнаў, а назаўтра ня ўстаў з пасьцелі. І яна, пашоўшы на работу, першы раз адчула да яго нейкае, нявыяўленае раней, замілаваньне дачкі да хворага бацькі. Вечарам, кормячы яго, яна першы раз плакала над ім

і ўгаварвала пакінуць піць, а ён маўчаў, часта вінавата маргаў чырвонымі вачыма і здаваўся сам сабе грубым, агідным і ненавідным для ўсіх. На трэці-ж дзень, як падняўся ён, сказаў ёй, што піць больш ня будзе й пашукае работы. Між імі сталі блізкія адносіны, якіх ніколі раней ня было. Яна сьпяшала з работы дадому, яе цягнула туды; ён ёй здаваўся слабым і немагутным, якога трэба даглядаць і ня спускаць з вачэй.

Ён заставаўся дома адзін, хадзіў па хаце, выхадзіў на чыгунку і чакаў Рыту. Гармонь яго стаяла над дзвярыма на пыльнай паліцы нячэпанаю. А адзін раз, як сьвяціла сонца і ад вокан ляжалі ў паветры доўгія слупы залатога пылу, раптам захацелася яму зайграць. Ён сьцягнуў гармонь, сеў на лаву, палажыў яе сабе на калені і доўга браў, з рознымі аддзеньнямі, усякія акорды. Пасьля зайграў „польку сьмех“ і раптам нечага засумаваў. З вялікаю нецяярлівасьцю чакаў ён вечару, а як ён прышоў, хаваючыся ад Рыты, узяў пад паху гармонь і пашоў у піўную. Там ён іграў, пасьля перадаў гармонь другому, а сам узяўся ў бокі і пачаў скакаць трапака, пакуль яго сілай не пасадзілі на месца. З таго вечару зноў пашло ўсё, як і раней.

Тады Рыта зноў мала з ім гаварыла, часам шкадуючы яго, часам носячы ў сябе на яго нешта падобнае да злосьці.

Задумённая і нейкая кволая ў перадвечэрным змроку, яна часта стаяла пры клубных вокнах, гледзячы ўніз у далячыню, пакуль больш зьбіралася вакол яе людзей. Тады бяз трывог і вострых думак праходзіў вечар—там была музыка і песні. Толькі як, ідучы дадому, спускалася яна з усходаў на вуліцу, прыкра і сумна ёй рабілася—у ніжнім паверху, за трыма асьвечанымі вокнамі, глушачы гул галасоў, чуліся праразьлівыя зыкі бацькаўскай гармоні. Тады нейкая трывога апаноўвала ёю.

У тую ноч, як Захар Зынга піў і цалаваўся з Дзянісам Пляцінскім, Рыце нездаровілася і ад гэтага вастраэйшымі былі адчуваньні й думкі.

За сьцяною крактаў Пляцінскі, а яна, палажыўшы бацьку, доўга не магла заснуць. Крыўда ад нечага й перад нейкім узбуджвала ў ёй нэрвовасьць; яна доўга ляжала не варушачыся, пасьля запаліла агонь, пробавала сядзець, хадзіць па дварэ, зноў лажыцца і перад самым днём ня вытрымала і заплакала. Зьявілася раптам варожасьць да бацькі, яна пабудзіла яго, каб

сказаць, што сягоньня раней ідзе на работу, ідзе цяпер-жа, абы ня бачыць ні гэтых сьцен, ні яго. Тады нейкая трывога зьявілася на яго п'яным яшчэ і змучаным твары. Сапучы перагарам гарэлкі і стогнучы, ён узвалокся на ногі, шатаючыся ў бакі, прашоў да дзьвярэй і назад. Нейкая ўпартая рашучасьць была цяпер у гэтай высокай і памятай постаці. Ён раптам асунуўся зноў на пасьцель і хрыплым голасам сказаў:

— Рыта.

Яна маўчала.

— Рыта!—зноў і мацней пазваў ён.

Цяпер яна глянула на яго, усё-ж ваража і з недавер'ем.

— Рыта,—загаварыў ён,—ня ідзі зусім сягоньня, я прадам гармонь і аддам грошы табе. Гэта была апошняя ноч... Калі што якое, дык да Дзяніса нават прыстану...

— Ня трэба,—сказала яна сурова,—нікуды табе прыставаць ня трэба, нічога ты не рабі, толькі ня пі. Усё будзе, калі буду я...

Ён востра глянуў на яе, часта памаргаў вачыма, уткнуў твар у вострыя свае калені і, стараючыся раздавіць нейкі цяжар, сказаў:

— Якраз так маці твая мне даўней гаварыла.

І, сказаўшы гэта, кінуўся ніцма на пасьцель і маўчаў.

Рыта глядзела на яго моўчкі, змагаючыся з жаданьнем, раптам ахваціўшым яе, пайсьці да яго і сказаць яму што-небудзь ласкавае, ніколі мусіць ім нячуванае. І яна ня вытрымала, падбегла да яго і ахваціла галаву яго рукамі. Ён усхваціўся і, першы раз у жыцьці сваім, пацалаваў дачку сваю...

Між імі тады ўстанавілася як-бы нейкая маўклівая згода. Яны нічога не гаварылі, і таксама моўчкі Рыта пашла на работу.

Застаўшыся адзін, Захар Зынга сьцягнуў з паліцы гармонь, падняў яе вышэй галавы і з усіх сіл даў ёю па сукаватай калодзе. Кавалкі гармоні разляцеліся па хаце. Ён пазьбіраў іх, адчыніў вакно і кінуў на вуліцу ў грязь. Пасьля сьпешна адзеўся і пашоў у ўправу чыгункі прасіцца на работу. Адтуль прышоў ён вясёлы, успамінаючы сваё даўнейшае рамяство—цясьлярства.

Адшукаўшы ў сенцах заіржавеўшую сякеру, ён пашоў да Дзяніса Пляцінскага, узяў у яго брусок і, прыстроіўшыся паярод хаты, пачаў тачыць сякеру.

І ўсё з нецярплівасьцю чакаў дадому Рыту.

IV

З таго дня ён акуратна хадзіў на работу і зусім не хадзіў у піўную. Дзяніс Пляцінскі некалькі раз падгаварваў яго пайсьці выпіць, але яму ўдавалася перамагаць спакусу. А адзін раз, убачыўшы Дзяніса п'яным, увашоў да яго, паляпаў па плячы і сказаў:

— Эх ты, пакінуў-бы ты піць!

— А табе што,—абазваўся пануры Дзяніс.

— Мне нічога. Што мне! Я ня п'ю.

— Ну й маладзец!—сярдзіта сказаў Дзяніс.

Каб заспакоіць яго і выказаць яму нейкую шчырасьць, якая раптам зьявілася, Зынга сказаў:

— Я табе, калі хочаш, прыбаўлю рубель за кватэру.

— І добра зробіш,—адказаў Дзяніс Пляцінскі, крыва ўсьміхнуўшыся ад недавер'я.

— Папраўдзе, рубель накіну.

— Ты гэта не жартуеш?

— Не.

— Эх, брат ты мой,—разгаварыўся Пляцінскі, напоўніўшыся раптам нейкай, мала калі вядомай яму, шчырасьцю,—жывом мы, брат, з табою разам. Праўда ці не?

— Праўда...

— Жывом мы з табою, значыцца, разам; даўно мы жывом разам. Я аб гэтым часта сяджу і думаю. Яй богу, братка, думаю... Ведаеш што, хадзем—я пастаўлю поўбутэлькі...

З вялікай цяжкасьцю, перамагаючы спакусу, Зынга адмовіўся.

— Аг-га, ты ня хочаш,—сказаў тады Дзяніс Пляцінскі,—ня хочаш, значыць, са мною выпіць... Так-так, ня хочаш, значыць; ага, я ведаю... Ідзі сабе...

Зынга пашоў.

— Ідзі к чорту,—крыкнуў яму ўсьлед Пляцінскі.

І зразу пашоў і яшчэ больш напіўся адзін.

Было гэта ў нядзелю, ясным і цёплым днём. Зынга вышаў на двор, сеў на сонцы на вялікі камень, ляжаўшы каля парогу замест ганку, і слухаў, як з падсохшай вуліцы беглі крыкі дзяцей... Напроці яго, за гнілым нізенькім платцом, каля суседняй сцяны, залаціліся на сонцы пажаўцеўшыя вішні, нейкія птушкі падсаквалі на гэтых тоненькіх галінах, далятала й сюды з блізкіх палёў белае павуцінне. Скрозь востры пах дыму чутно было, як пахне зямля—вільготная ад восені, абвешная ветрамі і зацалованая сонцам. І тут, на гэтым цесным дварэ, адчувалася неабдымнасьць яе прастораў, яе воля і размах...

Плылі аднекуль здалёк песьні, з гораду чутна была музыка. Гэтыя шырокія зыкі бурна слаіся над зямлёй і будзілі нейкія слаба вызначаныя думкамі імкненьні, як-бы кволяы ўспаміны прашоўшага, ці адчуваньні надыходзячага...

Раптам шырокі крык заглушыў усё. І магутны стук нейкі пачаў шырыцца над зямлёй. Ён рос і расказваў усяму аб нейкай вялікай сіле, цвёрдай і непераможнай, з важнай і патрэбнай для свайго панаваньня дадатнасьцю—непазбаўленьнем хараства... І як водгульце—блізка абазваліся сьвіскі... І гэта на яснай і ціхай зямлі...

Захар Зынга быў ахвачан нейкім вострым настроем. Нешта цягнула яго йсьці некуды, нешта рабіць ці гледзець на што. І ён пашоў туды, за горад. А там поезд падыходзіў ужо к гораду.

Грымела жалеза магутнымі гимнамі і далячыня, і бясконцнасьць была ў жоўтай дарозе.

З лёгкасьцю нейкаю ён стаяў на адным месцы, хацелася яму самому тут дзейнічаць, чым найвялікш выявіць сябе перад усімі ці разам з усімі...

А насустрач яму па дарозе бегла Рыта, вясёлая й прыгожая, з глыбокімі адзнакамі на твары частых думак, але з маладою гульлівасьцю ў постаці.

— Ты адкуль?—запытаў ён.

— Гуляць хадзіла.

— Адна?

— Тата,—сказала яна,—хадзем, я табе скажу.

Яму здалося, што яна нешта нядобрае яму скажа і спамурнеў трохі, пасья ўстрывожыўся неяк, а пасья раптам

аформілася выразна ў яго думка, што добра-ж вельмі, што піць ён пакінуў.

— Гавары, ну...

— Я паеду адсюль. У суседні горад мяне на работу пашылаюць... на грамадзкую...

І ёй уявілася раптам, што ўсё-ж вельмі добра. Ён зломаны, скалечаны душой з самых маладых год сваіх пакінуў піць, ходзіць цяпер на работу, пабацькаўску ўсьміхаецца ёй часта, ласкава і шчыра. Ён тут пабудзе трохі, а пасля яна возьме яго да сябе туды і будзе даглядаць яго з замілаваннем, як-бы ў нагароду за ўсё раней перажытае.

— Цераз тыдняў два я прыеду зноў сюды і забяру тады цябе з сабою.

І яму ўсё гэта гаварыла аб нечым радасным, новым і вельмі важным.

Весела прышлі яны разам дадому, пілі чай і пазвалі Дзяніса Пляцінскага. Той вечарам збіраўся выяжджаць з бочкаю на работу, цяпер-жа нікуды не сьпяшаў і панура слухаў, як яму з захапленьнем аб дачцы сваёй Рыце расказваў падсусед яго Захар Зынга.

— Зайграй што,—папрасіў Пляцінскі.

— Няма гармоні,—з чужь адчуванай трывогай суму адказаў Зынга.

— А дзе ты яе дзеў?

— Яна мне больш непатрэбна.

— Колькі ты ўзяў за яе?

— Танна,—адказаў Зынга, трохі саромячыся перад Рытай за сваю хлусню.

— Колькі?

Зынга мяшаў чай.

— Каму прадаў?—дапытваўся Пляцінскі. У яго раптам зьявілася жаданьне гаварыць.

— Так адзін... вясковы хлапец...

Пляцінскі пасядзеў яшчэ трохі, пасля вышаў і кіўком галавы пазваў за сабою Зыngu. Той вышаў у сенцы.

— Ня пускай нікуды Рыту,—загаварыў Пляцінскі,—ня пускай ты яе нікуды. Няхай жыве тут.

— Чаму?

— Таму што яна ў цябе тут на вачох будзе. Яна, скажам, ня дзіця, але-ж гэта яна ня замуж ідзе, а так едзе. Ты-ж бацька ёй...

Гаворачы так, Пляцінскі мала думаў аб гэтым. Ём кірвала другое. Слаба адчуў ён, што нечага пачне не хапаць у яго доме, як паедзе Рыта, Ён і сам ніколі ня мог падумаць-як ні-то шкода яму было Рыты, ні-то нейкае бацькаўскае з амілаваньне, няпрыметна для самага сябе, насіў ён у сабе да яе. Было гэта ў яго ў пачуцьцях, у сьвядомасьці не магло ў яго, няпрывыкшага думаць, быць тае веды, што калі чалавек не глядзіць на ўсё з высоку ці філэзофічна, то трудна яму быць адзінокім.

— Які з мяне бацька, братка ты мой,—загаварыў Зынга,—ці мала яна цераз мяне перапакутавала? Яна цяпер на вольную дарогу вышла, час цяпер такі, шырокі, то яна і мяне з ямы выцягне... Ого, мая Рыта,—закончыў ён з радаснай гордасьцю.

Вечарэла. Сьветлы лажыўся змрок.

Дзяніс Пляцінскі хутка выехаў з двара, а Зынга доўга сядзеў на камені каля дзвярэй і гаварыў з Рытаю...

Назаўтра-ж ён, каб як-небудзь услужыць ёй, сам пашоў на станцыю купіць ёй білет на чыгунку. Правёў яе, выяўляючы клопат у розных дробязях, усадзіў яе ў вагоне і доўга глядзеў услед поезду.

І сумна, і радасна было яму аднаму ў тую ноч.

V

Зусім жоўтымі сталі вішні і пачалі скідаць з сябе лісты. Ранешнімі першымі замаразкамі мерзьлі перад вокнамі сьпелыя бэры... Сонечныя былі дні.

Раз прышоўшы з работы, пад вечар, Зынга памагаў Пляцінскаму абіраць гэтыя бэры. Наабіралі яны іх некалькі кашоў, рэшту страсьлі; пасья сядзелі на камені каля дзвярэй.

Маўкліваму ад прыроды Пляцінскаму добра было маўчаць. Зынга-ж з тых часоў, як пакінуў піць, таксама часамі любіў памаўчаць. Так і сядзелі яны моўчкі абодва. Пляцінскі вылічваў у галаве сваёй, колькі яму заплаціць управа чыгункі за ачыстку ўборнай на таварнай станцыі, у Зынгі-ж думкі былі розныя і дробныя.

Блізка быў вечар.

— Зынга Захар тут жыве?—пачуўся з вуліцы голас.

— А чаго?

— Письмо.

Гэта было незнаёма Зынгу. Цягаючыся па сьвеце, многа чаго бачачы і перажываючы, быў ён неяк усё-ж далёка душой сваёй ад людзей. І гэта было першае пісьмо, за жыццё атрыманае ім.

Як малое дзіця падбег ён да варот, выхваціў з рук чалавека пісьмо, доўга варочаў яго ў руках, далікатна, паволі як-бы баючыся чаго, пачаў разрываць яго. Ад няпрывычкі чытаць ён доўга ўглядаўся ў ліст паперы, сьпісаны вялікімі літарамі, пакуль упэўніўся, што Рыта вядзе вялікую і цікавую работу, што яна хутка прыедзе і забярэ яго з сабою.

Пісьмо было поўна ласкавых слоў, і гэта таксама было новым для Зынгі, размякчыла яго, зрабіла падобным да дзіцяці...

Вакол быў пах зямлі, дыму і грушы.

Гэтыя грушы, рассыпанія па жоўтым лісьці, ляжалі ў яго каля ног і пахам, і выглядам навявалі на чалавека нейкую сьвежасьць. Яны нагадоўвалі яму цяпер нешта мінулае, варушылі ўспаміны аб ім.

Можа і ня было гэта звязана з імі вострых вельмі перажываньняў, але часта, наогул, сьвежасьць гэтая адчувалася. Была яна і ў зямлі, якое многа было пройдзена, была яна ў такіх самых васеньніх днёх, ясных і ціхіх, калі і працавалася, і гулялася, і многа было перапакутавана. Многа раз білі яго, многа раз ён біў; такім-жа сьвежа-здоровым васеньнім днём пахаваў ён жонку сваю... І ўсё гэта, як нешта і далёкае па часу, і блізкае ўявілася без асабістых выразных здарэньняў, а так, усё доўгае, вострае і важнае, бо яно-ж гэта запаўняла жыццё, бо апрача-ж яго нічога больш ня было; хоць і было яно часта надобрым і пакутным...

Вастрата гэтая ахваціла Захара Зынгу.

— Эх ты, брат ты мой,—сказаў ён, коса глянуўшы на Дзяніса Пляцінскага.

Той маўчаў, нешта думаў і ўпарта чухаў бараду.

І раптам зьявілася ў Захара Зынгі патрэба стаць блізікам гэтаму панураму чалавеку, выявіць перад ім якую-небудзь

шчырасьць. Ён павярнуўся да яго і пачаў глядзець на яго. А той скончыў свае вылічэньні і, мусіць, выгадна для сябе, бо пляснуў рукамі, што мала калі з ім бывала, пакалупаў задумённа ў носе і сказаў:

— Конь мой белы закульгавеў, то няма як ехаць мне сягонья. Дык ты, братка, пастаў мне кватэрку, калі маеш грошы, бо ў мяне якраз сягонья няма. Я табе аддам...

— Хадзем,—рашуча сказаў Зынга, махнуўшы на бок галавою і рукою.

— У двух?

— У двух.

— Праўда?

— А я што, не магу ісьці з табою?.. Я-ж табе казаў, набаўлю табе рубель за кватэру, бо не такі я чалавек... Сягонья мне выдалі за работу грошы і я ня скнара якая-небудзь!..

Яны пашлі, і Зынга ўсё гаварыў. Дашоўшы да піўной, ён раптам прыпыніўся ў задумённі; былі ў яго думкі даць Пляцінскаму грошай на гарэлку, а самаму вярнуцца дадому, пакуль яшчэ ня позна, але пачуў у піўной знаёмыя галасы і адчуў вялікі смутак, што няма ў яго гармоні.

— Ну, ты што?—тузянуў яго за рукаў Пляцінскі.

— Хадзем, братка,—адказаў Зынга і палез на ганак.

Там яны сядзелі з Пляцінскім за поўнач, дадому йшлі абняўшыся, пакуль дашлі—некалькі раз лаяліся, многа раз цалаваліся і, нарэшце, заснулі на адной пасьцелі ў Пляцінскага...

Назаўтра быў хмурны дзень, цярусілася імша, плылі па небе сіня-чорныя хмары, і голая вішні перад вокнамі гойдаліся і расказвалі аб хмурнай глыбокадумнасьці.

Зынга не пашоў на работу. Дзяніс Пляцінскі паехаў з бочкаю ў горад, а ён у нерашучасьці, у нэрвовасьці і ў сьмешным сьпяшаньні хадзіў па хаце і цёр рукі. Пасьля, як-бы прыпомніўшы нешта важнае, патрэбнае і нават неабходнае, хутка адзеўся, абмацаў у кішэні грошы, пашоў у горад і купіў там гармонь. Да самага вечару ён цацкаўся з ёю—разглядаў, прабаваў галасы, браў акорды, а як надышоў вечар і зьявіўся Пляцінскі,—яны ў двух пашлі ў піўную.

Там яны і прасядзелі да дзвёх гадзін ночы.

VI

Адзін раз вечарам Захар Зынга сядзеў у піўной і вяла браў на гармоні мінорныя акорды. Вакол аго гулі падпіўшыя людзі.

Зьверху, з клюбу, чуваць было бурную музыку рояля, а з вуліц чуўся яшчэ ня сьціхшы на ноч шум гораду.

Зынга чакаў „кліента“.

— Іграй,—грунуў грубы і сіплы голас.

Зынга павярнуў у той бок галаву. Там сядзеў даўнейшы буйны гандляр быдлам, барадаты і тоўсты Пруткевіч.

— Што іграць?

— Што хочаш... Весялі...

— Мажор браць?

— Мажор, шміжор—мне ўсё роўна... В-валі!

Зынга грануў фэльд'егерскі марш.

— Пачакай,—перапыніў яго вялы голас нейкага сінятварага, зморшчанага чалавека,—зайграй мне разлуку.

Перамяніўшы тон, Зынга зайграў вальс.

— Разлуку грай,—падняўся чалавечак.

— Ты хочаш з галавою разлучыцца ці не!—заявіў Пруткевіч,—глядзі, а то шыю зьвярну.

— Каму, мне шыю зьвернець?

— А ты хто такі?!

— Я хто?! Я праўшчык фартэп'янаў! От хто я! А ты хто?!

Знаёмства гэтых людзей адбылося так, што Пруткевіч падняўся, намерыўшыся даць праўшчыку фартэп'янаў па шыі, але тады раптам пасярод піўной вырасла постаць жанчыны. Зынга раптам прыпомніў, што яна дагэтуль сядзела моўчкі, з нейкім маладым, як-бы вайсковым і піла піва.

Нізкая і намазаная парфумай, у чорным, памятым, шырокім пальто з густымі фалдамі, яна адапхнула да сьцяны Пруткевіча і папрасіла Зынгу:

— Падыграй мне.

Зынга, гатовы, глянуў на яе.

Жанчына засьпявала:

Ой, у полі ды на волі цераз межы-ы-ы...

Ды дарога разьляглася.

Голас у яе быў сіплы, і нечым нядобрым спачатку павеяла ад гэтае яе песьні. Пасьля, як Зынга пачаў ціха, каб не за-

глушыць яе, падыгрываць, яна неяк павесялела і голас яе стаў сакаўным нейкім і больш прыемным.

Пазаростала травою,
Каб прайсьці я не магла там...

Яна затупала нагамі, і тады праўшчык фартэп'янаў памог ёй прыпеўку:

Ой—гоп!..
Ой, я зельле растрасу,
Ногі лёгка пранясу!..

— Іграй, братка, прасіў нехта Зыngu, — на, выпі і іграй.
Зынга выпіў. Жанчына, ня скончыўшы, сьціхла...

— Іграй польку.

— „Польку сьмех“?

— Якую хочаш.

— Якую ты хочаш!

— Мне ўсё роўна...

— Дай яму выпіць.

— На, выпі ды іграй.

Зынга зайграў „польку сьмех“.

— Зайграй от што... Падыграй.

Гэта прасіў „праўшчык фартэп'янаў“.

Абцёршы вусы, ён яшчэ выпіў, паднёс шклянку Зыngu і яшчэ выпіў сам.

Зынга нарыхтаваўся.

— Слухай!..

Зынга расьцягнуў гармонь, а той засьпяваў:

Р-р-размаюю прычандалы..
р-р-разьнясу усе прыстр-ройкі!..

— Ты што за злыбеду сьпяваеш?! Эй, ты!..— гукнуў Пруткewіч.— Зынга, не падыгравай яму!

А той змоўк, плюнуў, абцёр вусы і залепятаў сьмешным голасам і п'яным мотывам тое самае.

Пруткewіч сарваўся з месца, схваціў яго за плечы, падняў вышэй стала, грунуў яго нагамі па падлозе, і патрасаючы ім у такт страшнаю актаваю, зароў:

Дзед б-боб-б малаціў,
Б-баб-ба падсявала..
Пяць год дзед прасіў,
Б-баба не дава-ала!..

Зынга, радасны, з усіх сіл рэзнуў на гармоні гэты мотыў, а Пруткевіч, адкінуўшы ў бок праўшчыка фартэп'янаў, пашоў трапака.

Тады зьявіўся буфэтчык і яшчэ двое з ім і пачалі разганяць вясельле.

— Сталоўку зачыняць цераз цябе, — крычаў буфэтчык Зыngu.

— Сталоўку?! — грозна запытаў Зынга.

— Сталоўку.

— Пашоў ты к... з сваёй сталоўкай.

Буфэтчык ахваціў яго за каўнер і выпхнуў на вуліцу.

Падыгрываючы нейкі мотыў, Зынга прашоў паволі дзье суседнія вуліцы, пакуль яго не разабраў хмель. Тады вярнуўся і, лаючыся і іграючы, пашоў дадому.

Дзяніса Пляцінскага ня было дома і сені былі замкнёны.

Зынга пастаяў каля дзвярэй і дагадаўся, што трэба выняць вакно, але ногі ўжо ня трымалі яго і галаву вадзіла ў бакі. Ён там-жа аб'ехаў на зямлю, дзе стаяў. Абняўшы гармонь, ён так і задрамаў, трасучыся ад холаду.

Перад самым днём прыехаў Дзяніс Пляцінскі.

— Хто гэта? — запытаў ён моцна.

Зынга маўчаў.

— Хто тут? — мацней гукнуў Дзяніс.

Чалавек падняў галаву.

— Захар!?

— Зьмёрз я, — адказаў Захар, ляскаючы зубамі.

— Ідзі ў хату.

— Адамкні дзверы.

Ніяк ня мог сагрэцца Зынга. Тросься ён доўга, пачаў стагнаць, а пад вечар у яго зьявілася гарачка. Ноччу ён упаў у бяспамяцтва.

А на другі дзень Пляцінскому было многа клопату — хадзіў ён па доктара і завозіў Зыngu ў больніцу...

Няведаныя ім раней пачуцьці апаноўвалі яго.

VII

Пахла зямля і ведер адносіў вугальны пыл у поле... Ціхая была трава, пажайцеўшая і прыпаўшая да зямлі. Ясна было...

У той дзень і памёр у больніцы Захар Зынга.

Дзяніс Пляцінскі запрог свае коні ў старыя драбіны і моўчкі адзін павёз яго хаваць. Ён сядзеў, згорбіўшыся, на белаі, новай, пахучай смалою труне, паволі, як-бы з нейкай упэўненасьцю, сьцёбаў пугаю коні, а як яны пробавалі бегчы,—стрымліваў іх.

Вечарам ён доўга сядзеў адзін, цёр пальцамі твар і сярод ночы раптам падняўся і сам з сабою разважаючы, пашоў і даў тэлеграму Рыце.

Рыта прыехала цераз дзень, раніцою... Таксама ясна было.

Яна з Дзянісам Пляцінскім мала гаварыла, хадзіла на могілкі і, як прышла назад,—раптам сабралася ехаць.

— Паедзеш?—сказаў Пляцінскі.

— Паеду.

— Саўсім?

— Ня ведаю...

І яна пашла на станцыю.

Ён дагнаў яе за варотамі, схваціў за руку і, трасучы яе сваімі каравымі цвёрдымі пальцамі, усё гаварыў, глытаючы словы:

— Дачушка... родная... Рытачка... родная...

Яна абняла яго галаву і пацалавала ў зморшчаны лоб.

Ён больш яшчэ сагнуўся і пашоў скоранька назад. Цераз хвіліну ён запрагаў коні ехаць на работу.

А яна йшла да станцыі бакавою пуцінай чыгункі. Лёг ужо чорны вечар і, прытаіўшыся, маўчала зямля. Толькі горад повен быў зыкаў. Яны беглі над зямлёй, шырокія, неабдымныя, магутныя сілай стварыўшага іх чалавека. Яны маглі зрушыць сьвет сваёю магутнасьцю — так гэта ўздымалі яны істоту чалавека...

Бясконцнасьцю, у вагнёх, ішоў факельны ход... Ня было канца ні зыкам, ні людзям, ні чачуцьцям. І на мяжы іх думак—вырасла ў Рыты: усё чалавецтва ў гэтым ходзе...

Поезд крычаў і стукаў, збіраўся адыходзіць, а Рыта стаяла, ахопленая жаданьнем пайсьці туды і з усімі ўсё ісьці, ды ісьці...

А. Гурло

З дыкля „Бадькаўшчына“

Даўно я тут, даўно ня быў...
Ня слухаў шэlestу вярбы
І златаструнных шэптаў клёнаў...

І вось гляджу цяпер здзіўлёна
На ўсё, што бачу, як чужы,
А сэрца б'ецца і дрыжыць,

А ў думках рояцца ўспаміны...
Тут першы раз спаткаў дзяўчыну,
Якой пасля не спатыкаў.

Мая дрыжачая рука
За кветкай цягнецца язьміну...
Я родны кут даўно пакінуў,

Але зусім не занядбаў.
Скажы, пахілая вярба,
Мне ўсё, усё, што ўспомніць можаш.

Мне цяжка быць на бездарожжы
І некага мне запытаць
Пра ўсё, што ліпне, як слата,

Да сэрца і душу трывожыць.
Тут паранейшаму ўсё гожа,
Але я сам ужо ня той.

Хоць цешуся я пекнатой,
Хоць сэрца просіць успамінаў,
Хоць рад я кожную галіну

Абняць і шчыра цалаваць,—
Алебя лее галава,
І кроў патроху ў жылах стыне.

І кветка белая язьміну
Мне навявае цяжкі сон.—
Тут сэрцы колісь ў унісон

Ў шчасьлівай біліся трывозе,
Але сябе я замарозіў
Ва ўздымах хваль чужой крыві.

Мінулага ўжо не злавіць,
Прашоўшага ўжо не слагоніш—
Гады пранесьліся пагоняй.

Шкада цяпер, шкада ўсяго,
Шкада пагод і непагод,
Якія мне жыцьцё дарыла.

А больш шкада, што ўзмахі крылаў
Ў гняздо сваё ледзь занясьлі.
Ах, сэрца, сэрца як баліць

І б'ецца ў распачы, трывозе.
Сябе я ў час той замарозіў,
Як кветкі раньнія цьвілі.

Вершы Я. Пушчы

* * *

Выгляд твой малажавы зблагэў,—
ты ўжо стала ня тая, другая.
Да мяне прытуліся бліжэй,
хоць зарніца ў палёх дагарае.

Пашто сьвецяцца сьлёзы ў вачох
і расою цвітуць каляровай?
Палажы мне чало на плячо,—
ня сумуюць хай хмурыя бровы.

Нечакана цябе я сустрэў,—
твае вусны красою палалі.
Зоры сыпалі сьмех нам са стрэх
і ўсьміхаліся зорамі далі.

Мы былі тады толькі адны,—
па дарозе ступалі спакойна.
Праімчаліся гэныя дні,
праімчаліся шпаркімі коньмі.

Не вярнуць іх ніколі ужо,—
толькі ўспомніцца часам, як несьлі.
Яшчэ жар не адцвіў, не пажоўк,—
яшчэ будуюць і казкі, і песьні.

24-III-26 г.

* * *

Праплюскочуць гады, бы вада,—
пашчапаецца сэрца нашчэнт.
Для жыцця, што магу—ўсё аддам,
стану больш задумённым яшчэ.

Ўжо ня буду свавольным такім,
спахмурнеюць павекі вачэй.
Я згублю свой бярозавы кій,
а таксама й сярмягу з плячэй.

Вечарам выйду ў прастор,—
пэўна ногі завязнуць ў пяскох.
Не спаткаю сваіх там сясьцёр,—
не пайду ў апантаны падскок.

Застануся адзін-адзінок,—
будзе песня ў палёх адцьвітаць.
Завію дзень апошні ў вянок,—
больш ня будзе каго мне вітаць.

8-IV-26 г.

* * *

Дружбакоў-таварышаў ня маю,—
я сёння ўсім чужы.
А здавалася-б, у сьветлым маі
з імі весяліцца, жыць.

Ну, што-ж, няхай, няхай і гэтак...
Каму дакоры слаць?
Зьбяру я летам многа кветак
і ўсё пакідаю на шлях.

Праходзіць будзе падарожны,
падыемо з адну.
Жыццця ня стрэну я з парожным,—
ўсьміхнуся сонцу, дню.

Ўсьміхнуся зораньцы на ўсходзе...
Як многа сьветлых мар!
Заўсёды з ветрам лямант ходзіць,
заўсёды сьлёзы з хмар.

Прыгоршчамі я іх збіраю
і песьню весялю.
Пайду сьпяваць па родным краі,
дзе хвойны шум-салют.

Я там свайго спаткаю брата,
там буйства растрасу.
Я струн ня буду ў шуме кратцаць,—
з лістоў зьмяту расу.

Абняўшыся, мы разам пойдзем,
блудзіў-жа там я скрозь.
Усьміхнецца нам бялявы поўдзень
на сьцежцы буйных рос.

* * *

Сёння
вочы свае праглядзеў...
Хараство,
прыгожасьць у палёх.
Расцьвітае
там сонечны дзень,
і туман
над далінай ня лёг.
А помню,
мяне ён пужаў:
здавалася
зданьні
выходзяць з яго.
Усю істоту
ахопліваў жах,—
уцякаў
у дуброву бягом.
І адтуль галасіў:
ня пужай
не заві,—
ў тваёй шэрані
скрухі падзол.
Над мінулым
залом я завіў,
мне ня страшна
сьцюдаёная золь.

13-IV-26 г.

Паўлюк Трус

*Жывеш ня вечна, чалавек,
Перажыві-ж у момант век!..*

М. Багдановіч

Прысвячаю М.

* * *

Ой у лузе, пры даліне
Разьвівалася каліна,
Пад калінаю крыніца,
Цалавалася з зарніцай...

Ты з крыніцы воду брала,
Там журылася ці мала,—
Сьлёзы сыпала—брусьніцы,
Як стаялі ля крыніцы.

Ї стаялі да зьмярканьня,
Вербы плакалі ў тумане.
А як месяц плыў у высі,—
Мы з табою разышліся.

Разышліся ля ваколіц,
Ты пашла жытнёвым полем.
Я далінаю зялёнай
Адзінокі, задумённы.

Нам з табою ў разьвітаньні,
Поле крылася туманам.
А ў тумане, пры дарозе,
Спалі ў цьвечені бярозы.

Спалі шумныя яліны,
Не гайдаліся галіны.
Толькі ў прозалаці кволай,
Росы сыпаліся долу.

Будуць вольна і гульбіва
Заміраць у пералівах.

Плыве човен,
вады повен—
човен апаўночы...
Зацьвілі—
закрасавалі,
твае кары вочы.

Зацьвіла—
закрасавала
радасьці усьмешка.
Буйным лісьцем
завіліся
жыцьця твайго сьцежкі!..

Плыве човен,
вады повен
ды гайдае хвалі!..
Завіліся
тыя сьцежкі
ў пацеркі—
каралі!..

І сьмяюцца
кары вочы
кветкай—
сонцавеем.
Толькі ў полі,
на прывольлі,
ветры веюць,
веюць...

Плыве човен,
вады повен—
човен у зацішку...
Ня журыся,
усьміхніся—
усьміхніся
нішкам.

Ці гады,
як тыя хвалі—
хвалі на прымор'і...
Адшумелі,
адгукалі—
прасьпявалі
скора?..

Плыве човен,
вады повен...
Вербы гнуцца,
гнуцца...
Нагінаюцца да долу,
журацца—
сьмяюцца.

Ня журыся,
ты дзяўчына,
позна—
апаўночы!..
Хай цвітуць,
не адцвітаюць
твае кары вочы.

Хай цвіце,
не адцвітае
радасьці усьмешка!..
Буйным лісьцем
завіліся
твайго жыцьця
сьцежкі!..

. . . . .
. . . . .

Пад вясновыя павевы,
Буду чуць, як тонуць сьпевы,—
Буду чуць у лозах ніцых
Гоман звонкае крыніцы.

А ты ў вечар над крыніцай,
Ў кволай цьвецені зарніцаў,

Будзеш з красачак-званочкаў
Завіваць сабе вяночкі.

І ў купальскую, ой, ночку,
Выйдзеш з вёдрамі па воду;
Ты вазьмі тыя вяночкі
І пусьці на быстры воды.

Ты пусьці іх да ўсход сонца...
Да ўсход сонца сядзь на камень,
Сядзь на камень, падзівіся,
Падзівіся, усьміхніся!..

Калі сыдуцца вяночкі,
Ды на жвірыстым пясочку...
Будзеш пець і ня журыцца,
Да ўсход сонца, ля крыніцы.

А як станеш рана-рана—
На вадзе вянкi завянуць.
Будзеш плакаць і журыцца,—
Сьлёзы высушыць крыніца!..

Ветры буйныя з-за гаю
Разьнясуць журбу па полі,
І ты ў радасьці—на волі,
Сэнс жыцьця тады пазнаеш.

Як пазнаеш дно... і цені...
Ня цьвітуць чаму каменны...

. . . . .

Тады я адзін пазнаю,
Што на дне душы ты маеш.

Можа ўспомніш мае словы,
Што жыцьцё на шлях суровы
Нас паставіла увосень
Ткаць узоры з яго кросен.

Вецер вее на даліну,
Будзіць ў сэрцы успаміны.
Мо' апошнія?..—Няйначай!..
Сэрца ў распачы ня плача.

Перад канцом

(Апавяданьне)

Старык доктар раз-за-разам уздымаў на яго з-пад акуляраў вочы, задаваў неўпапад розныя пытаньні і, не прыслухоўваючыся, што хворы адказвае, перакладаў ужо ў некаторы раз з аднаго месца на другое па адной анкеты, на якіх былі напісаны гісторыі хворасьцяй.

— Прыблізна з тыдзень назад пачала хвароба аб сабе так моцна напамінаць. Раніцай аніяк устаць немагчыма, пакуль не разойдзецца кроў, а як расхаджуся, дык да другой раніцы нібы й зусім здаровы,—адказваў ужо ў другі раз на другі раз заданае пытаньне доктара хворы.

А доктар, зусім ня слухаючы, што кажа хворы, углядаючыся ў анкету, пачаў гаварыць.

— Вясна—самая прыгожая пара ў гаду. Яна абуджае жыцьцё ў прыродзе пасля зімнае сьпячкі мёртвай. Усё ў прыродзе, і чалавек таксама, з вялікай радасьцю чакае вясны, і калі хворы ён, дык думае, скарэй-бы вясна, тады буду ўжо жыць, і радуецца кожнаму выгляду з-за хмар сонца, кожнаму маленькаму раўчачку на вуліцы, бо яны сьведчаць аб тым, што блізка вясна, поўная жыцьця, поўная прыгожасьці. Але разам з вясной падкрадаецца да чалавека і сьмерць, і хворасьці розныя і больш за ўсё ціснуць людзей... І ўсё за імавернасьць чалавечую. Чалавек з адчыненымі грудзьмі йдзе насустрач вясне, а яна ня так, падругому да яго...

Доктар зняў акуляры, працёр іх, сеў на зэдлік і ўзяў адну анкету ў руку.

— Пятро Акуліч, так, вось і знашоў.—Потым, углядаючыся ў напісанае на анкеце, гаварыў сабе:—сэрца... гм... сэрца, браце, што помпа, перастане працаваць—і кроў не пабяжыць.

Хворы на днях быў у рэнтгенаўскім габінэце на прасьвечваньні і цяпер прышоў праведаць вынікі. Хварэў ужо даўно, але з прыходам зімы сьціхла нібы хворасьць і ён забыўся аб ёй, а з адлігай зноў абудзілася, прымусіла ў амбуляторыю пайсьці. У дзень за працай ён і сёння забыўся аб хворасьці, а цяпер, калі ўбачыў сябе ў гэтым чысьценькім габінэце з абведзенымі белай маслянай хварбай сьценамі і перад сабой старыка доктара таксама ў белым, унутры пачала расьці трывога. А што, калі скажа, што машынка скоро стане? Дрэнна тады. Можа й да вясны не дажыву? Няўжо гэта можа быць? Вясна-ж ужо зусім блізка, скоро нават гарадзкія вуліцы прыгажэй стануць, прыбярэцца ў зелень рэдкіх тут дрэўцаў. А ў саду як прыгожа там вясной, у цяньку, праз рэдкія лісьцікі дрэў будзе сонца гульліва сьмяяцца... А ты можа ў зямлі будзеш ужо гнісьці. Ад гэтай думкі ўсё цела абдало холадам, і ён уздрыгнуў. Потым апамятаваўся, стараўся адагнаць гэтую страшную думку другой. Глупства, гэта пройдзе. Адліга пачалася, застудзіў сябе трохі, ну і абудзілася старое. Вунь-жа й суседзі хварэюць, папраўляюцца,—гэта пройдзе. Трэба будзе толькі сачыць за сабой ды адпачыць трохі прыдзецца. І хацелася чуць ад доктара гэткія-ж словы.

А доктар ужо ў трэці раз задаваў нейкае пытаньне, трымаючы ў руцэ анкету.

— А? Выбачайце, замарыўся я здорава.—Пачаў расказваць доктару, як пражыў маленства, як жыў у часы вайны. А доктар, відаць было, ужо ня слухае яго, а аб чымсь думае. Ён водзіць алоўкам па аднэй рысцы па паперы, часам прытка ўздыме руку, нібы імкнецца пачаць нешта пісаць, потым зноў паціху кладзе яе на паперу—і зноў аловак чыркае па аднэй рысцы. У гэты момант устаўляў у гутарку сваё заўсёднае—так, так.

Калі хворы, ня скончыўшы казаць, спыніўся і пачаў кашляць, доктар яшчэ раз узьняў руку, паставіў на паперы кропку і пачаў сам гаварыць.

— Наша, мэдыкаў, практыка кажа, што хворым у большасьці, калі не заўсёды, ня трэба праўды казаць,—гэтым можна толькі горш зрабіць.

„Дык няўжо-ж“?.. мільганула думка ў хворага, а доктар казаў далей.

— Калі чалавек зусім здаровы, ён ні на хвіліну не задумваецца аб сьмерці, ды і аб жыцці ні вельмі прывык ён думаць. І хоць над галавой будзе пагроза сьмерці, усё роўна куды хочаш палезе, у загрудкі з ёю возьмецца. А як захварэе, спужаецца тады трохі, але цешыць сябе думкай аб тым, што ачуняе. Пачуць яму ў такі момант, што сьмерць за плячыма, ня зусім прыемная вестка...

„Няўжо пра мяне гаворыць?“ Хацелася адгадаць далейшыя словы доктара і хацелася, каб яны былі не такімі, да якіх, як відаць, хіліцца думка доктара.

— Такой весткай,—казаў зноў доктар,—можна спужаць чалавека. Ён тады стане ўвесь час толькі аб сьмерці думаць і толькі паскорыць канец свой. Бывала шмат выпадкаў, калі такі хворы накладваў на сябе рукі, ня вытрымліваў. Гэта думка мучыць, нэрвуе, і чалавек, ведаючы, што ўсё роўна канец, рашаецца на самагубства. Трэба лічыцца з псыхолёгічным момантам у такіх выпадках, ведаць добра таго, каму гаворыш.

„Значыць, мне ўсё гэта кажа“, падумаў пра сябе хворы, а потым чутна да доктара сказаў: Вы мне можаце праўду казаць, мяне-ж добра ведаеце, ня з пужлівых, здаецца. Я ведаю чым хварэю і які павінен быць канец.—Гаварыў гэта, а сам думаў, жадаў, каб доктар сказаў, што хворасьць у яго скоро пройдзе, што яна часова. А нейкі нутраны голас сароміў:—што-ж гэта, брат, язык адно кажа, а нутро другое зусім! Не чакаў ад цябе гэтага.

Доктар на яго словы нічога не адказаў. Відаць было, што ён як-бы нечым устрывожан, што думае таксама ня тое, што гаворыць, і чамусьці баіцца выказаць тое, што думае, гаворыць другое, каб не маўчаць.

— Дзіўна жыццё наша складаецца, у ваднаго даўжэй трохі, у другога карацей, але канец аднолькавы ўва ўсіх. Адбыў сваё тут, зрабіў, што трэба было, паглядзеў на прыгожасьць жыцця—і йдзі, брат, не затрымлівайся, дай месца другому. Кароткае жыццё і шмат у ім прыгожага, а чалавек усё незадаволен.

— Гэта нядрэнна. Калі-б людзі адчувалі сябе задаволенымі ўва ўсім, тады ня было-б таго, што штурхае жыццё ўперад, ня было-б стымулу ў разьвіцці. Жыццё ня йшло-б ўперад, не разьвівалася-б, а пачалася-б абломаўшчына. А так ча-

лавек незадоволен тым, што ёсьць, большага хоча, да лепшага імкнецца, перамагае прыроду, перарабляе грамадзкі лад і дасягае лепшага... Першабытны чалавек нічога ня ведаў, зямлю палкай калупаў, а ў нашы часы трактар уздымае глебу, трактар зроблены такім-жа чалавекам. Ад палкі да трактара які доўгі гэта шлях і як па гэтым шляху, каб раскласьці яго перад намі, выразна можна было-б прасачыць гісторыю чалавека. Трудны і прыгожы шлях. Шмат зрабіў ужо вась гэты маленькі чалавек, а колькі яшчэ зробіць? І гэта ўсё ў імкненьні да лепшага... Быць усім здаволеным можа толькі абломаўскі тып, мешчанін, якому да нічога, апрача сваёй хаты, печы, ложку і кіндзюка, справы няма.

— Вы ня зусім мяне зразумелі, і я хацеў сказаць, што адзін чалавек можа й мала па ліку гадоў пражыве, але ў той-жа час і багата, бо багата зробіць для грамадства, а другі доўга жыве і ўсё няпрыкметна, усё ў душонцы сваёй капаецца,—праказаў доктар.—Хто жыве ня толькі для сябе, той больш захапляецца жыцьцём, бачыць у ім больш прыгожага і цяжка прыйсьці да гэтага чалавека і сказаць: ну, браце, рыхтуйся, скоро табе трэба пайсьці адсюль.—З гэтымі словамі доктар палажыў руку на плячо хворага. Зрабіў ён гэта мэханічна. А хворы пачуў, нібы да яго голага пляча дакрануліся кавалкам халоднага жалеза, і ад гэтага пачуцьця несьвядома адхіліў плячо ад рукі. Доктар, заўважыўшы гэта, зьняў руку.

— Значыць?..

— Баюся засмучаць вас, але вынікі такія... вы хворасьць сваю ведалі, у вас сэрца цьвярдзее. Процэс гэты цягнецца больш чатырох год. На курорт паехалі позна і толькі на трохі адсутнулі тое, што павінна было быць. Цяжкая праца паскорыла гэты процэс.

Гэтыя словы абдавалі хворага, нібы халоднай вадой хто паліваў яго, пасыла кожнага слова ўздрыгваў. Ён чуў, што цяжэе, прырастае да зэдліка, на якім сядзіць. Здаецца, што чуе, як з перабоямі б'ецца сэрца і па жылах бегае халодная ўжо кроў. Вочы самі ўсё шырэй расчыняліся і пазіралі на доктара, пыталі: значыць, скоро перастане работаць? А доктар узняў яго за руку, выгаварваў халодныя выразныя словы.

— Гэты процэс можа яшчэ зацягнуцца самае большае на некалькі месяцаў, а там сэрца адмовіцца работаць. Рана

яно знасiлася ў вас. Толькі ня думайце над гэтым. Рана ці позна канец павiнен быць. Вы сёння, я заўтра, а хто-небудзь пасьлязаўтра. Вы шмат зрабілі за сваё жыццё.

Вiдаць было, што ён хоча чым-небудзь уцешыць хворага, шукае лепшых слоў для гэтага. А хворы ўжо апамятаваўся, пра сябе думаў. „Чаго-ж я раскiс, нiбы ня ведаў, што другiх вынiкаў быць ня можа?“

— Я гэтага чакаў, нiчога, усё роўна... Толькі шкода, што скоро.—Хацеў усмiхнуцца, але чуў, што губы крывацца і ўсмешка не ўдаецца. Устаў.—Дзякую. Бывайце.

— Усяго добрага. Заходзьце да мяне, кнiгi новыя ёсьць... Старайцеся больш сярод людзей быць, ня сумуйце, ня думайце аб гэтым.

— Дзякую, зайду да вас. А сумаваць ня буду.

Доктар на развiтаньне моцна сьцiскаў руку ў сваёй, і ад яго руцi нейкая цеплата пашла па руцэ ў цела.

К вечару пасьля дзённае адлiгi ўзьняўся марозiк, пачаў дуць вецер. Вулицы сустрэла няпрыветлiва. Стала халаднавата і Акулiч думаючы, куды-б пайсьцi, несьвядома звярнуў улева ад амбуляторыі і накіраваўся да свайго заводзкага клюбу. Яшчэ здалёк убачыў шырокія, на цёмнай сьцяне, сьвятлом выдзеленыя вокны, а за імі то й дзела мiтусяцца фiгуры людзей. У клюбе людзi заўсёды ёсьць.

Увашоў у вагульную залю. На лавах ля дзвiярэй сядзела кучка рабочых і нешта гарача спрачалiся. Далей ля сьцяны другая кучка з рогатам паказвала на насыценную газету.

— Ай-да Сьцёпа, вось маладзец! майстра, значыць, не расхадзiся занадта. А вось паспрабаваў-бы гэта даўней зрабiць, дык, брат, вароты шырокія...

— Раней і газет гэтых ня ведалі.

— Як ён гляне цяпер на сябе! Ну, і вывяў-жа, каб яго...

І разам залiвалiся рогатам, паказваючы на малюнак у насыценнай газеце.

Далей цеснай кучай сядзела моладзь, а ў сярэдзiне дзiвочы голас апавядаў.

— ...Пакланiўся ён, звянiнчайце, кажа, бацюшка, а то ксёндз ня хоча, што бяру праваслаўную. Поп ламаўся-ламаўся, дык кажа: ведаю моц каханьня, сам маладым быў, звян-

чаю, толькі трыццаць рублёў за гэта дай. Хлопец-бы й без папак жыві, але дзеўка хацела, каб зьвянчацца. Дык ён давай таргавацца. Поп яшчэ пяцёрку спусьціў, а больш—не, кажа, грэх з-за вас на душу бяру, адмалівацца доўга прыдзецца. Зазлаваўся хлопец, расказаў аб гэтым дзеўцы, ды ў сельсавет, панашаму, без папоў. А той як дазнаўся, дык да бацькі, за чырвонец згаджаўся..

— Ну?..

— Дудкі, не зьвярнуліся.

Акуліч паціху няпрыкметна стаў ля гуртка, слухаў і думаў. „У іх жыцьцё крыніцай б’е, пасапраўднаму жывуць, а я раскіс. Э-эх, нюня“, папракнуў ён сябе і адразу лёгка зарагатаў разам з імі.

— А вось наш і сакратар ячэйкі. Ану, сюды яго, хай раскажа.

Не спрачаючыся пачаў расказваць анекдоты, якіх меў вялікі запас.

З залі Акуліч і яшчэ некалькі чалавек пашлі ў пакой бюро ячэйкі. Там маладая яшчэ зусім дзяўчына комсамолка—старшыня камітэту ўзаемадапамогі з падшэфнага сельсавету—пачала гаварыць яму аб становішчы ў вёсцы, свае навiны. Да сельсавету пяцьдзесят вёрст, завод першы пачаў шэфскую працу там месяцаў чатыры назад. У пачатку Акуліч быў толькі ў савеце і цяпер слухаў з цікавасьцю.

— Сабралі сход, дык беднаце гаварыць не давалі, раней, кажуць, свайго ўласнага хлеба пад’ежце, а потым ідзеце нас вучыць, а цяпер на сходы беднаты пруща, пад вокнамі слухаюць... У ячэйцы ўжо дванаццаць чалавек, а ходзіць моладзі багата. На расхват кнігі бяруць, а старыя дык аб Леніне ўсё. Цікава, кажуць, што-ж ён за чалавек быў, з якіх, што за простых людзей так стаяў... З малатарняй наша ўзяло. Як тады з вамі разьлічылі, так і пачалі браць: з сярэдняга паўтара пуда, з бяднейшага пуд, а то й менш, дык і яны з пяці пудоў зьехалі на два з паловай. Зубы войстраць... Цяпер да пасеўнай кампаніі рыхтуемца, трэба пракатны пункт, плугоў купіць, і колектыў з Лышніцкіх хоча арганізавацца. Трэба, каб вы прыехалі цяпер да нас, у вас лёгкая рука, як пачалі, дык бацьце, як ідзе...

— Значыць, у суботу з ранку выедзем, я сам паеду, а ў нядзелю ў Лышніцы сход.

Цалкам захоплены жыцьцём, якое бачыў у клубе, справамі, якімі жыве цяпер падшэфны сельсавет, Акуліч ішоў па вуліцы. Ён зусім забыўся на тое, што сёння быў у доктара што ў кішэні ляжыць папера, напісаная доктарам. Няпрыкметна для сябе падышоў к месцу, дзе жыў і ўспомніў, што заўтра на заводзе вытворчая нарада, да якой ён павінен падрыхтаваць нейкія матэрыялы.

Вялізны, драўляны, двухпаверхі дом кідаў на вуліцу праз вокны святло электрычных лампачак, і толькі яго пакой чорнаю плямаю вакна пазіраў у двор, і Акулічу паказалася, што там, дзе святло—цёпла, прыемна, а адсюль холадам нібы вее, пустатой.

У невялікім пакойчыку столік, на ім кніг поўна, ля сцяны ложка. На сьцену, дзе былі розныя карткі і партрэт Леніна, падала святло з вакна суседняга дому праз двор.

Як уваходзіў у пакой, думаў адпачыць трошкі, пасядзець, а потым за працу. Але адразу яго ўвагу звярнуў на сябе чыйсьці стогн за сцяной. Сцяна з дошчак, паперай газэтнай абклеена і праз яе ўсё чуваць.

Чуць было, што стогне мужчына, а паміж стогну быў чужы прызвук сьлёзы жаночы говар. Жанчыну сьцішаў другі мужчынскі голас.

— Плачам не дапаможаш. Так госпаду богу трэба, усе ходзім пад яго магутнай рукою... А мо' яшчэ будзе жыць. Не гаруй. Выхоўвай дзяцей у веры божай, боязнасьці, маліся за яго грахі...

Акуліч дагадаўся, што стогне за сцяной стары сапожнік Якім. Вясёлы быў. Ладзіў боты ўвесь дзень з песьнямі, а калі Акуліч прыходзіў на кватэру, якім праз сцяну пытаў, ці будзе што-небудзь чытаць, каб песьняй не пашкодзіць. Часта заходзіў паслухаць газэту і любіў пагаварыць аб сваім, багатым уражаньнямі, жыцьці. Цяпер ужо больш месяца як Якім хворы. Гэта ён стогне, а другі голас—папа, прычашчаць прышоў. Сам Якім ня любіў папоў, але жонка надта набожная, яна й пазвала.

„Усё старую песьню цягнеш“, падумаў Акуліч, „век аб пакорнасьці да боязнасьці людзям пеў і цяпер прэш! А сам рад, што чалавек канае, трошніцу заробіш... Дык няўжо-ж Якім памрэ“? Разам з гэтай думкай, холадам у цёмным пакоі абдалі словы доктара:—вы сёння, я заўтра... „А мо й ня некалькі

месяцаў засталася чакаць, а толькі некалькі дзён, можа доктар ня ўсю праўду сказаў?“ Успомніў доктара, яго, словы, і маленькі пакойчык здаўся халоднай дамавінай, нават пачуўся пах сьвечкі, што мерцвяяком даюць у рукі. „Гэта з-за сьцяны пах цягне“, упэўніў ён сябе. „Усё такі жыць і ведаць, што праз некалькі дзён канец,—гэта ня лёгкая справа, моцную волю трэба мець, каб не звар’яцець“, разважаў ён з сабой. „Сёньня жыву, а заўтра мо’ канец. Усё так проста, і ў той-жа час ніяк гэтага ўявіць не магу. Няўжо-ж я, які вось хаджу, гавару, думаю, няўжо-ж праз некалькі дзён буду ляжаць у зямлі проста, як ні на што непатрэбны кавалак мяса“. Уадрыгануў, пачуў, што холадна, і самі зубы пачалі сакатаць. „Страшна гэта. Ці-ж дзіва, што людзі прыдумвалі сабе на ўцеху жыцьцё на тым сьвеце. Яны баяліся проста сказаць сабе, што памрэш, заграбуць у зямлю, згніеш і толькі, больш нічога ня будзе. Няпрыемна было чуць гэту праўду людзям, лепш было думаць, паміраючы, што там дзесьці яшчэ будзе жыць і ўжо бясконца. Казка была прыямней для іх, чымся жорсткая сапраўднасьць“. Разважаў гэтак, а сам адчуваў, што цяпер сесьці за працу ня змога, пакуль за сьцяной стогны будуць. Парашуў прайсьціся.

Позна ўжо, але на вуліцы яшчэ людзі адзінкамі і гурткамі ходзяць узад і ўперад і нічым вуліца сёньня не адрозніваецца ад мінулых вечароў.

На рагу стары, захаваўшыся ў армяк газэтчык, кожнаму праходзячаму ля яго чалавеку, гаварыў: „Антанта войска ў Кітай выслала... вайна“...

„Ці разумее ён сэнс гэтых слоў: Антанта, Кітай“,—падумаў Акуліч. „Стары, зьмёрз ён, мусіць, гаворачы аб Антанце і Кітаі; думае аб тым, як-бы скарэй залезьці ў хаце на печ цёплую, і стаіць пакуль тут на рагу, каб трохі больш зарабіць. А мо’ і ён пісьменны, чытае сам газэты і ведае аб Антанце і Кітаі, разумее сэнс барацьбы гэтых дзвёх сіл і спачувае свайму сябру газэтчыку-кітайцу, які мо’ таксама сёньня крычыць аб Антанце, толькі другое і на другой мове? Як далёка яны адзін ад другога, як мала ведаюць адзін аб другім, а ўсё-ж такі адной думкай б’юцца сэрцы ў обоіх: каб кітаец-газэтчык стаў вольным.

Зьвярнуў у завулак, дзе ня відаць было людзей, прашоў трохі і спыніўся.

Памацнеў вецер, чутно было, як лётае ён па дварох гарадзкіх, вязьне і ад цеснаты злуецца, гудзе сярдзіта. З другога боку вуліцы з хаты праз адчыненую фортку даносіліся ціхія гукі граючай гітары.

Здавалася, што нараджаюцца гэтыя гукі недзе далёка-далёка, у бяздоннасьці ў зямлі, вырываюцца адтуль і коцяцца кругамі ва ўсе бакі, у прастор, нібы хвалі. Вось яны маленькія, ціхія, упрашаюць кагось аб нечым, потым ад запрашваньня разам пераходзяць да крыку, пагроз, у якіх чуецца адчай. То зусім сьціхнуць на адзін міг, каб зноў пачаць запрашваньне, і ўжо ня чутна пагроз, а плач, сьлёзы. Разам з гукамі струн гітары чуюцца гукі пяючага голасу. І ў гуках струн, і ў песьні чуюцца безнадзейныя мальбы заблудзіўшай душы, якая не знаходзіць выхаду, згубіла ўсякую надзею на гэта і плача цяпер, а з плачам выліваецца ўся маркота, уся гаротнасьць схварэўшага ў адзіноцтве, у блуджэньні бязмэтным, чалавека. Здаецца, што там б'ецца чыёсь спужанае, хворае сэрца, разрываецца на маленькія часткі—гэтыя гукі, і ад болю страшнага стогне чалавек. Здаецца, што гэта чутны ня гукі струн і песьні, а крык, безнадзейны крык чалавека, гібеючага пад цяжарам бязьлітасьлівай рукі жыцьця, крык, які вырываецца з самага нутра чалавека і ляціць на вуліцу, шукае водгуку ў сэрцах другіх людзей і, не знаходзячы яго, гібее ў пустой цішы гэтай халоднай вуліцы, і ўжо чуецца толькі сярдзітае завываньне ветру, заблудзіўшага ў цесных дварох гораду.

„Можа й яна таксама чакае блізкага канца, як і я“, падумаў Акуліч, „толькі зусім ня мае сілы і ад таго так шкадуе пражытага. Стала шкода яе, шкода і жыцьця.—Жывеш, вучышся, пазнаеш жыцьцё, а ўперадзе ўсё больш непазнанага здаецца, імкнешся ўперад... і на ўсім хаду цябе схопіць за горла, стоп, мол, годзе табе, і ня спытае згоды. Для чаго-ж тады чалавеку імкнуцца ўсё жыцьцё ўпярод, рабіць, ведаючы, што так блізка канец. Можа лепш гэты кароткі час жыцьця думаць і клапаціцца толькі аб сабе? Але не! Гэта, мусіць, адна жыла, для сябе толькі і ад таго цяпер так мучыцца, не знаходзіць сіл. Чалавек робіць для сябе і для другіх. Што змог сёньня ты зрабіць, чаго змог дасягнуць,—заўтра пасья цябе ня прыдзецца

на гэта самае затрачваць сіл другому, ён далей пойдзе. Так ідзе разьвіцьцё грамадзтва. Кожнае пакаленьне ўпісвае ў кнігу жыцьця сваю старонку. Усе багацьці навукі, тэхнікі,—усё гэта дасягнута чалавекам, такім-жа і за такі-ж кароткі час. Кожнае пакаленьне рабіла сваё, а гэта зробленае ўсімі пакаленьнямі, складзенае ў месца, дало ўсё гэта багацьце. Адзін чалавек—нішто, разам—магутная сіла, якая ўсё можа зрабіць. Наша пакаленьне таксама зрабіла нямала, яно пачало новую эпоху ў жыцьці, расчыніла будучым пакаленьням шырокі, сьветлы шлях“...

Думкі яго нарушыліся нейкімі дзіўнымі гукамі. Нешта аднастайна паціху гудзела, а ў гэта гудзеньне ўрываўліся другія адрывістыя гукі, як-бы чалавечыя галасы.

Прашоў уперад трохі і ўспомніў, што тут блізка ў дварэ завод, начная зьмена, мусіць, працуе, а чуецца сьпеў моладзі, перад комсамольскім сходам.

Тут прастарней было ветру ў гэтым вялізным заводзім дварэ, ён залятаў у двор, круціўся там па ўсіх куткох і потым вырываўся зноў на вуліцу, выносячы ў яе сонную, бадзёрыя, выбітыя словы песьні і кідаў іх кавалкамі жалеза, адсякаючы ад аднаго вялізнага кавалка.

Гудзе завод, а праз гудзеньне, здаецца, чутны стукі малатка вялізнага, якія словамі песьні лезуць у сэрца, уздымаюць чалавека.

...Але ня дарма мы трацім сілы,
Ня дарма сталью мы грымім.

— Ня дарма трацім сілы, ня дарма, як гэта проста й праўдзіва.

А адтуль ужо несьліся другія словы.

Бо сталь сваім магутным гулам
Рве пугы цемры векавой...

Яму, стоячы ў гэтай цёмнай вуліцы сярод завываньня ветру, здавалася, што чуе ён ня гудзеньне машын у будынку заводу і не завываньне ветру, а чуе, як грываць дзесь падлючыя, разарваныя пугы. А малады задорны голас імкнуўся ў неаб'ятны прастор, хацеў, каб яго ўсе пачулі:

Куём мы шчасьце для народу...

І зьнікаў, заглушаны моцным парывам ветру, які адносіў словы ў другі бок, потым зноў перамагаў сілу ветра і ўжо, здавалася, тысячамі галасоў выгаварваў:

Мы кавалі з юнацкім духам,
Куём мы будучыны дні...

У Акуліча ў тахт гукам песьні пачалі ступаць ногі, забілася ў тахт і сэрца, несъвядома імкнуўся ўперад у ногу з вялікай магутнай сілай, хада якой чулася ў гуках гэтае песьні.

— Сілы не дарма трацім, не дарма, бо з сілы адзінак складаецца сіла, якая збудуе будучыны дні. Гэта вось чутны ціхія яшчэ, слабыя стукі малаткоў новых кавалёў. Яны гарачней сэрцаў сваіх распавілі сталь і пачынаюць каваль, а скоро стукі гэтыя стануць моцнымі, чутнымі ўсім, усіх узбудзяць і прыцягнуць да гэтае кузьні. Людзі—кавалі, воля і моц іх—малаткі, а сталь—гэта вялізны, неаформаваны зусім яшчэ кавалак—жыцьцё, па ім б'юць малаткі кавалёў і з неаформаванага кавалка сталі абрысоўваюцца ўжо рысы, контуры новай, задуманай кавалямі, формы.

Прашоў далей і ўбачыў п'янага, які трымаўся за жалеза каля вакна магазыну і нешта гаварыў пра сябе, а як пачуў крокі Акуліча, пачаў лаяцца. Лаянка гэта нечым дзікім, аджыўшым чулася на гэтай вуліцы. Скарэй абышоў п'янага і пашоў уперад, дзе відны былі людзі.

Уперадзе ад яго йшла жанчына ў пальто, на галаве шляпа. Не хацелася даганяць яе і Акуліч сьцішыў ход, але ўбачыў, што яна аглянулася на яго і таксама сьцішыла ход, а калі падраўняліся, глянула ў твар яму і запытала.

— Можа запалкі маеш, закурым.

Ад папяросы адмовіўся, але выняў запалкі, чыркнуў. Зпад шляпы, нахіленай над запалкай, выглядваў ужо ня зусім малады твар.

— Чаго ўглядаешся,—казала яна,—не пазнаеш-жа мяне. А мо' й пазнаеш, я ня прыпомню, хіба можна ўсіх, колькі вас бывае...

Акуліч адразу не разумеў, аб чым яна гаворыць, і глядзеў пытлівым поглядам у твар ёй.

— Н-ну і ўпёрся вачмі, што табе няма куды іх дзець? Сумуеш? Сорамна мужчыне гэтак, чаго сумаваць, хадзем гуляць!

Жыцьцё—кароткі міг, праяваеш—ня зьвернеш, значыць лаві, што плыве каля рук, карыстайся ўсім, што ёсьць лепшага, пакуль можаш.

„Простыгутка“, зразумеў Акуліч, і зьявілася жаданьне пагаварыць з ёй.—А хіба гульнёй сум разгоніш, возьмеш усё лепшае ад жыцьця?

— А як яшчэ?—адказала яна запытаньнем,—дзе дзеўка і бутэлька, там усё для вас, там суму няма.

— Ну, сёння пагуляеш, пакуль дзеўка і бутэлька ёсьць, а заўтра?

— А чаму заўтра ня будзе? Калі хочаш—заўсёды будзе... А мо' скупы такі, дык я-ж не за грашмі ганюся, напляваць мне на грошы, рубель, чырвонец,—мне ўсё роўна, не знашуся адразу, гуляю каб здавальненьне мець, каб не сумаваць, як ты...

— Ня сум згоніш, а толькі згоніш душу такой гульнёй. Ты, ну скажы ад сэрца, ты знашла здавальненьне? Поўнае здавальненьне можна знайсці толькі ў карыснай рабоце для людзей і сябе.

— Комуністы, відаць? Дык чаго шляешся па нашай вуліцы ў такі час! Я папоў ня слухала і цябе слухаць ня стану. А сабе калі карыснае зрабіць? Што мне людзі зрабілі? Яны мяне малой не пашкадавалі, мной карысталіся, дык і я іх шкадаваць ня буду. Хачу гуляць—і гуляю. Хіба ад мяне вы, вы мужчыны, не бераце карысьці? І яшчэ чагось захацелі, апрача самой. Хопіць, і гэтага ня варта было-б!.. Толькі ты вось знашоўся ня мужчына, а ануча, а другія так і ходзяць каб узяць, пазьдзеквацца з цябе, ласкі патрабуюць. Лёгка гэта, скажы, усё жыцьцё пераносіць? Лёгка?

— Дык чаму ня кінеш гэтага, за працу ўзялася-б, цяпер можна гэта зрабіць.

— Цяпер за працу? А ці ведаеш, што расла без яе, расла гуляшчай. Не магу цяпер пакінуць, хоць і балюча часам, крыўдна.—Потым разам зьмяніла голас.—Затое весела, калі гуляю. Ну, ты сур'ёзны, спорціў мне толькі вечар. Вунь да яго пайду, гульну, каб на цябе забыцца. Прашчай, я гуляшчая, не па дарозе нам.—Пашла ў бок, дзе быў п'яны.

Паглядзеў услед ёй, падумаў.

— Злуе на другіх, шукаючы здаваленьня, больш крыўды, відаць, знаходзіць, а кінуць свайго ня хоча. Кожная крыўда

раніць сэрца і яна ня гоіць ран, а закрывае тонкім пластом піва, каб ня бачыць, забыцца аб іх; а чужь дакраніся, зьнімі п'яную плеўку з адной раны,—усе разам забалыць тады. Ад таго, відаць, да канца ўжо ня хоча варушыць іх, пашла, каб і сёньняшняе замяць.

Ужо было недалёка да кватэры. Вуліца сыціхла, толькі дзе-ні-дзе прайдзе, сьпяшаючыся, адзін чалавек, ды часам вока ўгледзіць гуляючую пару. Уперадзе бялеў мост над рэчкай, гэта ад сьнегу. Вецер над рэчкай злосна гудзеў і сыпаў ахапкам і сьнегу, а ўнізе ўжо журчэла вада, вырвалася з-пад лёду.

З мосту відаць асяродак гораду, сьвеціцца аганькамі лямпачак, а на сьвятле вырысоўваюцца цёмныя сілюэты дамоў.

— Як скрынкі вялізныя, стаяць гэтыя камяніцы халодныя, а каб падняў над імі ўраз крышы, глянуў у сярэдзіну,—убачыў-бы жыцьцё з яго прыгожым і брыдкім, з усім, што толькі ёсьць у жыцьці. Адно нараджаецца, другое адмірае... Адным толькі сваё ўласнае „я“ цікава, і ўсё робіцца імі для гэтага „я“, для другіх ім няма справы. Жыцьцё—кароткі міг, і пагэтаму бяры ад яго, што можаш, лепшага для сябе, як асобы. Вось іх мораль. Усё жыцьцё—гульлішча, каб здаволіць свае жаданні, імкненьні не чалавека, а, скарэй, жывёлы, кіндзюха свайго, і ў гэтым для іх усё шчасьце жыцьця.

У другіх „я“ зусім маленькае месца знаходзіць, для іх існуе „мы“, колектыў, у якім губіцца „я“ і ў той-жа час жыве, здаваляецца. Для гэтых жыцьцё, таксама кароткі міг, і яны стараюцца скарыстаць яго як можна паўней, толькі падругому. Не для свайго ўласнага, вузенькага, мяшчанскага шчасьця, а для таго, каб каваць шчасьце для колектыву, для будучых пакаленьняў, і барацьба за будучыну—вось дзе знаходзіць поўнае здаваленьне сабе „я“ гэтых, вось дзе шчасьце жыцьця гэтых. „Мы ня дарма трацім сілы“,—крычыць іх песьня, ня дарма—і ў гэтым шчасьце, а што жыцьцё кароткае—ня думаюць аб гэтым, бо другія пакаленьні, сьвежыя, на зьмену йдуць. А я чаго гэта раскіс так,—папракнуў сябе Акуліч,—ня змог дома сядзець, працаваць.

Пачаў успамінаць сваё жыцьцё.—Вось перад вачыма маленькая з саламянымі стрэхамі вёска,—у полі за плугам. З сямнаццаці год у завод паступіў, а праз тры гады ўцягнуўся ў рэвалюцыйную работу. У здарэньні рэвалюцыі з галавой кі-

нуўся з упэўненасьцю ў яе перамогу, як кідаецца добры плавец у рэчку, даючы нырца з упэўненасьцю, што выплыве на верх. Потым фронт, голад. Партызаншчына ў тылу ў белых, цэлае лета ў лесе бяз хлеба, солі, аднаў бульбай жылі. Выкапаш ямку, бульбы туды, нальеш, зверху трэсак, пяску і полымя. Распарыцца бульба і любая харч выходзіць. Потым барацьба за новую вёску і зноў завод. Сьцежка, пройдзеная за жыцьцё, зматаная ў вялікі клубок, цяпер разматвалася ў памяці і клалася перад вачмі прыгожай, цудоўнай стужкай. Колькі жаданьняў, імкненьняў, пачуцьцяў. Колькі прыгожага бачыў, ідучы гэтай сьцежкай!? Чорныя маленькія плямы няўдач знікаюць, зусім ня відаць іх. Ну, хіба ня шчасьце вось так пражыць сваё жыцьцё? Жыў і патраціў сілу не дарма. Клюб рабочы, насыценная газэта, рогат вясёлы, завод з грукатам машын, песьня комсамольская, малатарня, купленая колектыўна сялянствам, хата-чытальня, дзяўчына—старшыня камітэту ўзаемадапамогі, пракатны пункт,—усё гэта яскравей за ўсё сьведчыла аб тым, што сілы ня дарам патрачаны. І мая частка сілы ў гэта ўкладзена. А гэта стоіць і сіл, і жыцьця.

Старое, што засталася, адамрэ, як зіма адмірае. Ёй ужо канец прышоў. Ужо сеньня ў дзень па вуліцах беглі раўчакі, журчэлі людзям аб тым, што вясна йдзе, аб гэтым журчыць і вада ў рэчцы пад мостам, а к ночы зіма апошнія сілы напрудзіла, упісала ўзорамі шыбы акон, зямлю белью ўкрыла і дзьмухае ветрам, мяцеліцай, хоча спужаць людзей яшчэ, але яны не хаваюцца ўжо ў каўнер, бо ведаюць, што зіма прашла, а ўзоры на шыбах, сьнег гэты, мяцеліца—гэта толькі апавяданьні аб пражытай ужо зіме і больш нічога. Так і ў жыцьці. Гітара з энкамі, п'яны, простытутка—гэта таксама толькі апавяданьне аб пражытым ужо старым, мінулым ужо, бо ўжо новае йдзе, яно ўжо тут, аб ім пеў завод комсамольскімі галасамі і галасамі машын. Малатарня, пракатны пункт—гэта сьляды новага. Дык чаго-ж журыцца мне, што канец блізка? Я шчасліва пражыў свой час, барацьбой за новае запоўніў жыцьцё да краёў, убачыў рысы новага, а цяпер трэба рабіць, пакуль ёсьць яшчэ сілы...

Пасьля цемры вуліцы яскрава сьвяціла лямчачка, нібы рада была, што прышоў ён вясёлы. За сьцяной было ціха, хоць сьвятло гарэла.

— Якім памёр, значыць, і нічога; заўтра жыцьцё ў гэтым доме будзе ісьці, як ішло, ня спыніцца. Я пайду—жыцьцё так сама будзе ісьці ўперад, маё месца зойме другі, ён будзе на шмат уперадзе ад мяне, яму ня прыдзецца праходзіць майго шляху.

Думка аб тым, што сэрца скоро адмовіцца працаваць, ужо зусім не непакоіла яго, яна не знаходзіла ў ім сабе месца. і Акуліч сам дзівіўся, чаго ён тады спужаўся так слоў доктара. Цяпер было адно жаданьне—больш-бы пражыць, каб больш зрабіць.

Узоры на шыбах іскрыліся тысячамі маленькіх зорак ад падаючага на шыбы святла лямпачкі. За вакном чуўся яшчэ стон ветру, да чутна было, як трэцца аб сьцену і шыбы сваёй сьнегавой вопраткай адыходзячая зіма. З ласкавай усьмешкай пазіраў з сьцяны Ленін.

— ... Трубы ёсьць на заводзе, значыць, адработаны пар зусім лёгка будзе адвесьці ў халадзільнік, гэта не багата будзе каштаваць, а гэтым захаваем кожны дзень тры з паловай рублі, значыць, за год больш тысячы рублёў...

Па паперы бегаў аловак, выводзіў лічбы для заўтрага.

Менск,
17-III-26 г.

Вершы Я. Туміловіча

Сястры

Зацьвіталі дарожкі, зацьвіталі—
(А сьлядоў цяпер ніхто яе ня знойдзе)...
Разышліся на вадзе крышталі,
Узьняліся пырскі ў непагодзе.

* * *

Нешта сэрца заплялося тугою,
Завілося у млявы сон;
Хто яго мне сягоньня загоіць
І хто спыніць журбы перазвон?..

Я ня ведаю, чаму так нявесела,—
Выйду ў поле—пазьбіраю каласы,—
Стромкі клён сваёй чупрынай песеннай
Сонца звонкае ў душы маёй рассып!

* * *

І у восень—сівая кастрыца
Уплялася ў галаву як церні..

...Яна вышла—паляцела ніцам,
Толькі хвалі, хвалі загудзелі.

* * *

Маё сэрца заплялося тугою,
Завілося ў млявы сон,—
Хто яго мне сягоньня загоіць
І хто спыніць журбы перазвон?..

Мая каліна

Сасоньнік вецьці расьцілае па даліне,
Журбуе з ветрамі у шызых паплавах,—
Я прынясу сваёй брыльянцістай каліне
Вясну...

І траўня дзіўнае гальлё.

Хай разрастаецца мая каліна—
Заўецца верасамі ў сонечны павеў,—
Тады я затулюся ў сіва-срэбны іней,
Бо хтосьці там мяне заве,

О, хто заве?..

О, хто заве!..

О, хто там мяне кліча?..

Цалуюць ветры жоўты лістапад,
І неак сэрца болем сьцісклым зычыць
І не вярнуць яго да радасьці назад.

І навяду я струны сваёй ліры,
Душа мая ня спыніцца ў прасторы,—
Я з сонцам палячу ў прыгожа-сьветлы вырай,
І зазьвіняць душы маёй калосьсі хорам.

Не ападуць лісты!
Ня будзе хтось сьмяяцца,
Што дні вясны маёй ужо мінулі...

.....

О, край нязьведаны,

О, хараство,

О, шчасьце—

Маё вы сэрца болем закрулі!

Сяргей Дарожны

* * *

Ой, ня воранаў крык над сялом,—
Закружылі вясеньнія хмары.
Ці то ветры нясуць паклон
Ад палёў іржанымі пажарамі?

Толькі там, дзе цяпер раздарожжы,
Дзе Палесься зялёныя пужы,
Сонца капае, зьвенькае дожджыкам
На вады серабрыстыя лужыны.

Хай цяпер ад вясёлага болю
Пад брывамаі імглы сінява,—
Мне здалося шырокае поле
Сенажаці, трава і трава...

Многа шалесту зноў на лугу
І вясны, і травы так многа,
Толькі дрэвы шумяць і бягуць
За палі, за сяло, за дарогі,

Дзе ў прасторах далёкая сінь
Сыпле хмар залатыя мяцеліцы,
Дзе з балот туманоў валасы
Сівізною над травамаі сьцелюцца.

Ах, люблю я такое Палесьсе,
І такую вясёлую зьвень!..
Ўсё зьвініць і цвіце ад песень
І зьлятае пялёсткамі ў цень.

Ой, ня воранаў крык над сялом,—
Закружылі вясеньнія хмары,
Толькі ветры нясуць паклон
Ад палёў іржанымі пажарамі.

М. Залётны

* * *

У нябесным застольлі
Месяц выпрастаў сьветлыя ногі,
Марыць аб дальніх дарогах
Па гладкім зорачным полі.

Дзыбае ён па завульлі,—
Да нас крадзецца ціха пад стрэху:
Любім яго мы гульні
І яго залатую пацеху.

Поле ў змроках сьцішала,
Дымяцца нашы паляны,
Сёньня араў я нямала,
Заўтра з сьвенькаю гляну.

Прытуліся, каханка, пшчотна,—
Я вясну сёньня бачыў у полі.
Ухмыляюцца месяца шчокі,—
Нам ня трэба нічога болей.

На загонах калісьці жыта
Зазьвініць касьцельным арганам;
Тое, што намі пражыта,
Не пабачым мы заўтра рана.

Месяц заблытаўся ў брызах,
Згубіўшы шляхі свае й мэту.
Зара ў бліскучых рызах
Даёнкі разьлеяла сьвету.

У садку кукуля галосіць—
Гады нашы, мілая, лічыць.
Я цалую твае валосьсі
І зары залатое аблічча.

А. Звонак

Балаты зарасьлі багавінь- нем...

Балаты зарасьлі багавіньнем,
Да былога ня будзе сьляда...
...Многа песень складаюць айчыне,
Многа песень 'шчэ будуць складаць.

Зарасталі трапы, як лясы,
Зарасталі вякамі пуціны...
Часта шмат хто ня знаў, што ён сын,
Што ён сын сваёй краіны.

І на новай шырокай дарозе,
Па якой часам цяжка ісьці,
Не заўсёды цвітуць толькі рожы,
Бо і рожам ня ўсюды-ж цвісьці...

Але нам ня схіляцца у дол...
Вось таму і кажу пра свой край я,
Што з-за цёмнага лесу гадоў
Расцьвіло пурпуровае раньне.

У балотах бадзяецца вецер,
Ў ветрах песьні мінулым гадам...
...І сыны Беларусі Савецкай
Многа песень ёй будуць складаць...

Валеры Маракоў

* * *

Над сінім лесам, шэрым полем
Задорны сьмех ліе вясна.
Такой парой па-над раздольлем
Душу я выпяю да дна.
Такой парой ў жыцьцёвым моры
Б'е радасьць сьвежых галасоў.
Я выйду ў нівы, на прасторы,
Абліты сонцам і расой!
Хай ў нівах льюцца яшчэ сьлёзы,
Адцьвіўшай ў холадзе зімы.
Ўжо кучаравяцца бярозы...
Няма ні холаду... ні цьмы.
І над узгоркам, над далінай
Вясна-красуня зацьвіла.
Я прыгарну, нібы дзяўчыну,
Ўсю гэту шыр... ўсю гэту даль!
Я сын вясны пад яркім сьветам,
Люблю жыцьця прастор і шыр,
Затым, што сонца б'е поэту
Паклоны новых слоў душы.
Затым, што ў даль над шэрым полем
Задорны сьмех ліе вясна...
Такой парой па-над раздольлем
Душу я выпяю да дна!

9-IV-26 г. Сьляпянка.

Байкі Крапівы

Мода

Нядаўна з жоўтага нек дому
(Хто ў ім жыве, то нам вядома)
Ды зьбегла раз няшчасная кабета,
Якая з малых год
Была паклоньніцаю мод,
І розум страціла, здаецца, цераз гэта.
Было, між іншым, лета.
Яна тут зараз цераз плот
І скокнула ў гарод,
Ды завязаўшы нек пасвойму хусту,
Давай тут прыбіраць старэнна галаву:
Лісьцё ўтыкае моркавы й капусты,
І кроп, і розную траву,
Пасьля па вуліцы пашла, як быццам каралева,
Хоць грудзі голыя і цела ўсё сьвіціцца —
Аж сэрца, гледзячы, сьціскаецца ад жалю.
Аднак-жа, паабапал—справа, зьлева
За ёю бегла разявак мо' з трыццаць—
Галёкалі, іржалі.
І нават нейкія два франты,
Згубіўшы свой шляхетны сорам,
Таксама любаваліся уборам—
Хвалілі, што пікантны.
А колькі модніцам-кабетам
Їх пахвала абойдзецца і грошай, і турбот,
Няшчасныя ня думалі аб гэтым.
Назаўтра ува ўсіх паклоньніц мод,
Якія пераймаць усё заўсёды рады,
Дык не адзін заўважан быў распорак,

А ззаду й сьпераду па сорак.
На галаве-ж у іх ня то, што грады,
Ня то, што цэлы там гарод,
А проста—цэлае шматпольле:
Бульбянік тут разьвесіў гольля,
Там далей іншы караньплод;
На самай макауцы ячмень
Пад вецярком сабе шумеў;
За ёю канюшына, а далей сэрадэла
Так міла белым тварыкам глядзела,
І роем вакол іх гулі
Двуногія чмялі...

Якія-ж вывяду я тут „маралы“?
Каб на галовах не аралі,
Заводзячы севазварот шматпольны?
Ды не, браткі, саўсім
Я клапачуся не аб гэтым,
І байку прысьвячаю ўсім,
Хто пакланіцца модзе здольны,
Галоўнае—дзяўчатам і кабетам,
А больш за ўсіх—поэтам.

Каршун і Цецярук

Ня надта так даўно, ня так далёка,
А ў нашай-жа рэспубліцы пад бокам,
У цёмным і густым бары
Ды жыў Каршун стары.
У мастакі Каршун палез
І стаў хваліцца на ўвесь лес,
Што ён сьпявак вялікі.
—Ах, ёлкі твае палкі!—
Часамі разважаюць галкі.
—На што хваліць праціўны голас дзікі?
—Ён звар'яцеў пад старасьць, небарак,—
Ім патурае сівакрак.
Але на вушка ўсё—баяцца ўслых:
—Няхай ты, думаюць, згары...
Дый зразумела нам, бо той Каршун стары
Начальствам быў у іх,
І ведалі даволі ўсе наўкола,
Што хоць паскудны меў ён голас,
Ну, дык затое-ж кіпцюры!
Вось перад ім і сталі гнуцца ў крук,
Бо хто-ж асьмеліцца прарэчыць?
Наадварот—паслухайце, што кажа Цецярук:
—Няма на сьвеце прямнейшай рэчы,
Як слухаць песьні Каршуна.
Выдатных сьпевакоў мне чуць не пяршыня.
Прыходзілася чуць, напрыклад, салаўя,—
І аб якой тут кажуць прыгажосьці?—
Не разумею проста я,
Хоць ты мяне зарэж,—
Адно набраўся, слухаючы, злосьці:
Цырыкае, пішчыць, а што—не разьбярэш,
Як і ня наш ён усё роўна.

Вось шпак—
Дык трохі ўжо ня так.
Саўсім нішто сьпявае грак,
А паважаная варона—
Дык лепей за іх двух,
А лепш за іх усіх—шаноўны старшыня.
За што-ж бы Цецярук хваліў так Каршуна?
Перш-на-перш, ён быў глух,
Чаго нікому-б я ня зычыў,
А падругое—Каршуну,
Дык тут ён проста... ну...
Каля хваста казыча,
У Каршуна каб быць у ласцы.
Яму, напэўна, гэта ўдасца,
Бо шмат здарэньняў і падаеі
Такіх я бачыў між людзей.

Джэк Лёндон

Чайнэго *)

Караль прыбывае, пальма расьце, а чалавек зьнікае.

Таіцкая прыказка.

А-Чу не разумеў французскае мовы.

Ён сядзеў у судовым пакоі, які быў повен людзьмі, сядзеў стомлены, бо яму апрыкрала слухаць, як чыноўнік і нехта другі бесьперастанку гаварылі пафранцузску. Занадта ўжо яны балбаталі, і А-Чу дзвіўся з глупства французаў, якія так доўга вышукваюць забойцу Чунга-Га і дагэтуль не знашлі яго. Пяцьсот кулі ў плянтацыі ведалі, што яго забіў А-Сан, і ён ня быў нават арыштаваны. Праўда, кулі сакрэтна згаварыліся, каб адзін ня выказваў другога, але ўсё-ж такі французы маглі-б раскрыць, што забойцаю быў А-Сан. Яны зусім дурныя, гэтыя французы.

А-Чу не зрабіў нічога, за што трэ' было-б баяцца.

Ён ня прымаў ніякага ўдзелу ў забойстве. Праўда, ён прысутнічаў пры ім, і прыказчык плянтацыі Шэммер, раптам ускочыўшы пасля гэтага ў барак, злавіў тамака яго і яшчэ чатырох, ці пяцёх іншых, але што з таго? Чунга-Га пракалолі ўсяго два разы. Зразумела, што пяць ці шэсьць чалавек не маглі зрабіць дзеве раны. Нават і ў тым выпадку, калі кожны ўкалоў па разу, гэта маглі зрабіць толькі двое.

Так разважаў А-Чу ў той час, калі ён з сваімі сябрамі, выкручваючыся на дазнаньні, хлусіў і затойваў тое, што было. Яны пачулі гукі бойкі і таксама, як і Шэммер, кінуліся туды. Яны прыбеглі раней, чым ён, вось і ўсё. Праўда, Шэммер даводзіў, што калі ён, выпадкова праходзячы паўз барак, пачуў

*) The Chinago by Jack London.

сварку, то застанавіўся ня меней, як на пяць хвілін, а калі ўвашоў, то яны былі ўжо тамака і што яны не маглі толькі што ўвайсьці, бо ён стаяў ля дзвярэй. Але што з таго?

А-Чу і яго чатыры арыштаваныя таварышы даводзілі, што Шэммер памыліўся. Урэшце, іх павінны адпусьціць. Усе яны былі ўпэўнены ў гэтым. Няможна зьняць галаву ў пяцёх чалавек толькі за дзве раны. Далей, сніводзін чужаземны чорт ня бачыў забойства. Але-ж гэтыя французы дурні. У Кітаі, як добра ведаў А-Чу, судзьдзя прымусіў-бы іх пытакаю сказаць праўду. Праўду можна лёгка выведаць такім чынам. Але-ж гэтыя французы ня ўжываюць пытак. Затым яны ніколі не даведаюцца, хто забіў Чунга-Га.

Але А-Чу ня ўсё ўяўляў сабе. Ангельская Кампанія, каторая ўладала плянтацыю, з вялікімі стратамі прывезла ў Таіці пяцьсот кулі. Акцыянэры патрабавалі свае дывідэнды, але Кампанія яшчэ нічога не плаціла; затым Кампанія і не хацела, каб работнікі, якія гэтулькі каштуюць, прывыкалі забіваць адзін аднаго.

Нецярплівыя французы, сваім чарадам, хацелі паказаць прад чайнэгамі, што іх закон нібы-та надта добры і справядлівы. Зрабіць прыклад гэтага было нядоўга, а, апроч таго, на што-ж бы была Новая Каледонія, калі-б туды не пасылалі людзей дажываць свае дні ў беднаце і працы ў наказаньне за іх слабасьць і чалавечнасьць.

А-Чу не разумеў ўсяго гэтага. Ён сядзеў у судовым пакоі і чакаў прыгавару, які адпусьціць яго і яго таварышоў працаваць на плянтацыі па ўмовах іх кантракту. Гэты прыгавор хутка будзе зачытаны.

Суд падыходзіў к канцу. Ён гэта бачыў. Ужо ніхто больш не даводзіў, ніхто ня ляпаў языком. Францускія чэрці таксама замарыліся і, відаць, чакалі прыгавору. А-Чу ўспамінаў у гэты час тыя дні свайго жыцьця, калі, падпісаўшы кантракт, ён сеў на карабль, каб ехаць у Таіці.

У яго прыморскай вёсцы быў цяжкі час, і, наняўшыся працаваць у Паўднёвым моры пяць гадоў па пяцьдзсят мэксіканскіх цэнтаў ¹⁾ за дзень, ён лічыў сябе шчаслівым. У яго вёсцы былі людзі, якія працавалі цэлы год за дзесьць мэксы-

¹⁾ Цэнт— $\frac{1}{100}$ частка доляру, каля 2-х капеек.

канскіх доляраў, і былі жанчыны, якія за пяць доляраў круглы год рабілі венцяры, у той час, як дзяўчатам у дамох гандляроў плацілі за год службы чатыры доллары. А ён будзе атрымліваць пяцьдзсят цэнтаў у дзень, за адзін дзень, толькі за адзін дзень, ён заробіць такія вялічэзныя грошы. Што з таго, калі праца будзе цяжкая? Праз пяць год ён можа вярнуцца да хаты—такая была ўмова—і ніколі больш не працаваць.

Усё сваё жыццё ён будзе багатым, будзе мець уласную хатку, жонку, дзяцей, якія будуць шанаваць яго. Побач з хаткаю ён меў-бы садок, месца дзеля раздум'я і адпачынку, меў-бы сажалку з залатымі рыбкамі; вецер будзе зьвінець у некалькіх дрэвах, а вакол будзе высокі плот, так што ніхто ня будзе яго турбаваць у часе яго адпачынку.

Добра, ён ужо прапрацаваў тры гады з гэтых пяці. Ён ужо быў заможны чалавек (у сваёй вёсцы), дзякуючы сваім заробкам, і толькі два гады засталіся паміж баваўнянай плянтацыяй на Таці і адпачынкам, які яго чакаў.

Але цяпер вось ён страціў грошы з-за таго нешчаслівага выпадку, што ён прысутнічаў пры забойстве Чунга-Га. Ён праляжаў у турме тры тыдні і ў кожны дзень з гэтых трох тыдняў ён страціў пяцьдзсят цэнтаў. Але вось суд хутка кончыцца, і ён пойдзе ізноў працаваць.

А-Чу было дваццаць два гады. Ён быў шчаслівы і вясёлы, ён часта ўсміхаўся. Яго азіяцкі стан быў гібкі, а твар быў круглы, як месяц. На ім зьяля вятлівасьць і прыемная дабрата, якая звычайна ня бывае ў яго землякоў. Яго выгляд нічога не казаў проці яго. Ён ніколі нікому не дакучаў, ніколі ня прыймаў удзелу ў сварцы. Ён ня быў языкатым. У яго не хапала жорсткасці на гэтае. Ён здавальваўся малым і самаю простаю ўдэхай. Цішыня і адпачынак у халадку пасья гарачае працы задавальнялі яго бясконца.

Ён мог сядзець па некалькі гадзін, заглядзеўшыся на якую-небудзь краску і філёзофстваваць аб таемнасці і загадках існавання. Галубая птушка на маленькай расьліне пяшчанага морскага берагу, срабрыстае плясканьне лятучае рыбы ці пунсовыя пералівы сонечнага захаду ў лагунае так захаплялі яго, што ён мог забыць цягучыя нудныя дні і цяжкі бізун Шэммера.

Шэммер, Карль Шэммер быў скаціна і лютая скаціна. Затое ён зарабляў сваю пэнсію. Ён да рэшты выцягваў сілу з пяці сотняў нявольнікаў, бо яны былі нявольнікамі, пакуль ня выйдучь іх гады.

Шэммер упарта працаваў, каб сілу пяцісот потных цел перарабіць у кучы бавоўны, годныя для экспорту. Яго жорсткая першабытная лютасьць давала яму магчымасьць выконваць гэтую справу. Яму дапамагаў таксама тоўстыя раменны бізун у тры вяршкі шырынёю і даўжынёю ў адзін ярд, з якім ён заўсёды ездзіў і які мог у патрэбным выпадку апусьціцца на сагнутыя голыя плечы кулі з гукам, падобным да рэвольвернага стрэлу. Гэткія гукі чуліся часта на палетку, калі па ім праяжджаў Шэммер.

Аднойчы, у пачатку першага году кантрактавае працы, ён моцным ударам кулака забіў аднаго кулі. Ён не растрэшчыў зусім галаву чалавека, як яечную лупінку, але ўдара было даволі, каб той, прахварэўшы тыдзень, памёр.

Але кітайцы ня жаліліся французскім чарцям, у руках якіх была ўлада на Таіці.

Яны самі павінны за гэтым наглядаць. Яны паставілі Шэммера і павінны пазбавіцца яго лютасьці, як пазбаўляюцца джгала тых станожак, што хаваюцца ў траве ці запаўзаюць у сонныя кватэры ў дажджлівыя ночы.

Чайнэгі—так іх называлі нядбалыя тубыльцы з цынама-наваю скурай—зразумелі, што яны ня надта спадабаліся Шэммеру. Гэта было роўналежна аддачы яму поўнае меры назначанае працы. Гэты ўдар Шэммерава кулака каштаваў Кампаніі тысячы доляраў, але Шэммер ніколечкі не турбаваўся аб гэтым.

Французы ня мелі нахілу да колёнізацыі; іх слабыя вопыты над развіццём прыродных багацьцяў востраву былі падобны да дзіцячае гульні, і яны былі надта рады бачыць посьпехі ангельскае Кампаніі. Што ім было да Шэммера з яго страшэнным кулаком? Што памёр чайнэго? Што з таго, гэта толькі адзін чайнэго. Далей, ён памёр ад сонечнага ўдару, як сьведчыла спраўка доктара.

Праўда, ніколі ніхто на Таіці не паміраў ад сонечнага ўдару. Але ён здарыўся, і якраз ад яго памёр чайнэго. Доктар так поўна казаў у рапарце. Ён быў зусім справядлівы. Грошы па-

вінны быць заплачаны, бо іначай яшчэ адна няўдача прыбавіцца да доўгай гісторыі няўдач на Таіці.

Ніхто тутака не разумеў белых чарцей. А-Чу, седзячы на судзе і чакаючы прыгавору, разважаў аб іх неразгаданасьці. Ніхто ня можа сказаць, што прыдзе ім у галаву. Ён мала бачыў белых чарцей. Усе яны былі падобныя адзін да аднаго: і афіцэры, і матросы на караблі, французскія чыноўнікі, некалькі белых людзей у плянтацыі, у тым ліку і Шэммер.

Іх мазгі варушыліся таемным чынам. Яны злавалі без аніводнае прычыны, і іх злосьць заўсёды была небясьпечнаю. У той час яны станавіліся падобнымі да дзікіх зьвяроў. Яны надакучалі з усякім глупствам, і гэтыя выпадкі маглі абурыць нават і чайнэго. Яны ня былі такімі спакойнымі, як чайнэго, яны былі абжорамі, елі страшэнна поўна і яшчэ больш выпівалі.

Чайнэго ніколі ня ведае, які ўчынак ім можа спадабацца і які выклікае злосьць. Гэтага чайнэго ніколі ня можа сказаць. Тое самае, што падабаецца адным разам, можа ў бліжэйшы час выклікаць выбух лютасьці. Нейкая заслона захоўвае нутро белых чарцей ад вока чайнэго.

А ў завяршэньне ўсяго—гэтая страшэнная дзейнасьць белых чарцей, іх уменьне рабіць розныя рэчы, якія варушацца, ходзяць і поўзаюць па зямлі, і накіроўваць па свайму жаданьню іх і нават самыя магутныя стыхіі. Праўда, белыя людзі дзівосныя і цудоўныя, яны чэрці. Паглядзі на Шэммера.

А-Чу дзівіўся, чаго так доўга складаюць прыгавор.

Ніводзін чалавек не крануў рукою Чунга-Га. А-Сан адзін забіў яго. Схапіўшы адной рукою яго касу, ён нахіліў назад яго галаву, а другою ўзяў ззаду нож і ўсадзіў яго ў яго цела. Ён двойчы ўсадзіў яго.

Седзячы тутака на судзе і заплюшчыўшы вочы, А-Чу ізноў бачыў, як рабілася забойства,—сварку, як перакідваліся агіднымі словамі, як крыўда і брудныя памылі паліліся на галовы паважаных продкаў, пашлі праклёны на зьнішчэньне роду, як скокнуў А-Сан і схапіў за касу Чунга-Га, як усадзіў двойчы нож у яго цела, як з трэскам адчыніліся дзьверы і ўляцеў Шэммер, як стукнулі дзьверы, калі выбег А-Сан, бачыў, як шалёна лётала нагайка Шэммера і агонь рэвольвэра, якім ён клікаў сабе дапамогу.

А-Чу дрыжэў, як у трасцы, перажываючы гэтае. Бізун выцяў яго па твары і сарваў кавалак скуры. Шэммер зазначыў гэтую рану, калі паказваў на дазнаньні на А-Чу. Толькі цяпер зышоў гэты знак. Вось які быў удар. Каб на поўвяршка бліжэй, ён выбіў-бы яго вока.

Пасьля А-Чу забыўся аб гэтым прыключэньні ў мары аб ціхім садку, які будзе ў яго, калі ён вернецца ў сваю краіну.

Яго твар выглядаў няпрытомна, калі судзьзя выносіў прыгавор. Падобна выглядалі і твары яго чатырох таварышоў. Такімі-ж яны засталіся і тады, калі перакладчык тлумачыў, што яны знойдзены віннымі ў забойстве Чунга-Га і што А-Чоў павінен заплаціць за гэта сваёю галавою, А-Чу працаваць дваццаць год у турме на Новай Каледоніі, Уонг-Лі дваццаць год і А-Тонг—дзесяць. Ня было ніякае карысьці абурэньня з-за гэтага. Нават А-Чоў, галава якога мусіць быць адрэзана, сядзеў нярухомы, як мумія.

Судзьзя дадаў некалькі слоў і перакладчык растлумачыў, што адзін чалавек павінен заплаціць сваім жыцьцём і ня можа быць ніякага сумненьня, што гэта павінен А-Чоў, бо яго твар быў зьбіты Шэммерам мацней за ўсіх. Таксама і твар А-Чу быў моцна зьбіты, што пацьвярджае яго прысутнасьць пры забойстве і, бязумоўна, ён прымаў удзел у ім, а за гэтым заслугоўвае дваццаці год катаржнае працы. І далей, да дзесяці гадоў А-Тонга ён растлумачыў падставу ўсяго прыгавору.—Хай гэта ляжа навукаю на сэрца чайнэгаў,—казаў, урэшце, суд,—бо яны павінны ведаць, што закон будзе споўнены на Таіці, хаця-б і неба ўпала.

Пяцёх чайнэго адправілі назад у турму.

Яны не абразіліся і ня журыліся, яны прывычаліся якраз да нечаканых слоў у сваіх зносінах з белымі чарцямі. Ад іх чайнэго рэдка не чакаюць чаго-небудзь нечаканага, цяжкая кара за злачынства, якога яны не зрабілі, ня была дзіўней за нялічаныя дзіўныя рэчы, што робяць белыя чэрці.

У наступны тыдзень А-Чу часта з цікаваю цікавасьцю назіраў за А-Чоў. Яго галава будзе адрэзана на шыбельніцы, якую ўжо прымайстроўвалі на плянтацыі. Яго не спасуць ніякія гады, у яго ня будзе ніякага садка. Што тычыцца сябе, то ён не турбаваўся. Дваццаць год—гэта толькі дваццаць год.

Ад гэтага толькі яго садок адаліўся ад яго дый усё. Ён быў малады, і ў яго крыві была азіяцкая цярплівасьць. Ён выцёрпіць гэтыя дваццаць год, а за гэты час сыціхне палкасьць яго крыві, і ён будзе больш адпавядаць садку ціхае асалоды. Ён прыдумоўваў назву для яго, ён назваў-бы яго „Садам ранешняе цішыні“. Ён быў шчаслівым, бо адчуваў сябе зусім спакойна, а гэты спакой даваў вялікую выгаду, асабліва Уонгу-Лі і А-Тонгу. А-Чоў было ўсё адно. Хутка яго галава будзе адцята ад усяго цела, і каб дачакаць гэтага здарэньня, ня трэба асаблівае цярплівасьці. Ён добра курыў, добра еў, добра спаў і ня нудзіўся тым, што цягуча праходзіць час.

Крэчот быў жандар. Ён дваццаць год служыў у колёніях ад Нігэрыі і Сенегала да Паўднёвага мора, але ня відаць было, каб яго тугі розум крыху паясьнеў за гэтыя дваццаць год. Ён застаўся такім-жа дурнем, якім быў і раней, калі жыў у Паўднёвай Францыі.

Ён ведаў дысцыпліну і страх перад начальствам, але разлічаў яго ад бога да сэржанта толькі мераю свайго халопскага ўслугоўваньня. Напрыклад, сэржант займаў куды большае месца ў яго галаве, чым бог, за выключэньнем нядзелі. Бог быў заўсёды надта далёка, а сэржант звычайна быў блізка, пад рукою.

Гэты Крэчот атрымаў ад галоўнага судзьдзі приказ да турэмнага чыноўніка, каб той выдаў яму А-Чоў.

Якраз здарылася, што ў мінулую ноч галоўны судзьдзя рабіў вячэру для капітана і афіцэраў з францускага вайсковага карабля. Яго рука траслася, калі ён пісаў приказ, і вочы бачылі зусім дрэнна, так што ён не прачытаў прыказу. Чаго тамака, ён толькі закасоўваў жыцьцё аднаго чайнэго. Так ён і не заўважыў, як прапусьціў літару ў імені А-Чоў. У прыказе стаяла А-Чу, і, калі Крэчот аддаў яго, чыноўнік прывеў да яго А-Чу. Крэчот пасадзіў яго на падводу і паехаў.

А-Чу радаваўся, што вышаў на сьвет. Ён сядзеў побач з жандарам і ўсьміхаўся. А калі ён убачыў, што той накіраваў мулаў на поўдзень к Ацімаоно, то проста зазьвіў. Бязумоўна, Шэммер паслаў, каб яго вярнулі назад. Шэммер хоча, каб ён прадаваў. Добра ён, будзе завіхацца. Шэммеру ніколі ня будзе прычыны скардзіцца.

Быў гарачы дзень. Праца была спынена. Пацелі мулы, пацеў Крэчот, пацеў А-Чу. Але А-Чу выносіў гарачыню бяз

усякага клопату. Ён тры гады працаваў на сонцы на плянтацыі. Ён усьміхаўся, і ўсьміхаўся так жыватворча і добрадушна, што нават нязграбныя мазгі Крэчота, здзівіўшыся, заварушыліся.

— Ты надта сьмешны,—сказаў ён урэшце. А-Чу захістаўся і ўсьміхаўся яшчэ мацней.

Адменна ад судзьдзяў Крэчот гаварыў яму на мове Канака, якую, як і ўсе чайнэгі і ўсе чужаземныя чэрці, А-Чу разумеў.

— Ты лішняя сьмяешся,—буркнуў Крэчот,—другі заліваўся-б сьлязьмі ў гэтка дзень.

— Я радуся, што вышаў з турмы.

— І ўсяго?—Жандар паціснуў плячыма.

— Ці-ж гэтага мала,—пярэчыў той.

— Дык ці ня радуешся ты таму, што будзе зьнята твая галава.

А-Чу, раптам здзівіўшыся, зірнуў на яго і сказаў:

— Што, я еду назад у Ацімаоно працаваць на плянтацыі ў Шэммера. Ці-ж ты ня туды вязеш мяне?

Крэчот задуменна гладзіў свае доўгія вусы.

— Добра, добра,—сказаў ён урэшце, сьцебануўшы пугаю дальняга мула,—дык ты ня ведаеш?

— Чаго ня ведаю?

А-Чу пачаў адчуваць нявыразны жах.

— Хіба Шэммер ня пусьціць мяне надалей працаваць у яго?

— Не, пасья сённяшняга.

Крэчот злосна сьмяяўся. Гэта былі добрыя жарты.

— Ты, бачыш, ня здолееш працаваць пасья сённяшняга. Чалавек без галавы будзе працаваць, эх!

Ён штурхануў чайнэго пад бок і зарагатаў.

А-Чу маўчаў, пакуль мулы прабеглі з мілю. Тады ён загаварыў.

— Што, Шэммер зьбіраецца зьняць маю галаву?

Крэчот рагатаў, бачучы, як ён хвалюецца.

— Гэта памылка,—паважна сказаў А-Чу.—Я ня той чайнэго, якому прысудзілі зьняць галаву. Я—А-Чу. Шаноўны судзьдзя назначыў мяне на дваццаць год у Новую Каледонію.

Жандар рагатаў.

Яму быў добры жарт з гэтага сьмешнага чайнаго, які хоча выкруціцца ад шыбеніцы.

Мулы беглі праз какаёвы гаёк, і праз поўмілі каля блішчастага мора А-Чу загаварыў ізноў.

— Я кажу вам, што я не А-Чоў. Шаноўны судзьдзя не казаў, каб з мяне знялі галаву.

— Ня пужайся,— сказаў Крэчот з філэнтропічнаю думкаю задаволіць свайго вязня.

— Гэтак ня цяжка паміраць.— Ён пстрыкнуў пальцамі.— Гэта вось як хутка. Гэта ня тое, што вісець на канцы вяроўкі, дрыгаць нагамі і корчыцца якіх пяць хвілін. Гэта ўсё адно, што забіць куранё сякераю. Ты адсячэш яго голаў дый усё. Таксама і з чалавекам. Пуф!—і гатова. Яно ня вытне. Ты нават і не згадаеш, калі гэта зробіцца. Галавы няма—і ты ня можаш думаць. Гэта надта добра. Такім чынам і я хацеў-бы памерці,—хутка, галоўнае хутка. Ты шчасьлівы, што так паміраеш. Ты мог-бы дастаць праказу і доўга развальвацца па кавалку; часам адзін палец, пасья ізноў адзін, там вялікі палец, пасья пальцы на назе. Я бачыў, як адзін чалавек апарыўся гарачаю вадою. Ён памёр толькі праз два дні. Ён так крычаў, што чуць было за кілёмэтр. А ты? Во, як лёгка! Чык!—нож разрэжа тваю шыю, вось так. І канец. Можа нож нават і лашчыць. Хто можа сказаць? Ніводзін чалавек, які так паміраў, не сказаў аб гэтым.

Ён скеміў, што апошняе было жорсткім жартам, але дазволіў сабе парагатаць з поўхвіліны. Яго вясёласьць узяла сваё, але ён лічыў сваім чалавечым абавязкам раззьвесяліць чайнаго.

— Але я кажу вам, што я А-Чу,—стаяў на сваім, той—я не хачу, каб мая галава была адрэзана.

Крэчот нахмурыўся. Крэчот надта далёка завёў сваё глупства.

— Я не А-Чоў,—гаварыў А-Чу.

— Гэта будзе зроблена,—перапыніў яго жандар.

Ён надзьмуў свае шчокі і прабаваў здавацца суровым.

— Я кажу вам, што я не...—ізноў пачаў А-Чу.

— Змоўкні!—крыкнуў Крэчот.

Пасья гэтага яны паехалі моўчкі. Ад Пэпіта да Аціма-оно было дваццаць міль, і большую частку дарогі А-Чу ізноў спрабаваў загаварыць.

— Я бачыў вас у судовым пакоі, калі шаноўны судзьдзя вышукваў нашую віну,—пачаў ён.—Ну, добра. А вы памятаеце, што А-Чоў, галава якога павінна быць адрэзана—вы памятаеце, што ён—А-Чоў быў высокі чалавек? Зірнеце на мяне.

Ён раптам устаў і Крэчот убачыў, што ён быў малы.

І тады адразу ў памяці Крэчота мільганулася постаць А-Чоў: сапраўды ён быў высокі. Для жандара ўсе чайнэго выглядалі аднолькава. Адзін твар быў падобны да другога, але высокіх і малых ён мог разьлічыць, і ён ведаў цяпер, што побач з ім сядзіць ня той чалавек. Ён раптам нацягнуў мулаў, так што дышаль падаўся наперад, прыцёршы іх шыі.

— Вы бачыце, што вышла памылка,—сказаў А-Чу з прысмянаю ўсьмешкаю.

Крэчот раздумваў. Ён ужо каяўся, што спыніў мулаў. Ён ня ведаў памылкі галоўнага судзьдзі, дый ён ня мог нікім чынам яе выправіць; ён ведаў толькі, што ўзяў гэтага чайнэго, каб завезьці яго ў Ацімаоно і што яго абавязак завезьці яго туды. Што з таго, калі гэта ня той чалавек, і яны здымуць яго галаву? Гэта ўсяго толькі адзін чайнэго, а што чайнэго ва ўсякім разе? Апрача таго, можа тут і няма памылкі. Ён-жа ня ведае, што ўлезла ў голаў яго начальству. Яны ляпей ведаюць свае справы. Што ён за адзін, каб разважаць аб іх.

Аднойчы, даўно ужо, ён раз прабаваў паразважаць аб іх, і сэржант сказаў яму:—Крэчот, ты дурань? Чым скарэй ты аб гэтым даведаешся, тым ляпей будзе для цябе. Ты павінен ня думаць, а слухаць і развагі пакінь тым, хто разумней за цябе.

Яго мучыў гэты ўспамін. Таксама, калі ён вернецца назад у Пэпіт, то замарудзіць катаваньне ў Ацімаоно і, калі толькі ён вернецца дарэмна, то заробіць ад сэржанта, які чакае вязьня. Мала таго, ён таксама заробіць выгавар і ў Пэпіце.

Ён пагнаў мулаў пугаю і паехаў далей. Ён паглядзеў на гадзіннік. Праз поўгадзіны ён мусіць быць на месцы, а то сэржант будзе злавацца.

Ён хутчэй пагнаў мулаў. Чым больш настойваў А-Чу, каб высветліць памылку, тым больш упартым рабіўся Крэчот. Тое, што ён ведаў, што вязе іншага чалавека, не зьмягчыла яго характару. Ён ведаў, што гэтая памылка вышла не з-за

яго і верыў, што яго няпраўда будзе праўдаю. Ён скарэй дапаможа пагубіць тузін бязьвінных чайнэго, чым прагнавіць сэржанта.

Што тычыцца А-Чу, то яму не заставалася нічога больш рабіць, як змоўкнуць пасья таго, як жандар выцяў яго пугаю па галаве і зычным голасам скамандваў змоўкнуць. Доўгая язда цягнулася ў маўклівасьці. А-Чу раздумваў аб дзівосных звычаях чужаземных чарцей. Нічым ня можна было вытлумачыць іх. Тое, што яны рабілі цяпер з ім, зьяўлялася малюнкам таго, што яны рабілі звычайна. Папершае, яны засудзілі пяцёх бязьвінных людзей і цяпер хочуць зьняць голаў у чалавека, які па прызнанні засьляплёнага непаразуменьня заслугоўвае ня болей, як дваццаць год зьнявольенья. Ён нічога ня мог зрабіць.

Ён мог толькі нерупатліва сядзець і чакаць, што зробіць з ім гэтыя гаспадары жыцьця. Часамі яго ахоплівала жуда, і пот на яго плячоў рабіўся халодным, але ён знашоў выхад, як яе пазбавіцца. Ён стараўся пакарыцца свайму лёсу, успамінаючы і паўтараючы вершы з „Йін Чай Ёэн“ („Трактат ціхага плаваньня“), але, замест гэтага, ён усё бачыў у марах свой сад раздум'я і адпачынку. Ён лашчыў яго пакуль, ён сядзеў у ім і слухаў, як вецер звінеў у некалькіх дрэвах. Ён вось, седзячы так у марах, ён мог успамінаць і паўтараць вершы з „Трактату ціхага плаваньня“.

Так прыемна прашоў час да самага Ацімаоно, калі мулы падбеглі да шыбеніцы, у цяні якое стаяў нецярплівы сэржанта. А-Чу сьпешна ўзьбег па драбінках на вышку. Ён убачыў, што тутака былі сабраўшыся ўсе кулі плянтацыі. Шэммер парашыў, што гэтае зьявішча будзе добраю навукаю—прыкладам, склікаў кулі з палёў і прымусіў іх прысутнічаць пры ім.

Убачыўшы А-Чу, кулі ціхенька загаманілі паміж сабою.

Яны бачылі памылку, але трымалі яе пры сабе.

Незразумелыя белыя чэрці бязумоўна здзівілі іх розум. Замест жыцьця аднаго бязьвіннага чалавека, яны бяруць жыцьцё ў другога таксама нявіноўнага. А-Чоў ці А-Чу—ня ўсё адно каторы? Яны ніколі не зразумеюць белых сабак, як і белыя сабакі ня болей змогуць зразумець іх. А-Чу прышоў палажыць сваю галаву, а яны, як кончацца два гады іх кабалы, паедуць назад у Кітай.

Шэммер сам зрабіў шыбеніцу. Ён быў зручны чалавек і хаця ніколі ня бачыў шыбеніцы, але францускія чыноўнікі расказалі яму. Гэта па яго думцы яны загадалі, каб кара адбылася ў Ацімаоно, а не ў Пэпіце. Шэммер даводзіў, што месца злачынства будзе самым адпаведным месцам для катавання і, апрача таго, гэта зробіць карысны ўплыў на поўтысячы чайнага плянтацыі.

Шэммер выказаў жаданьне выканаць ролю ката, і загэтым ён быў цяпер на вышцы, спрабуючы струмант, што ён зрабіў. Бананавы кругляк велічынёю і моцнасьцю з чалавечую шыю ляжаў на шыбеніцы. А-Чу глядзеў зачарованымі вачыма.

Немец, пакруціўшы маленькую ручку, падняў нож угару. Таргануўшы загэтым тоўсты канец вяроўкі, ён выслабаніў нож, які з бляскам апусьціўся, лоўка разрэзаўшы бананавы пень.

— Як яно выходзіць?—запытаўся сэржант, узышоўшы на шыбеніцу.

— Надта добра,—пацяшаючыся адказаў Шэммер.—Дазвольце мне паказаць вам.

Ён ізноў пакруціў ручку, якая падняла нож, таргануў вяроўку і пусьціў траскучы нож уніз на мяккае дрэва. Але на гэты раз ён прашоў ня болей, як дзьве трэці яго таўшчыні. Сэржант нахмурыўся.

— Гэтак нічога ня будзе,—сказаў ён.

Шэммер абцёр пот на лобе і заявіў:

— Трэба, каб ён больш важыў.

Падышоўшы да краю вышкі, ён загадаў, каб каваль даставіў дваццаціпяці фунтовы кавалак жалеза. Калі ён нагнуўся, каб прывязаць яго да шырокага канца нажа, А-Чу зірнуў на сэржанта і пабачыў, што можна скарыстаць гэты выпадак.—Шаноўны судзьдзя казаў, што ў А-Чоў трэба зьняць голаў,—пачаў ён.

Сэржант нецярпліва хваляваўся. Ён думаў аб тым, што пасля паўдня яму трэба ехаць за пятнаццаць міль на той ветраны бераг вострава і яшчэ думаў пра Бэрту, прыгожую мэтыску, дачку Лаф'ера, гандляра жэмчугам, якая чакала яго пасля гэтага.

— Дапраўды, я не А-Чоў. Я—А-Чу. Шаноўны чыноўнік зрабіў памылку. А-Чоў вялікі чалавек, а вы бачыце, што я малы.

Сэржант сьпешна зірнуў на яго і ўбачыў памылку.

— Шэммер!—клікнуў ён загадваючы,—хадзі сюды!

Немец буркнуў ды й застаўся сядзець над сваёю работай, пакуль не здаволіўся, прывязаўшы жалеза.

— Ваш чайнэго гатоў?—запытаў ён.

— Зірні на яго,—быў адказ,—ці-ж гэта той чайнэго?

Шэммер здзівіўся. Ён прыгожа хістаўся некалькі хвілін і з жалем азіраўся на штуку, якую ён зрабіў сваімі ўласнымі рукамі, і бачыць работу, якое нецярпліва чакаў.

— Паглядзеце,—сказаў ён урэшце,—нам немагчыма адлажыць гэтую справу. Я ўжо страціў тры гадзіны працы гэтых пяцісот чайнэго. Я не магу дапусьціць, каб яны ізноў чакалі адпаведнага чалавека. Давайце, возьмем гэтага самага. Гэта-ж толькі чайнэго.

Сэржант успомніў доўгую дарогу, якая яму належала, дачку гандляра і спрачаўся сам з сабою.

— Яны будуць ляць за гэта Крэчота, калі яно раскрывецца,—даводзіў немец.—Але наўрад яно калі раскрывецца. Ва ўсякім разе А-Чоў ня выдасць гэтага.

— Ва ўсякім разе Крэчота ў гэтым нельга вінаваціць,—сказаў сэржант.—Гэта, мабыць, чыноўнік памыліўся.

— Тады, давайце, возьмемся за справу. Яны ня будуць вінаваціць нас. Хто можа адрозьніць аднаго чайнэго ад другога? Мы можам сказаць, што мы толькі выканалі інструкцыю на тым чайнэго, якога нам прыслалі. Апрача таго, я ніяк не магу другі раз адрываць гэтых кулі ад іх працы.

Яны гаварылі на французскай мове і А-Чу, які не разумеў з яе ні слова, ведаў, аднак, што яны вырашаюць яго лёс. Ён ведаў таксама, што вырашэньне застанецца за сэржантам і сачыў за яго губамі.

— Добра,—заявіў сэржант.—Пачынай. Гэта толькі адзін чайнэго.

— Я хачу спрабаваць яшчэ раз, каб зусім упэўніцца.

Шэммер падсунуў бананавую калодку пад нож, які ён узьняў на вяршыню блёку.

А-Чу прабаваў успамінаць вершы з „Трактату ціхага плаваньня“. Яму ўзышло на памяць „жывецце ў згодзе“, але гэта неяк не адпавядала. Ён тутака не затым, каб жыць. Ён стаіць на мяжы сьмерці. Не, гэта не падыходзіць. „Даруй злабу“—

ага, але тутка няма злабы. Шэммер і іншыя рабілі гэтую справу бяз злосьці. Для іх гэта толькі праца, якая павінна быць зроблена таксама, як і разроб джунгляў, асушваньне палёў і пасадка бавоўны.

Шэммер схапіў вяроўку і А-Чу забыў „Трактат ціхага плаваньня“. Нож з трэскам апусьціўся далоў і начыстую разрэзаў дрэва.

— Добра!—крыкнуў сэржант, які закурваў цыгарку, але спыніўся.—Надта добра, мой дружа.

Шэмеру спадабалася пахвала.

— Выходзь, А-Чоў,—сказаў ён на тацкай мове.

— Але я не А-Чоў,—пачаў А-Чу.

— Змоўкні!—пачуў ён у вадказ.—Калі ты яшчэ адчыніш свой рот, то я скручу табе шыю.

Прыказчык пагразіў яму сьцітым кулаком і ён змоўк. Якая карысьць спрачацца? Гэтыя чужаземныя чэрці заўсёды робяць пасвойму. Ён дазволіў прывязаць сябе да вэртыкальнае дошкі велічынёю з яго цела.

Шэммер моцна нацягнуў пражкі, так моцна, што рамні паўядаліся ў яго цела. Але ён ня скардзіўся. Гэта будзе цягнуцца нядоўга. Ён чуў, як дошка апускалася ў паветры і заплюшчыў вочы. Ён чуў гэты момант апошні раз бліснуў у яго вачох сад раздум'я і адпачынку. Павяваў лёганыкі ветрык і мілагучна зьвінелі дрэвы. Птушкі весела шчабяталі, і з-за высокае сьцяны несьліся гукі вясковага жыцьця.

Затым ён пачуў, што дошка апусьцілася і па даўленьні мускулаў і натугах ведаў, што ён ляжыць на сьпіне. Ён адчыніў вочы. Ён бачыў, што проста над ім вісіць і блішчыць на сонцы нож. Ён бачыў дабаўленую вагу і заўважыў, што адзін з вузлоў Шэммера саскочыў. Пасьля ён пачуў рэзкі голас каманды сэржанта. А-Чу сьпешна заплюшчыў вочы. Ён не хацеў бачыць, як будзе апускацца нож.

Але ён чуў яго ў адну вялікую хвіліну. Ён той момант ён успомніў Крэчота і што той казаў. Але Крэчот быў няправы. Нож ня лашчыў. Гэта ён добра ведаў, пакуль ня страціў сьвядомасьці.

Г. Лёнгфэлаў

3 „Песьні аб Гайаваце“*)

Гайаватавы сябры

Двох сяброў меў Гайавата,
З імі шчыра сябраваў ён,
З імі ён гуляў заўсёды
І свае ўсе раскрываў ім
Думкі радасьці і смутку,—
Чабайабос быў музыка,
А другі—асілак Квасін.

Даражэйшым Гайаваце
Быў прыгожы Чабайабос.
Харашэй за ўсіх музыкаў
Ён пясняр быў прывабнейшы,
Як дзіця ён быў лагодны,
Сьмелы, чулы, як жанчына,
Статны, як алень рагаты.

А калі ён засьпявае,—
Дзяцюкі вакол зьбяруцца
І жанчыны папрыходзяць—
Ён душу агнём запаліць,
Ці заплакаць іх прымусіць.
Ён рабіў з рачных чароцін
Дудкі дзіўныя такія,
Што крыніца Себоўіша
Не браджжала тады ў пушчы,
Не сьпявалі ў лесе птушкі,

*) Hiawa tha's Friends from „The Song of Hiawatha“ by Henry Longtellov.

І вавёрка Аджайдамо
 Супакойвалася ў вецьці,
 Нават заяц Увабассо
 Не скакаў—глядзеў і слухаў.

. . . . .

Усё да званьня у прыродзе
 Дзівалася з тых гукаў;
 Ліў людзям у сэрца слодыч
 Гэны пафос яго граньня,
 Бо пяяў ён ім аб волі,
 Аб каханьні і жаданьнях,
 Пеў аб характэве і згодзе,
 Аб жыцьці яшчэ нязнаным...

Надта любым Гайаваце
 Быў прыгожы Чабайабос,—
 Харашэй за ўсіх музыкаў.
 Ён пясняр быў прывабнейшы,—
 Ён любіў яго за шчырасьць
 І за песьні-чараўніцы.

Яшчэ любым Гайаваце
 Быў другі—асілак Квасін,—
 Ён мацнейшы за ўсіх хлопцаў.
 Паміж многіх быў дужэйшым,—
 Ён любіў яго за сілу
 І за чуласьць яго сэрца.

. . . . .

Двое іх, як я казаў вам,
 Сябравалі з Гайаватам—
 Чабайабос быў музыка
 А другі—асілак Квасін.
 Яны доўга жылі разам,
 Заўжды шчыра гаманілі,
 Радзіліся, разважалі,
 Як людзей вясьці да шчасьця...

Пераклаў з атэльскае мовы

31-III-26 г.

А. Лясны.

Іл. Барашка

Сьцяпан Булат

(Да пятай гадавіны са дня яго сьмерці 1921—1926)

У С Т У П

Комуністычная Партыя (бальшавікоў) Беларусі і Ленінскі Комуністычны Саюз Моладзі Беларусі на працягу рэвалюцыйнае барацьбы шмат страцілі з сваіх шэрагаў адданных таварышоў-барацьбітоў за рабоча-сялянскую Савецкую Беларусь. Шмат загінула ў часе грамадзянскае вайны, у часе вайны з белапалякамі, шмат загінула ў часе нямецкай і польскай окупацыі — у падпольлі. Але шмат загінула ўжо пасля перамогі, у часе будаўніцтва маладой Рэспублікі Саветаў, ад тэй пераўтомленасьці, якую вынеслі гэтыя таварышы з часу барацьбы.

Да ліку страт, якія панесла Комуністычная Партыя Беларусі ўжо пасля перамогі, у часе будаўніцтва маладой Беларусі, адносіцца і сьмерць аднаго з шчырых змагароў — спачатку беднага селяніна, потым настаўніка-беларуса, потым адданага паўстанца, урэшце, адказнага сакратара Цэнтральнага Бюро Комуністычнай Партыі (бальшавікоў) Беларусі — таварыша Сьцяпана Булата.

Сабраны мною, часткай па неапублікаваных дакумантах, часткай па тагачаснай пэрыодычнай прэсе, часткай па асабістых успамінах, матэрыял не прэтэндуе на паўнату. Аднак, ён у большай-меншай ступені можа даць чытачу ўяўленьне аб жыцьці, працы і думках тав. Сьцяпана Булата, і можа быць у будучыне выкарыстаны, як сыры матэрыял у гісторыка біяграфічны слоўнік рэвалюцыйных дзеячоў Савецкай Беларусі.

Жыцьцёвы рэйс тав. Булата

С. Булат радзіўся ў 1894 г. ў в. Слабазе-Пырашавай Чэрвеньскага раёну. Маюццаць яго бацькі сумесна з братамі складалася з 3-4 дзесяцін зямлі. Дзіцячыя гады прайшлі ў самых цяжкіх умовах. Часта галодны і напоўадзеты т. Булат

лётаў у народнае вучылішча за 3-4 вярсты ад маёнтку, дзе працаваў яго бацька. Скончыўшы вучылішча, працаваў фізічна побач з бацькам, адначасова чытаў кніжкі, марачы стаць настаўнікам. Потым вучыўся на курсах школьных працаўнікоў. Скончыўшы курсы, т. Булат настаўнічае ў в. Докшыцы (Меншчына), у 1914 г. паступае ў Менскі Настаўніцкі Інстытут, дзе вучыцца да 14 жніўня 1915 г., калі яго мобілізуюць у армію, і ён там служы радавым салдатам да 22 лістапада 1916 г., затым паступае ў Віленскае ваеннае вучылішча і канчае яго ў 1917 г. ў чыне прапаршчыка.

Скончылася вайна, т. Булат зноў зьвяртаецца з арміі ў Інстытут.

У часе белапольскай окупацыі т. Булат уваходзіць у падпольную „Беларускую камуністычную арганізацыю“, якая працавала пад кіраўніцтвам кампартыі, дзе зьяўляецца адказным членам Цэнтральнага Камітэту. У падпольлі т. Булат бязупынна працуе па вызваленьні працоўных Беларусі ад белапольскага прыгнечаньня, зарабляючы на існаваньне праз настаўніцтва ў беларускай школе ў Менску. Па даручэньні Цэнтральнага Камітэту т. Булат становіцца членам Паўстанцкага Камітэту. З прыходам Савецкай улады ў Менск, т. Булат у той час, калі па вуліцам Менску ішла рэшта адступаючых белапаліякаў, ён першы прымае ўдзел у арганізацыі ўлады ў Менску. Сумесна з таварышамі ён размяшчае прыбыўшыя Чырвонаармейскія часьці.

Пасьля некалькіх тыдняў Савецкай улады ў Менску, калі „Беларуская камуністычная арганізацыя“ ўліваецца ў камуністычную партыю Беларусі, т. Булат назначаецца Загадчыкам Політычнага Аддзелу Наркамасьветы. Але праз некаторы час Цэнтральнае Бюро Кампартыі Беларусі адклікае яго для загадваньня аддзелам па працы ў вёсцы. Закладваецца саюз працаўнікоў асьветы Беларусі, т. Булат абіраецца членам кіраўніцтва саюзу. Цэнтральнае Бюро Кампартыі Беларусі назначае яго адказным рэдактарам газэты „Савецкая Беларусь“, дзе ён працуе бязупынна да кастрычніка м-ца. Пачынаецца кастрычнікаўская окупацыя.

Па даручэньні Цэнтральнага Бюро т. Булат назначаецца начальнікам па эвакуацыі савецкіх устаноў г. Менску на вузле Заходніх чыгунак.

Пакідае ён Менск з апошнім адыходзячым цягніком. Як вядома, окупацыя цягнулася ўсяго адзін дзень. Па звароце ён пачынае зноў працу па лініі Наркамасъветы. Працуе з раніцы да позняй ночы то ў Наркамасъвеце, то ў рэдакцыі, то ў Аддзеле па працы ў вёсцы.

У сьнежні 1920 г. т. Булат абіраецца сялянамі на павятовы зьезд саветаў, затым і членам Менскага Павятовага Выканкому і адначасова дэлегатам на 2 Усебеларускі Зьезд Саветаў.

У тым-жа годзе на гарадзкіх выбарах т. Булат абіраецца членам Менскага Гарадзкога Савету.

15 студзеня 1921 г. адчыняецца сялянская газэта „Белорусская Деревня“, і т. Булат, зьяўляючыся арганізатарам, прызначаецца адказным рэдактарам выдання.

У лютым 1921 г. т. Булат абіраецца на партыйную канфэрэнцыю Беларусі, дзе абіраецца ў члены Цэнтральнага Бюро Комуністычнай Партыі Беларусі, а праз некаторы час— адказным сакратаром Цэнтральнага Бюро і Загадчыкам Аддзелу Агітацыі і Прапаганды: аднак, дзякуючы старой хронічнай хваробе (васпаленьне сярэдняга правага вуха з разбурэньнем косьці), якую ён за адсутнасьцю сродкаў ня мог вылечыць, і яна пусьціла глыбокія карэньні, да працы ня здолеў прыступіць і 24 мая 1921 г. быў накіраваны ў Маскву для апэрацыі. Будучы ў Маскве, т. Булат не пакідае працы,— арганізуе беларускае студэнцтва, сярод якога працуе да апошніх дзён.

Булат ня вытрымаў апэрацыі. Ён памёр у клініцы проф. Сьцяпанавы 24 ліпеня 1921 г. а 10 гадзіне ўвечары. Цела было перавезена ў Менск, дзе і пахавана на Старажоўскім могільніку.

II

Портрэт т. Булата, як барацьбіта за Саведкую Беларусь*)

„Як ні цяжка жывецца, але трэба самім узяцца за паляпшэньне жыцьця. Годзе енку і жальбы. Пара ўзяцца за працу. Змучаны, гаротны народ чакае нас“ (*Сав. Бел. № 77 за 23-ІІ-20 г.*).

„Цярплівасьць і вытрываласьць надалей. Памалу, крок за крокам, але пэўна і цьвёрда будзем совацца наперад. Без

*) Цытаты з розных артыкулаў Сьцяпанавы Булата.

асьяплення, а з халоднай крывёю будзем глядзець на зарніцу нашай будучыны“ (Сав. Бел. № 76 за 21-II-20 і.).

„Будзем прымаць актыўны ўдзел у адбудове свайго краю, будзем пільна глядзець на ўсё, што робіцца вакол нас. Аб'яднаўшыся ў свае моцныя пролетарскія арганізацыі, стаўшы актыўнымі, мы ў хуткім часе пабачым карысьць незалежнай, ад паноў і ўсіх ім спачуваючых, Беларусі, незалежнасьць не на словах толькі, але і на справе“ (Сав. Бел. 3-II-20 і.).

„Ад прыроды ў беларуса заложана многа моцы і трываласьці. Толькі трэба часу, каб ён раскалыхнуўся. А як зварухнецца беларус да працы—тады для яго пустое ўсе перашкоды. Ён упарта і цьвёрда пойдзе па выбранай і зразумелай дарозе“ (Сав. Бел. № 59 ад 42-II-2 і.).

„Дык будзем-жа гатовымі. Хай свабодны народ Беларусі пакажа ўсім сваім ворагам—паном і капіталістым, што бяз іх ён не загіне“ (Сав. Бел. № 58 ад 31-X-20 і.).

„Беларуская мова і культура перажылі многа здзекаў, як з боку польскіх паноў, так і з боку многіх расійскіх чыноўнікаў-бюрократаў царскае пары. Соцыяльная рэвалюцыя ў Расіі разьбіла путы, якімі моцна былі зьвязаны „малыя народы“ ў „адзіную й непадзельную вотчыну“ (Сав. Бел. № 56.).

III

Апошнія словы з Масквы

У Беларускаім Дзяржаўным Музеі захаваліся тры лісты т. Булата да Ёс. Мак. Ігнатоўскага, у якіх ён яскрава малюе сваё жыцьцё ў Маскве, працу, імкненьні, і выказвае свае думкі аб Беларусі. Падаем найбольш цікавыя выняткі з іх.

З першага лісту

(Даты няма)

„...З 25 траўня я ў Маскве. Цяжкая праца, якая ўзвалілася на мае плечы ў апошнія часы, бяссонныя ночы зусім выбілі мяне з сні. Старая, хронічная хвароба (васпаленьне сярэдняга правага вуха з разбурэньнем косьці) стала адчувацца мацней, і як ні хацелася, але прышлося кідаць усю працу і ехаць у Маскву шукаць здароўя“.

„...Вельмі прыхільна аднёсься да мяне Сямашка. Дзякуючы яму, я папаў у клініку проф. Сьцяпанавя. Але

вось ізноў бяда. Клініка хутка зачыняецца, і што прыдзецца рабіць—сам ня ведаю. Проф. скажаў, што трэба рабіць сур'ёзную і небяспечную апэрацыю, пасля якой прыдзецца праляжаць ня менш 3-х месяцаў...

Для мяне чужыя такія рэчы няпрыемна, асабліва ў такі момант, які зараз перажывае Беларусь. Беларуская справа ўжо зышла з таго мёртвага пункту, на якім яна знаходзілася такі доўгі час. Зьявілася магчымасць вялікай і адказнай працы. Працы ў мясцовым сэнсе. Вось зараз мы маем у Менску друкарню Грынблята, якая згодна з пастановаю сакратарыяту ЦБ павінна быць расшырана і друкаваць толькі беларускія кніжкі. Далей, пры Беларуска-адрэсаваным Кампрасу з'арганізавалася экспедыцыя, зацверджаная Саўнаркомам, якая ставіць сваёй мэтай вывучэнне і развіццё беларускай народнай творчасці. Беларуская мова часцей адчуваецца і на вуліцах і ў дзяржаўных установах. З усіх канцоў Савецкай федэрацыі ідуць запатрабаванні на беларускія кніжкі, газеты. У вапшнія часы ў зьвязку з тыднем чырвонага арата, днём 1 мая мне прышлося раз'язджаць па вёсках. І вось там я бачыў, як зацікаўлен сам народ сваім родным, бачыў, як моладзь, арганізавана каля клюбаў прагне йграць беларускія п'есы. Адным словам, грунт для працы ёсць і вельмі добры“...

З другога лісту

(Ад 11 чэрвеня 1921 г.).

„...Мне здаецца, што ў сучасны момант на Беларусі ёсць і грунт для працы, і ёсць працаўнікі. У Маскве на нашы патугі, паставіць як можна лепш беларускую працу, не глядзяць варожа. Я падаў т. Яраслаўскаму ад імя ЦБ дакладную запіску, у якой ЦБ прасіла мобілізаваць камуністых-беларусаў і зьвярнуць усіх беларусаў, якія хутка канчаюць камуністычны універсітэт. Апрача гэтага, пачаў проект цыркулярнага пісьма губкомам Гомельшчыны, Віцебшчыны і Смаленшчыны, у якім забараняюцца ўсякія варожыя адносіны па тэрыторыі гэтых губэрняў да беларускай працы. Шкада толькі, што Яраслаўскі выехаў на некаторы час на Урал, нашых папер другія ня могуць

знайсці ў ЦК. Прыдзецца чакаць яго звароту. Ня ведаю, як зараз, але ў часы майго жыцця на Беларусі ўся наша беларуская „публіка“ была вельмі інэртнай і цяжкой на пад’ём да працы. Усе ўсё адмахіваліся рукамі ад працы, калі потым паміж сабою гутарылі: глядзеце, шкодзяць працы, няма ніякай магчымасці працаваць. Мне здаецца, што ўся магчымасць ёсць, толькі трэба, як мага хутчэй, выкалаціць з мазгоў нашых хлапцоў мяшчанства і шкадліваю надзею на другіх, што нехта нешта зробіць. І вось дзеля гэтага я лічыў-бы патрэбным узяць гэту „публіку“ моцна ў рукі, тады-б праца пашла шпарчэй і была-б пэўная карысць. А я, як відаць па ўсяму, ня хутка звярнуся на Беларусь, хоць гэтага звароту, як мага хутчэйшага, мне вельмі і вельмі жадаецца. Праклятая хвароба вывела мяне з строю і якраз у той час, калі-б можна было працаваць у другіх варунках...”

„...Крапіўся колькі мог, але зусім выбіўся з сіл і вось апынуўся ў Маскве; ня ведаю толькі, ці зьверне мне Масква мае сілы, маё здароўе“...

З трэцяга лісту.

(Ад 21 чэрвеня 1921 г.)

„...А я ўсё ў Маскве. Паміж мною і Беларуссю лягла вялікая кітайская сцяна, якая разваліцца толькі тады, калі мне будзе зроблена і калі я перажыву операцыю. Часу многа пройдзе, пройдзе дарэмна, без усялякай карысці. А як-бы хацелася папрацаваць на Беларусі! Адзін час у пачатку гэтага месяца, калі мы рыхтаваліся да агульнага сходу ўсіх студэнтаў-беларусаў Масквы, было і ў Маскве добра. Але сход адбыўся, студэнты ў большасці сваёй раз’ехаліся па сваіх хатах і працы ніякай няма. Маркотна, іншы раз усьцішна становіцца, але нічога ня зробіш, трэба цярпець, пакуль ёсць крыху сілы“... Надзвычайна яскрава адбіў свой настрой перад сьмерцю т. Булат у лісьце, цытату з якога прывёў у сваім артыкуле тав. Асташонак*):

*) „Белорусская Деревня“ 33—1921 г.

„Гадоў 20 таму назад, за год да майго паступленьня ў народнае вучылішча была эпідэмія скарлятыны, і я захварэў. Хвароба прыняла абвостраную форму. Доўга жыцьцё змагалася са сьмерцю і ўсё-ткі перамагло. Я правіўся, але застаўся глухім. З правага вуха пачало цячы, гэта-ж і ня спынялася да гэтага часу. Мае дзіцячыя і юнацкія гады прашлі ў страшэннай беднасьці, у ўпартаў барацьбе за навуку. Ня было сродкаў, ня было часу лячыцца тады, калі хвароба не пасьпела яшчэ пусьціць глыбокіх карэньняў.

А цяпер, калі для мяне зьявіліся магчымасьці працаваць і працаваць, я не здолен да працы. Перамагаючы ўсе пакуты, дацягнуў я да опэрацыйнага стала. Будучына зацягнена цёмнай заслонай і няма чаго імкнуцца зірнуць у яе. Будзь, што будзе“...

IV

Пахаваньне тав. Булата

З Масквы цела тав. Булата было перавезена ў Менск 28 ліпня адбылося пахаваньне. Усе газэты з жаласьлівай журбой пісалі:

— Ня стала аднаго з лепшых барацьбітоў за волю Савецкай Беларусі...

— Памёр тав. Сьцяпан Булат...

— Ніжэй сьцягі, ня стала чырвонага байца...

А організацый загады, паведамленьні пісалі:

ЗАГАД.

Па Атраду Асобага назначэньня пры Цэнтр. Бюро Ком. Партыі Беларусі.

Загадваецца ўсім членам Атраду Асобага назначэньня сёньня, 28-га ліпня, к 5-й гадзіне вечара прыбыць з аружжам да Штабу Атраду дзеля прыняцьця ўдзелу ў пахаваньні тав. Булата.

Сакратар ЦБ Кнорын.

Начальнік атраду Андрэў.

Цэнтральнае Бюро Ком. Партыі Беларусі паведамляе, што пахаваньне тав. Булата адбудзецца сёньня 28-га ліпня.

Вынас нябожчыка з Клубу „Кароля Маркса“ а 5 г. вечара.

Усе члены Менскай арганізацыі заклікаюцца прыняць удзел у пахаваньні.

ЦБ КПБеларусі.

Праўленьне Саюзу Працаўнікоў Асьветы заклікае членаў Саюзу прыняць удзел у пахаваньні памёршага ад апэрацыі члена Праўленьня Саюзу—Сьцяпана Булата.

Праўленьне Саюзу.

Нарада прадстаўнікоў беларускіх рабочых культурных арганізацый і ўстаноў просіць зьвіцца к 5 гадзіне 28 ліпня для ўдзелу ў пахаваньні т. Сьцяпана Булата к клубу „Кароля Маркса“ (рог Падгорнай і Петрапаўлаўскай вуліцы) усіх членаў беларускага рабочага клубу, клубу беларускай моладзі студэнтаў ІНО і Політэхнікуму, беларускіх лектарскіх курсаў, беларускіх культурнікаў, трупы Дзяржаўнага Тэатру і хор Тэраўскага і дзяцей і настаўнікаў 31 школы.

Ня стала тав. Булата ў шэрагах беларускага працоўнага люду.

Уся сярмяжная Беларусь і авангард працоўных—куністычная партыя згубілі аднаго з адданах працаўнікоў-барацьбітоў.

Беларускі працоўны Менск апануўся 28 ліпня ў чырвона-чорную жалобу.

А беларускі народны поэт Янка Купала калыханку сумную, мінорную над магілкай прапяў:

Задрамаў ты з доляй, з хваляй,

Жвір халодны прыгаруніў...

Ой, скасіла ня спытала!..

— Сьні, таварыш, аб Комуне!

Ты хапаў за косы сонца,
 Думаў думку аб пяруне,
 Што дух збудзе ўсёй старонцы...
 — Сьні, таварыш, аб Комуне!

Як сіроты, забытымі
 Цэп з касой вісяць у пуні,—
 Хто-ж на ворага іх здыме?!
 — Сьні, таварыш, аб Комуне!..

Сьвет узяняўся, схамянуўся...
 Вер, свабодны вецер дуне
 І над беднай Беларусяй!..
 — Сьні, таварыш, аб Комуне!..

Забудзе ў славе буйнай,
 Зазьвініць залатаструньне
 Родны край аднэй Комунай...
 — Сьні, таварыш, аб Комуне!..

На магілцы-валатоўцы
 Зарунеюць кветак руні;
 Зайдзе сонца, ўзыйдзе сонца...
 — Сьні, таварыш, аб Комуне.

А з мэтай увекавечаньня слаўнай памяці дарагога таварыша Сьцяпана Булата на пасяджэньні прадстаўнікоў беларускіх рабочых і культурных арганізацый 26 ліпня 1921 г. з прычыны яго сьмерці было пастаноўлена: прымаць дзейны ўдзел у пахаваньні слаўнага ваякі за комунізм і беларускую культуру. А таксама рашана адзначыць яго памяць гэтакім чынам:

1) назваць школу № 31 у Менску, дзе нябожчык вучыў дзетак, школаю Сьцяпана Булата; 2) даручыць „Хаце Беларускага Мастацтва“ заказаць павялічаны портрэт памёршага і павесіць у будынку „Хаты“; 3) зрабіць таварыскі збор-памінкі па т. Булату, азнаёміцца з ім з боку рэволюцыйнага змаганьня і змаганьня за адраджэньне Беларусі; 4) пры Цэнтральнай Беларускай бібліятэцы залажыць аддзел імя т. Булата, сабраўшы ўсе помнікі яго працы і 5) выдаць кніжку з прысьвечанымі нябожчыку вершамі, артыкуламі, успамінамі і жыцьцяпісамі.

V

Тав. Булат і моладзь

Кажучы пра жыццё, дзейнасць Сьцяпана Булата, нельга абмінуць таго факту, што т. Булат карыстаўся вялікай популярнасцю ў беларускай працоўнай моладзі. Ён заўсёды быў гарачым удзельнікам у розных пачынаньнях, добрым радчым ва ўсіх пытаннях.

Пасьля сьмерці тав. Булата беларуская працоўная моладзь закладае з мэтай увекавечаньня яго памяці пры Беларускім аддзеле Народнага Камісарыяту Асьветы культурна-прасьветны гурток яго імені, вызначыўшы на сьцягу сваім:

Мы дзеці Комуны,
Наш лёзунг—да працы!
Супольна будзем
Навукі палацы!

(Словы Андр. Александровіча).

Гурток, налічваючы звыш 50 актыўных членаў, падзяляўся на сэкцыі: літаратурную, музычную, драматычную і па вывучэньні гісторыі Беларусі, і на працягу свайго каля 2-гадовага існаваньня праводзіў шырокую культурна-асьветную працу сярод менскіх працоўных гушч.

З працягам часу амаль што ўсе члены ўліліся ў шэрагі Ленінскага Комсамолу Беларусі, і гурток, зразумела, быў зьліквідаваны.

VI

Успаміны таварышоў

Дарагому таварышу „вечная памяць.“ *)

Мы ўчора атрымалі сумную вестку... Памёр у Маскве пасля паўторнае операцыі наш актыўны працаўнік т. Булат.

Сэрца сьціскае жаль і баліць душа, калі ўзгадаеш, што згас адзін з лепшых сыноў Беларусі, адышоў у нябыцьцё ў той час, калі здольнасці і праца кожнага з нас так патрэбны для барацьбы, для будаўніцтва лепшае долі нашага народу, нашае бацькаўшчыны...

*) „Савецкая Беларусь“ № 164, ад 28 ліпня 1921 г.

Таварышы! Мы зналі т. Булата, як шчырага працаўніка, бескарысна адданага справе працоўнага люду, справе культурнага адраджэння Беларусі. У яго душы вялікім полымем гарэў сьвяты агонь веры ў лепшую прышлацьць усіх змагаючыхся, у іх канчатковае вызваленьне і панаваньне. Сваімі ўчынкамі ён, як тая зорка, сьвяціў малаверным і малаадважным, ключчы іх сьмялей ісьці жыцьцёвым шляхам да волі, да шчаслівае будучыны.

Таварыш наш, дарагі Брат! Сьмерць твая бязьлітасным цяжарам лягла на нашы адчуваньні... Мы ня былі прысутнымі ў астатнія хвілі твайго кананьня там далёка ад межаў родных гоняў, сярод чужых табе людзей... Мы ня чулі тваіх апошніх слоў, твайго апошняга наказу нам, застаўшымся жыць і змагацца... Але мы пэўны, нам гэта падказвае наша сэрца, што думкамі сваімі ў той момант ты быў, як заўсёды, з намі, і што апошнімі тваімі словамі магло быць толькі закліканьне ня кідаць распачатае працы, распачатае барацьбы ў дасяганьні лепшае долі.

Таварыш наш! Сьпі спакойным сном вечнасьці... Няхай родная зямелька, у якую апусьцяць цела тваё, будзе табе такжа лёгкай, як лёгкімі былі твае думкі, што ўзносіліся птушкамі над роднымі межамі, пяючы дзіўную песьню вызваленьня працоўнага люду... Мы, застаўшыся ў жывых, не пакінем сучаснае табе барацьбы ніколі.

Таварыш! Жаль, напаўняючы нашыя сэрцы, супыніцца з часам... Але памяць аб таварышу, жыўшым дзеля працы на карысьць працоўнага люду і культурнага адраджэння Беларусі, будзе жыць у душы нашай заўсёды, кіруючы нашымі думкамі, нашаю чыннасьцю, нашаю вераю ў канчатковую ўрачыстасьць нашага ідэалу...

Янка Сьвятляк.

Жыцьцё і праца Сьцяпана Булата *)

Як цяпер памятаю той дзень, калі я сустрэў т. Булата ў Менску. Гэта было ў 1915 г. ў жніўні месяцы, калі мы трымалі экзамен у Настаўніцкі Інстытут.

*) „Савецкая Беларусь“ № 164, ад 28 ліпня 1921 г.

Стаўшы слухачамі, мы пачалі часта сустрачацца ў сьценнах Інстытуту. Усякае спатканьне з ім на мяне рабіла самае лепшае ўражаньне.

Доўга ня прышлося нашаму Інстытуту заставацца ў Менску, ён павінен быў эвакуавацца ў далёкую Расію, дзякуючы імперыялістычнай вайне. Т. Булат таксама разам з намі выехаў з Менску, пакінуўшы сваю бацькаўшчыну, Беларусь.

Закінуў нас лёс у Яраслаў. Няпрямна сустрэлі нас бежанцаў яраслаўцы.

Гэта, праўда, дало магчымасьць нам беларусам згуртавацца на чужой старонцы, далёка ад бацькаўшчыны.

У гэтым цесным гуртку якраз быў тым звязуючым элемантам т. Булат.

Ня прышлося доўга заставацца т. Булату ў гэтай цеснай сям'і, выхваціла ад нас яго мобілізацыя. Ён нас пакінуў і пашоў на вайну. Застаючыся на вайскавай службе, ён ні на адну хвілю не пакідаў нас, калі сам ня быў, дык яго думкі, яго весткі былі з намі заўсёды.

Пасьля доўгага часу прабываньня ў запасных палкох, ён быў адпраўлены ў Віленскую вайсковую школу, якую скончыў у часы свабоды, пры часовым урадзе. Нядоўга прышлося т. Булату цягнуць ненавіснае яро афіцэра старой арміі, ён быў адпушчан з арміі, як настаўнік, і зноў звярнуўся ў Менск у сьцены Інстытуту, калі ўжо Інстытут меў магчымасьць працаваць на родным грунце.

Папаўшы сюды на бацькаўшчыну, т. Булат ізноў акунуўся ў працу, ізноў зьявіўся тым цэнтрам, каля якога якаясь то невядомая сіла зьбірала таварышоў-інстытутчыкаў. Праца яго была розных галін, працаваў ува ўсякіх напрамках, але больш усяго яго захапляла культурная і політычная праца на родных загонах. Калі прышлі цяжкія часы польскай окупацыі і Інстытут фактычна быў зачынены, т. Булат таксама нашоў сабе працу, блізкую свайму сэрцу. Ён пачаў працаваць у беларускай 31 школе. У школе ён, як і заўсёды, аддаў усяго сябе працы, і, дзякуючы гэтаму, школа была пастаўлена на самы лепшы правільны грунт. Лічачыся настаўнікам, ён увесь час змагаўся з полёнізацыяй гавароў школьнай справы, аддаваў усе сілы на карысьць бацькаўшчыне.

У гэты час злажылася ў Менску БКО. Т. Булат з'явіўся першым членам гэтай арганізацыі і ўвесь час быў самым працавітым членам, і ў гэтай працы т. Булат забыў сябе.

Калі прышла ў Менск Савецкая ўлада, т. Булат, вылезшы з падполья, пачаў вясці працу, не шкадуючы сябе і сваіх сіл, і вельмі многа зрабіў на карысьць роднага краю і ўсіх тых устаноў, у якіх прышлося за гэты час яму працаваць.

Патрэбна сказаць бяз усякага павялічэння, прымаючы пад увагу ўвесь той шлях, якім прашоў т. Булат, што бацькаўшчына Беларусь вельмі многа згубіла з сьмерцю т. Булата.

Што яе і без таго рэдкія рады яшчэ больш парадзелі.

Вечная памяць, дарагі друг і таварыш!

Студэнт.

В. Крывіцкі

Гаспадарчае становішча БССР

Становішча гаспадаркі Беларусі ў сучасных межах высоўвае на чаргу шэраг проблем, звязаных з спаўніўшымся пачаткам гаспадарча-культурнага будаўніцтва Рэспублікі.

Умовы разьвіцця народнай гаспадаркі Беларусі, якая перажывае разам з іншымі часткамі Саюзу ССР адбудовы процэс, вельмі востра ставяць пытаньне аб поўнай перабудове амаль ўсіх гаспадарчых галін БССР.

Зямельная перанасялёнасьць, нязначная колькасьць прамысловай прадукцыі, пытаньні працы і беспрацоўя, становішча комунальнай і шляхавай справы, малакультурнасьць насельніцтва,—усё гэта разам узятая ставяць пытаньне ўкладу новых капіталаў у гаспадарку Беларусі безадкладна, ставяць пытаньне так, што яго нельга моўчкам абыйсьці.

Разьмеры нацыянальнага прыбытку ў гаспадарцы Беларусі ўтвараюць хоць вельмі малую матэрыяльную базу дзеля пашырэння асноўнага капіталу і перабудовы народнай гаспадаркі, але ўсё-ж яна дае нам магчымасьць пасоўвацца наперад і перайсьці нават у некаторых галінах народнае гаспадаркі даваенную мяжу.

З укладам новых капіталаў у справу разьвіцця ўсіх галін народнай гаспадаркі Беларусі эаномічны ўзрост, а таксама яе культурнае будаўніцтва атрымаюць большую, чым да гэтага часу, значнасьць у вагульнай сыстэме ўсяго Саюзу ССР.

Узмацненьне прамысловасьці, сельскай гаспадаркі і наогул эаномікі краю, уцягненьне сялянства ў сацыялістычнае будаўніцтва, коопэраваньне і ўмацаваньне бядняцкіх мас сялянства—вось галоўныя задачы на шляху сацыялістычнага будаўніцтва. Ёх будзе можна ажыцьцёвіць толькі ў тым выпадку, калі ў будаўніцтва будуць уцягнуты самыя шырокія масы пра-

цоўных, калі яны будуць працаваць пад кіраўніцтвам Комуністычнай партыі. І ўжо ў бягучым часе мы можам заўважыць моцны ўздых ува ўсіх галінах нашае народнае гаспадаркі, гэты ўздых відаць і ў культурнай працы і г. д.

Цяпер можна цвёрда сказаць, што Савецкая Беларусь будзе ісьці ў далейшым шпаркімі крокамі па шляху соцыялістычнага будаўніцтва.

Сельская гаспадарка

Сельская гаспадарка ў Беларусі зьяўляецца галоўнай галінай народнай гаспадаркі. Яна ўмяшчае ў сабе працу каля 86 проц. усяго насельніцтва Беларусі і дае каля 81 проц. агульнай прадукцыі ўсёй народнай гаспадаркі БССР. Апрача таго, амаль уся прамысловасьць Беларусі, за выключэньнем дрэваапрацоўчай, мае дапаможны характар у вадносінах да сельскай гаспадаркі. Амаль уся прамысловасьць мае галоўнай сваёй мэтай або пераапрацоўку сельска-гаспадарчых прадуктаў, або здавальненьне сельскай гаспадаркі сродкамі вытворчасці. З гэтай прычыны пытаньні сельскай гаспадаркі павінны мець для нас першачарговае значэньне.

Па звестках зямельнай перапісі ў БССР налічваецца 9.500.725 дзесяцін зямлі, пры гэтым уся зямельная плошча разьмяркоўваецца такім чынам: лясоў—30,3 проц., зямель сельска-гаспадарчага карыстаньня—59,4 проц. і няўдобіцы—10,3 проц.

Няўдобіцаю ў Беларусі зьяўляюцца амаль выключна балоты. Хаця ўсіх забалочаных зямель, якія патрабуюць мэліорацыі, налічваецца значна больш, чым паказана вышэй, затым што вялікія плошчы забалочаных лясоў і яшчэ больш забалочаных сенажаці лічацца як „лясы“ і „сенажаці“. З гэтай прычыны забалочаных прастораў у БССР можна налічыць каля 17,5 проц. усёй зямельнай плошчы Рэспублікі.

Пасьля вайны і рэвалюцыі плошча сельска-гаспадарчага карыстаньня пачынае расьці з адначасовым памяншэньнем лясной плошчы і няўдобіцы. Але ўжо ў гэтым годзе лясны фонд дасягнуў такога становішча, што ў далейшым нельга чакаць пашырэньня зямель сельска-гаспадарчага карыстаньня за рахунак яго памяншэньня. Прыходзіцца звярнуць большую ўвагу на няўдобіцу. І ўжо цяпер Урад БССР прызнаў абавязкова патрэбным, каб праз 15 год уся няўдобіца была перароблена

ў зямлю с.-г. карыстаньня. Аднэй з галоўных мер, з дапамогаю якіх можна пазбавіцца ад зямельнага крызісу, зьяўляецца інтэнсыфікацыя сельскай гаспадаркі. Але пэрспэктывы інтэнсыфікацыі ня будуць ажыццёўлены без правядзеньня зямляўпарадкаваньня. Правядзеньне зямляўпарадкаваньня—гэта неадкладная задача. Без яго немагчымы ніякія палепшаньні, бо глебавыя ўмовы патрабуюць вялікага расходу працы дзеля падтрыманьня ўраджайнасьці шляхам унясення ўгнаеньняў, а дальназямельле не дазваляе гэтага зрабіць.

Да гэтага часу праведзена зямляўпарадкаваньне на 32,4% усёй зямельнай плошчы с.-г. карыстаньня, а па пэрспэктыўнаму с.-г. пляну 67,6 проц. будзе зямляўпарадкавана на працягу 10 год.

Апрача правядзеньня зямляўпарадкаваньня, зьвернута належная ўвага на працу па перасяленьні ў іншыя часткі Саюзу ССР. Гэта дасьць магчымасьць мэханічна паменшыць да некааторага ступню тую зямельную перанаселенасьць, якая ў бягучым часе кепска адбіваецца на далейшым разьвіцьці сельскай гаспадаркі Беларусі.

Кажучы аб асобных галінах сельскай гаспадаркі, трэба адзначыць наогул вельмі хуткі ўзрост за апошнія гады як засеўнай плошчы, так і ўзросту стадку. Наступныя лічбы даюць аб гэтым яскравы малюнак:

	1916 г.	1923 г.	1924 г.	1925 г.
Засеўная плошча была ў раазмеры	2.211.500 дзес.	2.257.300 дзес.	2.287.300 дзес.	2.493.000 дзес.
Колькасьць коняў рабочага ўзросту складала	601.200г.	615.900г.	627.200г.	665.400г.
Кароў	770.700г.	911.700г.	924.600г.	1.013.400г.
Авец	1.543.700г.	2.205.500г.	2.248.800г.	2.554.500г.
Сьвіней	1.562.800г.	1.161.500г.	1.361.600г.	1.640.600г.

Такім чынам, можна сказаць, што як у пэрыод упадку, так і ў пэрыод шпаркага ўздыму, асобныя галіны сельскай гаспадаркі заміралі, адбудоўваліся і ўзрасталі далёка не аднаковым тэмпам. Як вынік усіх гэтых зьмен, мы маем у бягучым часе далёка ня той малюнак, які быў у даваенныя часы і ў 1916 г. Так, раўнуючы прапорцыю культур у засевах мы бачым:

	Зернявых культур	Тэхнічных культур.
1913 г.	79,3	20,7
1916 г.	83,3	16,2
1922 г.	85,3	14,9
1924 г.	82,9	17,1
1925 г.	80,0	20,0

Прапорцыя культур за апошнія гады сьстэматычна павялічваецца ў бок тэхнічных і інтэнсыўных за лік зернявых. Прыблізна такія-ж самыя зьмены можна заўважыць у вадносінах да прадукцыйнай жывёлы. Наогул, з моманту рэвалюцыі ўтвараецца перабудова сьстэм сельскай гаспадаркі ў бок інтэнсыфікацыі, якая дае нам права зацьвярджаць, што разам з адбудоўчымі процэсамі ў сельскай гаспадарцы ідуць і глыбокія перабудоўчыя процэсы.

Сельская гаспадарка перабудоўваецца так, каб даць земляробу большы прыбытак ад яго працы, каб даць яму тыя культуры, якія маюць найбольшы збыт у горадзе. А гэта ўжо ёсьць шлях інтэнсыфікацыі, які дае магчымасьць прывесьці сельскую гаспадарку да высокага стопня культурнага становішча.

Шматпольле ўжываецца ўжо ў 2.365 насельніцкіх пунктах на 96.647 дзесяцінах. За апошнія гады характэрна таксама і тое, што жывёлагадоўля ўва ўсіх сваіх галінах расьце хутчэй паляводзтва. Гэта сьведчыць аб тым, што сельская гаспадарка ня толькі адбудоўваецца, але й прымае жывёлаводзкі ўхіл, што ва ўмовах Беларусі зьяўляецца таксама яскравым паказальнікам інтэнсыфікацыі.

Наступныя лічбы характарызуюць такі процэс:

% павялічэння ў параўнаньні 1925 году з 1924 г.

Коні	13,0
Буйная раг. жывёла	18,5
Авечкі	20,8
Сьвіньні	29,6

Апрача гэтага, за апошні час нескарыстаная плошча пахаты скарацілася з 31,42 проц. да 28,09 проц., а плошча засеваў лубіну з 0,91 проц. да 1,21 проц. ад агульнай плошчы пахаты.

Праўда, трэба сказаць, што не ва ўсіх акругах БССР аднакова праходзілі і праходзяць процэсы інтэнсыфікацыі; у некаторых, як Аршанскай, Магілёўскай або Слуцкай вельмі пашырылася жывёлагадоўля. І калі мы паглядзім на лічбы, паказваючыя значнасьць асобных галін сельскай гаспадаркі ў агульным яе даходзе, то таксама скажам, што жывёлагадоўля займае не апошняе месца.

Па бюджэтнаму дасьледаваньню прадукцыі

паляводзтва	дало: 48,00 проц. агульнага прыбытку
жывёлагадоўля	„ 36,28 „ „ „
гародніцтва	„ 11,69 „ „ „
садоўніцтва	„ 1,49 „ „ „
птушніцтва	„ 1,20 „ „ „
пчалярства	„ 0,11 „ „ „
іншыя прыб.	„ 0,12 „ „ „

Лясная гаспадарка.

Другой пасьля сельскай гаспадаркі галоўнай базай эканомікі БССР зьяўляюцца лясы, якія складаюць прыроднае багацьце Беларусі. Плошча, занятая ў бягучым часе лясамі, налічвае 3.248.298 дзесяцін і займае 24,3 проц. усяго абшару Беларусі.

Драўніна скарыстоўваецца ня толькі ў межах нашай рэспублікі, але значная частка яе вывозіцца і за межы.

Апрача гэтага, лясная гаспадарка зьяўляецца асноўнай сырцовай базай прамысловасьці Беларусі.

Уся буйная прамысловасць на 1 кастрычніка 1925 году мела 202 буйных прамысловых прадпрыемствы, з якіх на апрацоўку дрэва прыходзіцца 38 прадпрыемстваў або 19 проц., з лікам занятых у лясной прамысловасці рабочых у 2.766 чал., або 17 проц.

Пры слабым тэхнічным абсталяванні прадпрыемстваў БССР, слабай індустрыялізацыі, можна сказаць, што апрацоўка дрэва займае адно з галоўных месц у параўнанні з іншымі галінамі прамысловасці Беларусі.

Галоўным гатункам апалу як у насельніцтва, так і ў прамысловасці да гэтага часу зьяўляецца драўніна. Калі ўзяць адну гадавую лесасеку—500 тыс. куб. сажняў, то 20—25 проц. яе ў 1924-25 годзе пашло на апал, ня лічачы ўжо земфондаў звыш каштарысных водпускаў і г. д.

Ня меншае месца займае драўніна і ў вывазе за межы Саюзу ССР. Некаторыя гатункі беларускага лесу цэняцца за межамі, як самыя каштоўныя.

Лясная гаспадарка мае і ў далейшым багатыя перспектывы. Выгоднае географічнае палажэнне, каля заходняй мяжы і Украінскай ССР, вялікі лік судаходных і сплаўных рэчак, якія належаць да басэйнаў Заходняй Дзвіны, Нёмана і Дняпра, у дастатнай меры разгорнутая сетка чыгунак—утвараюць спрыяючыя ўмовы для збыту беларускіх лясных матэрыялаў, як на замежныя рынкі, так і на Украіну.

Пры такіх спрыяючых умовах з кожным годам значнасьць беларускіх лясоў, як асноўнага сырцовага фонду, здавальняючага насельніцтва і дрэваапрацоўчую прамысловасць, як магутнага сродку для хутчай адбудовы гаспадаркі рэспублікі будзе ўзрастаць.

Аднак, ня глядзячы на ўсе добрыя бакі лясной гаспадаркі, у ёй можна адзначыць цэлы шэраг і адмоўных зьявішчаў, на якіх прыдзецца застанавіцца і пастарацца іх высветліць.

Пытаньне аб здавальненні драўнінай насельніцтва, прамысловасці і транспорту ў БССР з году ў год становіцца больш сур'ёзным. Прычынай гэтаму зьяўляецца, з аднаго боку, павялічэнне запатрабавання ў драўніне, а з другога боку—скарачэнне гадовага карыстання ў нашых лясох. Калі да вайны лясістасць БССР перавышала 30 проц., а к моманту далучэння да Беларусі Віцебску, Полацку і Магілёву яна

складала больш 26 проц., то ў бягучым часе, у звязку з перадачай вялікай плошчы лясоў у зямельны фонд, лясістасць паменшылася да 24,3, а між тым прырост драўніны ў нашых лясах на адзінку плошчы не павялічваецца.

І цяпер перад намі паўстае пытаньне неабходнасьці як павялічэньня прыросту ў лясах, так і ўрэгуляваньня некаторых тэхнічных пытаньняў.

Спрыяючыя кліматычныя і глебавыя ўмовы ў Беларусі даюць поўную магчымасьць давесці прырост у нашых лясах да вышыні лясоў Нямецчыны, г. зн. павялічыць яго амаль у тры разы.

Шляхам ажыццяўленьня цэлага шэрагу лесатэхнічных мерапрыемстваў, мы можам дасягнуць павялічэньня прыросту лесу, а значыць і вытворчасці ўсёй лясной гаспадаркі. Да ліку такіх лесатэхнічных мерапрыемстваў адносяцца рубкі лесу ў парадку дагляду за ім, асушка забалочаных лясных плошчаў, лесабудаўніцтва, лесакультуры і інш.

Вялікая значнасьць усіх гэтых мерапрыемстваў ня раз ужо адзначалася на старонках нашага друку, і з гэтай прычыны я ня буду аб іх гаварыць. Пэрспэктыўны плян адбудовы лясной гаспадаркі Беларусі прымае пад увагу ўсе гэтыя моманты і на працягу бліжэйшых год прадугледжвае іх правядзеньне.

Гэта дасьць магчымасьць атрымоўваць з кожным годам павялічэньне ляснога даходу, дасьць магчымасьць скарыстаць атрыманыя сродкі ня толькі на справу лясной гаспадаркі, а і на сельскую гаспадарку і прамысловасьць.

Звесткі аб валавой даходнасьці адной дзесяціны лесу за апошнія гады дае наступны малюнак:

1921-22 г. — 8 к.

1922-23 г. — 29 к.

1923-24 г. 1 р. 06 к.

1924-25 г. 2 р. 08 к.

1925-26 год дасьць яшчэ большы прыбытак з дзесяціны. Наогул-жа ўсё прыбытак ад лесу ў 1925-26 г. вылічан у разьмеры 8.087.940 рублёў, а к канцу 1929-30 году—чакаецца павялічэньне прыбытку ў разьмеры каля 20 проц.

Прамысловасць

а) Дзяржаўная буйная прамысловасць.

Беларусь трэба лічыць краем сельска-гаспадарчым, бо, як гаварылася вышэй, 80 проц. насельніцтва складаюць земляробы. Але як кепская глеба, так і зямельная перанаселенасць прымушаюць насельніцтва шукаць іншых сродкаў да жыцця, г. зн. ісьці на заробаткі на промыслы, працаваць у саматужнай прамысловасці і даваць рабочыя рукі для нашай буйнай прамысловасці.

Між тым прамысловасць наша пабудавана на падставе прысутнасці амаль выключна мясцовага сырцу і мае дробны характар.

Апрача лясной і спажывчай прамысловасці, якая мела ў Беларусі ў дарэволюцыйныя часы вялікі лік броварных заводаў, крахмальных і інш., атрымалі пашырэнне таксама шкляныя і папяровыя заводы, фабрыкі сярнічкаў і троху заводы хэмічнай прамысловасці. Тэкстыльная прамысловасць была прадстаўлена ільнапрадзільнымі фабрыкамі. Распаўсюджана была і скурная прамысловасць.

Па значнасці асобных галіны прамысловасці размяркоўваліся наступным парадкам (у проц.):

ГАЛІНЫ ПРАМЫСЛОВАСЦІ.	У даваенныя часы	1920-25 г.
Апрацоўка валакна . . .	6,6	5,0
Папяров. і поліграф. прамысловасць	11,0	2,6
Апрацоўка дрэва	11,1	20,4
„ мэталю	3,2	7,7
„ мінэраляў	5,2	6,8
„ жыв. produkтаў	5,5	14,9
„ спажывч. прод.	51,3	25,0
Хэмічная прамыслов.	5,3	2,1
І н ш а я	0,8	15,5

У бягучым часе прамысловасць Беларусі перажывае разам з іншымі часткамі Саюзу ССР свой адбудоўчы процэс.

Дынаміка валавай прадукцыі асобных галін аб гэтым сьведчыць:

Галіны прамысловасці	Каштоўнасць выпрацоўкі прадукцыі ў тыс. даваен. рубл.		
	22-23 г.	23-24 г.	24-25 г.
Шкляная	390,9	570,2	1.027,0
Мэталаяпрацоўч.	335,2	518,6	1.272,1
Дрэвапрацоўчая	1.627,6	2.508,1	3.361,1
Хэмічная	221,1	252,6	350,6
Пажыўчая	1.779,9	2.780,1	4.116,7
Махорачная	87,1	132,1	220,6
Шчацінная	580,0	702,1	1.044,0
Скураная	1.411,2	1.303,3	1.439,0
Швэйная	651,5	595,6	556,2
Папяровая	717,0	1.092,7	2.079,4
Їльнапрадзільная	772,9	706,3	809,8
Акулярная	75,1	99,6	272,4
Панчошна-трыкотажн.	35,6	54,2	125,8
Кэрамічная	12,3	40,4	84,5

Такім чынам, перад намі расчыняецца шырокая перспектыва ўзросту ў далейшым, але дзеля гэтага патрэбна павялічэнне аснаўнога капіталу, бо цяпер мы знаем з ім кепскае становішча. Праўда, гэта зразумела само сабою; грамадзянская вайна на Беларусі больш ўсяго разбурыла нашы фабрыкі і заводы. Апроч таго, тыя будынкi і абсталяваньні, якімі мы карысталіся да гэтага часу, прышлі ў няпрыгоднасць і ў некаторых мясцох нават зусім разбурыліся. Гэта становішча прадпрыемстваў кепска адбіваецца на пашырэнні і развіцці нашай прамысловасці.

І ўжо 1925-26 г. зьяўляецца для яе годам поўнага скарыстання большай часткі аснаўнога капіталу і тэхнічных магчымасцяў. Плянны на далейшае будуюцца ў разліку на значны ўклад капіталаў у прамысловасць, і толькі тады яна пайдззе да перабудоўчага этапу свайго развіцця.

Ня гледзячы на скарыстаньне прамысловасьцю ў 1925-26 г. сваіх вытворчых магчымасьцяў, валавая прадукцыя яе засталася ўзадзе ў параўнаньні з даваенным роўнем з прычыны зьнішчэньня вялікай часткі асноўнага капіталу ў пэрыод імперыялістычнай і грамадзянскай войнаў.

Прыбліжэньне да даваеннага роўню па прамысловасьці БССР значна ніжэй прыбліжэньня для ўсяго Саюзу ССР, хоць беларуская прамысловасьць па характары сваёй вытворчасці павінна быць аднесена да лёгкай індустрыі, якая ў другіх частках Саюзу хутчэй заканчвае свой адбудоўчы процэс.

Як ужо гаварылася, прамысловасьць БССР у даваенныя часы пашыралася выключна на падставе мясцовага сельскагаспадарчага сырцу і лесу, маючы стала вызначаныя рынкі збыту. З адбудовай сельскай гаспадаркі БССР амаль да даваенных разьмераў, а па некаторых галінах і вышэй іх, дзеля разьвіцьця беларускай прамысловасьці ўтвараюцца сталыя эканомічныя прадпасылкі, якія ў дадатак яшчэ замацоўваюцца забясьпечанасьцю рынкаў збыту прамысловай прадукцыі.

Скарыстоўваючы амаль поўнасьцю асноўны капітал і прымаючы пад увагу становішча народнай гаспадаркі як усяго СССР, так і БССР, прамысловасьць Беларусі дзеля выкананьня вызначаных вытворчых праграм на бліжэйшы год патрабуе ўкладу новых капіталаў як у васноўны, так і ў зваротны фонды, без чаго цяжка будзе закончыць адбудоўчы процэс.

Апрача гэтага, дынаміка ўсёй народнай гаспадаркі БССР высоўвае перад дзяржаўнай прамысловасьцю цэлы шэраг праблем, зьвязаных з прымежным палажэньнем Рэспублікі, з неабходнасьцю павялічэньня працоўнага ядра, з малай значнасьцю прамысловасьці ў народнай гаспадарцы, з лішкам рабочых рук у вёсцы, з беспрацоўем у гарадох і з процэсам інтэнсыфікацыі ў сельскай гаспадарцы.

Усе разам узятыя ўмовы дыктуюць неабходнасьць узмацненьня разьвіцьця прамысловасьці БССР, прымаючы пад увагу мясцовыя крыніцы сырцу і свабодную працоўную сілу.

б) Мясцовая прамысловасьць.

Мясцовай прамысловасьці ў апошнія часы аддаецца шмат увагі. У сучасных умовах, калі разьвіцьцё буйнай дзяржаўнай прамысловасьці спатыкаецца з шэрагам труднасьцяў, галоўным

чынам, у звязку з недахопам капіталаў, патрэбна паставіць і ўліць у сферу дзяржаўнага ўплыву і мясцовую прамысловасць, якая грае вельмі вялікую ролю ў агульнай прамысловай вытворчасці.

Мясцовая прамысловасць, галоўным чынам, карыстаецца мясцовымі крыніцамі сырцу, пры гэтым яна ў адзнаку ад дзяржаўнай, пашырае сваю вытворчасць у разьліку амаль выключна на беларускія рынкі збыту. Гэтая абставіна і прыдае ёй вялікую значнасьць ва ўмовах адсутнасьці поўнага здавальнення запатрабаваньняў рынку, калі ёмкасьць рынку БССР на працягу яшчэ доўгага часу ня будзе напоўнена фабрыкатамі агульнасаюзнага паходжэньня. Народна-гаспадарчая значнасьць мясцовай прамысловасьці ў агульнай сыстэме ўсёй гаспадаркі Беларусі вельмі вялікая. Разьвіцьцё прамысловасьці, зьвязанай з мясцамі, увальне ў прамысловасць новыя кадры насельніцтва і можа быць важным фактарам у справе вырашэньня праблемы беспрацоўя і зямельнай перанаселенасьці. Апрача гэтага, разьвіцьцё мясцовай прамысловасьці вельмі важна з боку ўзмацненьня пролетарскага ядра.

Матэрыялы, якія маюцца аб мясцовай прамысловасьці, вельмі нязначны і не даюць магчымасьці найбольш поўна высветліць малюнак яе становішча. Аднак, з тых матэрыялаў, якія ёсьць, можна скласьці погляд аб становішчы мясцовай прамысловасьці. Ніжэй дадзены звесткі, распрацаваныя ЦСУ з разьбіўкай па асобных групах вытворчасці.

Мясцовая прамысловасць у 1925 годзе:

Назва вытворчай групы	Лік прадпрыемстваў	Лік занятых працоўных
Рыбацтва і паляўніцтва	237	369
Апрацоўка мінэраляў	992	1890
Апрацоўка мэталю і вытв. машын	7195	9494
Апрацоўка дрэва	7169	8812
Хэмічная прамысловасць	148	258
Апрацоўка пажыўных produkтаў	4080	8314
Апрацоўка косьці, рогу і г. д.	32	122
Скураная прамысловасць	2651	4023

Назва вытворчай групы	Лік прадпры- емстваў	Лік занятых працоўных
Апрацоўка шэрсьці	800	1.130
Апрацоўка ільну, пянекі	63	714
Адзежа, абутак	15.400	18.803
Папяров. прамыслов.	24	175
Поліграф. прамысловасць	160	807
Мастацкая прамысл. і навуковая	375	419
Выраб інструмэнту, маш. і г. д.	22	488
	39.348	55.880

Тут-жа патрэбна адзначыць, што ў прыведзеных лічбах ня выдзелены асобна рамесьнікі, якія працуюць на заказ, і дзеля гэтага іх ня трэба лічыць, як прамысловыя прадпрыемствы. Яднаючы ў такі спосаб рамесьнікаў з фабрычна-заводскімі прадпрыемствамі, мы бачым, што найбольшы лік асоб заняты вырабам адзежы і туалету, а пасья ідуць апрацоўка мэталю і дрэва. Бязумоўна, перавага гэтых груп залежыць ад вялікага ліку рамесьнікаў (краўцоў, шаўцоў, кавалёў і г. д.), якія ўва-шлі сюды.

Паміж тым, зношанасьць мясцовай прамысловасьці вельмі вялікая (сярэдні процант яе складае каля 40), і патрабуюцца значныя сумы грошай на яе адбудову і пераабсталяваньне. Становішча тэхнічнага абсталяваньня таксама прымушае ча-каць шмат лепшага.

Апрача гэтага, мясцовая прамысловасьць, як дыктуе яе становішча, патрабуе і такога сырцу, якога нельга дастаць у Беларусі, а трэба прывозіць з іншых частак Саюзу. Ёсьць яшчэ цэлы шэраг хворых момантаў, якія патрабуюць сваяча-совага іх вырашэньня, як, напрыклад, рэгуляваньне зарплаты, падзяленьне гэтых прадпрыемстваў на рэспубліканскія і мяс-цовыя, практыка абкладаньня падаткамі мясцовай прамысло-васьці і плянавае рэгуляваньне імі.

Навакол пытаньня аб падтрыманьні мясцовай прамысло-васьці групуецца ўвага ня толькі дзяржаўных устаноў, але і коопэрацыйных арганізацый, а таксама можна заўважыць часта

прапановы сялян аб жаданні прыняць удзел у вадбудове цэлага шэрагу прадпрыемстваў. Гэтая ініцыятыва месці пакуль што не ў выстарчаючай меры скарыстана.

У гэтую прамысловасць патрэбна ўцягнуць прыватны капітал і прыватную ініцыятыву. Часткова ўжо цяпер прыватны капітал асядае ў некаторых, найбольш прыбытковых галінах прамысловасці, як, напрыклад, у лесараспрацоўках.

У сялянства заўважаецца жаданне скарыстаць на паявых умовах прадпрыемства па апрацоўцы с.-г. сырцу, напрыклад, сукнавалкі і г. д.

Разьмеры прыватнага капіталу не настолькі вялікія, каб прыняць якія-небудзь буйныя разьмеры, але ў той-жа час яны выстарчаючы для вядзеньня дробнага прадпрыемства, дзе патрабуецца мала капіталу і шмат увагі і ініцыятывы.

Задача ў арэнду гэтых прадпрыемстваў у поўнай меры мэтазгодна з тэй прычыны, што камандаваньне і кіраваньне прамысловасцю знаходзяцца ў дзяржаўных руках (ВСНГБ і Акруговыя Выканкомы).

Такая форма прыватнага капіталу дасць магчымасць шчыльней звязаць яе з агульна-плянавай гаспадаркай рэспублікі.

У першыя часы можнабу дзе здаваць у варэнду прадпрыемствы паявым таварыствам з статутамі, блізкімі да статутаў саматужна-прамысловых арцеляў.

Гэтае мерапрыемства дасць магчымасць прыватнаму прадпрыемству знайсці сабе ўжываньне ў прамысловасці ня менш прыбыткавай, чым гандаль, а дзяржаве дасць магчымасць больш поўна скарыстаць усе свабодныя сродкі краю.

З гэтай прычыны, наша задача ў далейшым у справе падняцця мясцовай прамысловасці павінна прыняць такі ўхіл, каб цалкам падтрымліваць імкненьне ў акругах і раёнах, ня толькі з боку дзяржаўных, але і коопэрацыйных арганізацый, да найбольш хутчэйшага падняцця прадпрыемстваў мясцовай прамысловасці на адпаведную вышыню. Галоўную ўвагу трэба звярнуць на такія галіны мясцовай прамысловасці, як апрацоўка дрэва, пажыўная прамысловасць (маслабойная, бульба-апрацоўчая, ільнаапрацоўчая і асобна-млынная), апрацоўка мінеральных багацьцяў, мясцовая электрыфікацыя і падсобна-рэмонтна-мэханічная прамысловасць для сельскай гаспадаркі.

(Працяг будзе).

Ян Лясоцкі

Чарговыя задачы Комсамолу Польшчы

Перад Комсамолам Польшчы выплываюць усё больш сур'ёзныя задачы. Становішча рабочай і сялянскай моладзі становіцца горшым. Нясупыннае наступленне капіталу адбіваецца ў першую чаргу на больш слабой частцы рабочае клясы, г. зн. моладзі. Карыстаючыся меншым яе супраціўленьнем, буржуазія вышуківае ўсялякія магчымасці, каб пазбавіць праў моладзі, паменшыць яе заробтак, павялічыць рабочы дзень. Тое, што моладзь атрымоўвае ў сучасны момант 15—50 капеек у дзень, дае толькі магчымасць ёй поўгалоднага існавання пры рабочым 9-10-гадзінным дні, які ў правінцыях цягнецца яшчэ даўжэй. Нечага і казаць, што нават існуючыя на паперы правілы аховы працы юнакоў, у тым ліку і на адпускі, зусім не звяртаецца ўвагі.

Вось становішча моладзі, якая яшчэ ня выкінута з фабрык і заводаў. Большасць маладых рабочых бяз працы, у дробнай прамысловасці гэты процант надзвычайна вялікі.

Армія беспрацоўных маладых рабочых, якая дасягае ў сучасны момант 75.000 чалавек, у большасці не атрымоўвае нават дапамогі (па статуту моладзь да 18-ці год дапамогай не карыстаецца).

Тая-ж, калі не вялікая, бяднота пануе сярод сялянскай моладзі. Яна ўтварае клясавае размежаванне і пашырае процэс рэвалюцыйных настройў гэтай моладзі: гэта адбітак руху, які заўважаецца сярод дарослых польскіх сялян.

Гэткае становішча ўтварае добрую глебу для нашага Комсамолу, ускладаючы на яго абавязак весьці барацьбу за моладзь. Цяпер наш саюз павінен прыкласці ўсе патугі дзеля заваявання працоўнай моладзі.

Каб выканаць гэту задачу, наш саюз павінен выжыць ня толькі сьвядомыя імкненні, але і моцныя ультра-левыя настроі. Менавіта цяпер, калі становішча дапамагае ўзьнікненьню гэтых настройаў, калі патрэба і бяднота маладых рабочых дасягла надзвычайных разьмераў, калі, напрыклад, у вакрузе Дамброўскага басэйну мы маем 75 проц., а ў акрузе Верхняй Сылезіі 60 проц. членаў Комсамолу беспрацоўных, правядзеньне шырокай кампаніі, якая-б растлумачыла небясьпеку ультра-левых ухілаў, зьяўляецца абязьмова патрэбным. Ультра-лявізна вядзе дасканальнае неразумьне напрамку на заваяваньне беспартыйных і пакуль што ідучых за соцыял-згодніцкімі правядырамі мас. Зусім ясна, што покуль саюз канчаткова ня выжыве ультра-левых настройаў—ён ня здолее аўладаць масамі.

Нарада ЦК Комсамолу сумесна з прадстаўнікамі найважнейшых акруг, якая адбылася ў лютым 1926 г., выказала з надзвычайнай яснасьцю, што актыў перажыў ультра-левыя памылкі, што зразумеў іх небясьпеку, і цяпер увесь саюз праводзіць лінію, даную IV канфэрэнцыяй Комуністычнай Партыі Польшчы.

Ня глядзячы на страшэнныя прасьледваньні, усё большы лік моладзі імкнецца ў Комсамол. Павялічваецца гэтак сама ў Комсамоле, хаця-ж у меншай меры, процант членаў—маладых рабочых буйных прадпрыемстваў. Трэба, аднак, адзначыць, што наш уплыў сярод польскай рабочай моладзі, асабліва ў буйнай прамысловасьці, яшчэ слабы. У гэтым напрамку нашая чарговая задача, не паслабляючы працы сярод моладзі іншых нацый, прыкласьці асаблівыя патургі да ўзмацненьня сувязі з польскай рабочай моладзьдзю.

Шлях, які вядзе да гэтага, гэта перш за ўсё сэкцыі моладзі пры профсаюзах. Мы мала да гэтых часоў улічваем значнасьць профсаюзаў, таго, што ў нас бяз сэкцыі моладзі ня можа быць праведзена шырокая і патрэбная барацьба за паляпшэньне быту моладзі. Да гэтага часу толькі невялікая частка комсамольцаў знаходзіцца ў профсаюзах; большасьць рабочай моладзі неарганізавана. Гэтае супраціўленьне і нежаданьне ўступаць у профсаюзы трэба зламаць, даводзячы, што калі яны цяпер не зьяўляюцца фактычнымі кіраўнікамі барацьбы, дык толькі таму, што кіраўніцтва імі знаходзіцца ў руках згоднікаў. Будуючы і падтрымоўваючы ўтварэньне сэкцыяў мола-

дзі пры профсаюзах, мы павінны імкнуцца перабудаваць іх у арганізацыі для эаанамічнай барацьбы, а ня толькі асьветнае, як гэтага жадаюць пэпэсаўскія правадыры профсаюзаў.

Няма сумнення—за 1925 год мы значна пасунуліся ў барацьбе за палепшаньне стану працоўнай моладзі. Наш саюз правёў цэлы шэраг забастовак, здолеўшы, напрыклад, у забастоўцы варшаўскіх мэталістых адыграць ролю кіраўніка моладзі. Наша кампанія за ахову працы моладзі, барацьба супроць працягнення часу практыкі фабрычнага вучнёўства і за дапамогу для беспрацоўнай моладзі, заваявалі нам давер'е мас моладзі. Але гэта толькі першыя крокі. Нас далей чакае вялікая сур'ёзная праца. Наша арганізацыя павінна быць ня толькі першай у барацьбе за эаанамічнае паляпшэньне становішча моладзі, але і пачынальнікам гэтае барацьбы і яе кіраўніком.

Датычыць гэта ня толькі агульных рабочых забастовак, у якіх удзел нашых комсамольцаў заўсёды быў актыўны, але і забастовак асобных прадпрыемстваў. Нашыя фабрычна-заводзкія ячэйкі, колькасьць якіх без перарыву павялічваецца, павінны стаць фактычнымі кіраўнікамі моладзі на прадпрыемствах.

Толькі гэтакім чынам мы зможам вырваць моладзь з падуплыву згоднікаў і пераканаць яе ў тым, што Комсамол зьяўляецца сапраўдным абаронцам яе інтарэсаў.

Рабочыя і сялянскія згодніцкія партыі ўзмоцнена стараюцца перацягнуць моладзь у свае шэрагі. У вапошнія часы мы заўважваем узмацненьне руху сярод згодніцкіх арганізацый моладзі. Польская Партыя Соцыялістых (ППС) стварае пад фірмаю „ТУР“ (Таварыства Рабочага Унівэрсытэту) арганізацыю моладзі, якая нядаўна склікала свой зьезд. Вырас і ўзмацніўся таксама згодніцкі Саюз Сялянскай Моладзі, які налічвае 30.000 членаў. Паднялася праца буржуазных і згодніцкіх партый сярод моладзі другіх нацыянальнасьцяй. Пры дапамозе прапаганды нашых лэзунгаў і доваду фактамі, што толькі КПП і КСМП зьяўляюцца барацьбітамі за соцыялізм, за вызваленьне рабочых і сялян і адначасова зьяўляюцца адзінымі абаронцамі штодзенных патрэб моладзі, мы прыцягнем рабочую моладзь з лягеру соцыял-зраднікаў пад нашыя сьцягі. Нашай заўсёднай зброяй павінна быць тактыка адзінага фронту, тактыка агульнай барацьбы за неадхільныя патрэбы працоўнае моладзі.

Датычыць гэта аднолькава як рабочай, гэтак і сялянскай моладзі. У вапошні год Комсамол пашырыў сваю працу сярод сялянскай моладзі Заходняй Беларусі і Украіны. Але сярод польскай сялянскай моладзі наш уплыў і сілы вельмі слабыя. Уцягненне гэтай моладзі зьяўляецца адной з найважнейшых нашых задач. У прыватнасці, да выканання яе павінны ўзяцца арганізацыі Комсамолу дробных мястэчак, як больш блізка звязаных з вёскай, выкарыстоўваючы сваю практыку працы ў вёсцы нашых таварышоў, што працуюць у ваколіцах.

Пералом у гэтым напрамку павінен распачацца адразу.

Вялікая ўвага павінна быць зьвернута на згодніцкія арганізацыі моладзі, у першую чаргу, на Саюз Сялянскай Моладзі. Гэтая арганізацыя зьяўляецца выключна асьветнай, пакідаючы ў баку іншыя пытаньні, што датычаць жыцця сялянства. Гэта, бязумоўна, вада для млыну згоднікаў. Комсамол павінен уцягнуць гэтую арганізацыю ў політычную барацьбу, прарваўшы цеснае кола яе дзейнасці, у якой згоднікі жадаюць захаваць рух моладзі.

Асаблівыя патугі павінны быць прыложаны ў працы сярод батрацтва, якой арганізацыя пакуль што аддае мала ўвагі ня толькі на польскай тэрыторыі, але і на заходня-беларускай і украінскай. Гэтую моладзь, якая павінна быць асяродкам Комсамолу ў вёсцы, мы павінны заваяваць у першую чаргу.

Цэнтральнае пытаньне, якое VI нарада паставіла перад саюзам на бліжэйшыя часы, грунтуецца на разьвіцці абарончай барацьбы супроць узростага наступленьня капіталу.

Кампанія гэтая павінна ахапіць моладзь,—як працуючую, гэтак і беспрацоўную моладзь, сялянскую і частку вучнёўскай, якая пры сучасным крызісе ня можа ні вучыцца, ні існаваць. Агульныя інтарэсы рабочай моладзі зараз, агульнай павінна быць яе барацьба. Барацьба гэтая, у якой ужо зроблены першыя крокі, ахоплівае ўсе галіны нашай працы. І праца ў сэкцыйх моладзі і завязваньне адзінства з моладзьдзю, якая знаходзіцца пад уплывам згоднікаў, і падрыхтоўка да забастовак злучаюцца ў гэтай кампаніі адзінага фронту ў адзін вузел.

Утварэньне адзінага фронту—наша мэта. Да яе мы заклікаем як беспартыйныя масы, гэтак і арганізаваныя ў згодніцкія саюзы. „ТУР“ прыняў на сваім апошнім зьездзе пастанову: „Змагацца за абарону беспрацоўнай моладзі і забясьпе-

чаньне яе". Мы таксама да гэтага заклікаем. ТУР і Цукунфт запэўняюць, што яны абараняюць эаанамічнае становішча моладзі,—мы таксама да гэтага імкнемся, дык хадзем адзіным фронтам! ТУР прыняў рэзолюцыю супроць мілітарызму і фашызму, пагроза якога стаіць перад Польшчай,—дык будзем змагацца разам!

І няхай Саюз Сялянскай Моладзі, які гэтак сама выступае супроць фашызму, не адхіляецца ад актыўнай барацьбы. Датычыць гэта і вучнёўскіх і студэнцкіх арганізацый, якія сьцьвярджаюць, што змагаюцца з нацыяналістычнымі і варожымі беднай вучнёўскай моладзі плянамі міністра асьветы. І Цукунфт і ТУР выказаліся за ўтварэньне сэкцый моладзі пры профсаюзах. Мы таксама лічым, што для барацьбы з капіталам патрэбны моцныя легальныя эаанамічныя арганізацыі—сэкцыі моладзі. Ці-ж ня ясна, што кампанію ў гэтым напрамку павінна праводзіць уся працоўная моладзь.

У справе пасылкі дэлегацый рабочай моладзі ў Саюз Савецкіх Рэспублік, як гэта робяць ужо дарослыя рабочыя Польшчы і як ужо зрабіла рабочая моладзь Захаду, а таксама ў справе агульнага выступленьня супроць імкненьня ўраду забараніць арганізацыі моладзі і г. д. КСМП павінен таксама прытрымлівацца тактыкі адзінага фронту.

Асабліва мы павінны зьвярнуць сур'ёзную ўвагу на кампанію супроць проэкту статуту, які забараняе моладзі арганізоўвацца і прымаць удзел у сходах. Гэтае імкненьне датычыць абсалютна ўсяе моладзі, для якой немагчымасць арганізоўвацца зьяўляецца найбольш значнай згубай.

У галіне задач працы ўнутрана-аганізацыйнай польскага Комсамолу—самай грунтоўнай зьяўляецца ўзмоцненая выхаваньне праца. VI нарада саюзу правільна падкрэсьліла, што гэтая праца яшчэ знаходзіцца не на належнай вышыні. Ленінскае выхаваньне комсамольцаў—абавязкова патрэбная ўмова для выкананьня тых задач, якія ўскладае на КСМП рэвалюцыйная барацьба ў Польшчы. Трэба ня толькі ўзмацніць гэтую працу, але і праводзіць яе сыстэматычна, а не пэрыодычна ў залежнасьці ад здарэньняў. Толькі тады наш абавязак мы зможам лічыць выкананым, калі рэвалюцыйны ўздым узмоцнім ведамі, якія ўзяты з крыніцы марксызму і ланінізму.

Мы ня спыняемся над задачамі ўзмацнення працы анты-мілітарыскай, спортыўнай, піонэрскай, працы ўцягнення комсамольцаў у партыйнае жыццё і над шэрагам другіх задач, якія былі паказаны ў апошняй нарадзе Комсамолу Польшчы.

У гэтым артыкуле мы жадалі паказаць выключна найважнейшыя задачы, якія стаяць перад Комуністычным Саюзам Моладзі Польшчы ў яго барацьбе за заваяваньне большасці працоўнай моладзі.

А. Курцік

Пяць год цэнтральнай газэты ЛКСМБ

Юбілей газэты „Чырвоная Зьмена“

Газэта „Чырвоная Зьмена“ зьяўляецца самай старой газэтай Комсамолу Беларусі і адной з старэйшых газэт ва ўсім Савецкім Саюзе.

Багатае мінулае газэты, якое цеснымі непарыўнымі ніткамі звязана з работай, барацьбой і гісторыяй усяго Комсамолу Беларусі, павінна быць хаця-б у кароткіх рысах знаёма кожнаму комсамольцу, кожнаму маладому рабочаму і селяніну.

Папярэднікі газэты „Чырвоная Зьмена“

Папярэднікамі газэты „Чырвоная Зьмена“ зьяўляюцца: 1) часопісь „Факел Коммунизма“, які ўтвораны ў лютым 1918 г. Цэнтральным Камітэтам Комсамолу Літвы і Беларусі. Усяго было надрукована чатыры нумары гэтай часопісі, два нумары з якіх да чытачоў не дашлі, дзякуючы наступленьню палякоў, і ў другім выпадку—дзякуючы правалу падпольнай друкарні, бо апошні нумар часопісі „Факел Коммунизма“ выдаваўся нелегальна, у час окупацыі Беларусі белапалякамі; 2) газэта „Молодежь Белоруссии“, якая пачала выходзіць з 22-га жніўня 1920 г. Пасьля выданьня 3-х нумароў газэта зачынілася; 3) Комсамольскія старонкі ў газэтах „Звезда“, „Савецкая Беларусь“, „Міст“, „Векэр“ (цяпер „Акцябр“) і г. д.

Першыя крокі „Чырвонай Зьмены“

Пасьля ўсіх вышэйпералічаных выданьняў 21-га красавіка 1921 г. ў час другога ўсебеларускага зьезду Комсамолу вышаў першы нумар новай штотыднёвай газэты „Чырвоная Зьмена“ (тады меўшай назву „Красная Смена“). У загалёўку першага нумару газэты было надрукована: „Газэта рабоча-сялянскай

моладзі. Орган ЦК Комуністычнага Саюзу Моладзі Беларусі“ (на расійскай мове).

Перадавы артыкул першага нумару, які павінен быў вызначыць заданні газеты, пачынаўся гэтак:

„Сёння выходзіць першы нумар газеты рабоча-сялянскай моладзі „Красная Смена“. Ня гледзячы на ўсе няспрыяючыя ўмовы, у якіх знаходзіцца Савецкая Рэспубліка, ня гледзячы на цяжкое гаспадарчае становішча нашай дзяржавы, моладзь Беларусі мае свой орган“.

І далей у вартыкуле гаварылася:

„Моладзь—перадавы атрад рэвалюцыі—павінна быць моцнай, зьлітнай дзеля таго, каб стаць дастойнай зьменай старэйшым у барацьбе, замардаваным“.

„Красная Смена“ вызначыць моладзі шляхі, па якіх яна дойдзе да „зямлі абетаванай“, калі „ўладаром сьвету будзе праца“...

„Красная Смена“ будзе газэтай ня толькі для моладзі, але і газэтай усёй рабоча-сялянскай моладзі. Уся моладзь будзе падтрымліваць газету, будзе мець з ёй самае цеснае зьліянне“.

Вось гэтка была ўчарне накіданая праграма „баявых дзеяў“ новага дапаможніка ў працы комсамольскай арганізацыі—газэты.

Таварыш Кнорын, тагачасны сакратар Цэнтральнага Бюро Комуністычнай Партыі Беларусі, наконт першых нумароў „Краснай Смены“ пісаў:

„... Газэта здавальняючая, напісана папулярна, але яна яшчэ не знашла такога цьвіка, вакол якога яна павінна круціцца“.

„... Трэба большая сувязь з большым лікам чытачоў“.

І гэты наказ Комуністычнай партыі, які выяўлены ў словах т. Кнорына, газэта ўвесь час старалася стараецца і здзейсніць.

Пераглядаючы архіў нумароў газеты, бачыш, як з нумару ў нумар павялічваецца лік корэспондэнцый і заматак з месца і як упарта ў газэтных колёнках б'ецца цвёрды пульс жыцця, як газэтныя старонкі зьяўляюцца ня толькі фотографіямі праяў яго, якія адбываліся, але „плоць ад плоці і кроў ад

крові“ гэтых праяў. Сьпярша, у 1921 г., увесь тыраж „Краснай Смены“ складаў дзевьсьце экзэмпляраў.

Аб тым, у якіх умовах прыходзілася выдаваць газэту, кажуць паданьня ніжэй вытрымкі з успамінаў тагачасных працаўнікоў:

„... Яе (газэты) закуліснае жыцьцё, буянства з-за яе—усё заставалася таемным у сьценах рэдакцыі і друкарні, у габінэтах „хозяйственников“...

„... Адказы, буянствы, здзекі, поўнае ігнараваньне, рассыпаньне старонкі, адсутнасьць апарату, чужь не шаленства,—такі цяжкія шлях газэты і яе працаўнікоў... (З газэты „Красная Смена“ за 1922 год).

НЭП. Барацьба за рабочую моладзь. Барацьба супроць заняпадных настрояў

Газэта пачала выдавацца ў цяжкія часы—першых дзён новай эканамічнай палітыкі (НЭП’у).

Агітацыйныя рэчы, мітынгоўшчына, трасца вайсковых дзён пачалі замяняцца пільнай, штодзённай працай. Трэ́ было адраджаць раскіданае, будаваць новае.

На першых парах многае было не наладжана,—пачаліся скарачэньні рабочай моладзі.

Частка моладзі сьпярша, як трэ́ не зразумелі НЭП’у: пачалі зьяўляцца настроі заняпаду, няўпэўненасьць ва ўласныя сілы. І тагачасныя нумары „Чырвонай Зьмены“, нага ў ногу са сваёй арганізацыяй, змагаліся ў артыкулах і заметках, каб заўладаць уплывам комсамолу на рабочую моладзь, за тое, каб рабочая моладзь праходзіла ў профтэхшколы і г. д.

Нумары газэт таго часу зіхацяць закліканьнямі, баявымі загатоўкамі артыкулаў...

Ні адна важная праява не праходзіла міма газэты.

Разам з заклікамі да большай зьлітнасьці пролетарскіх шэрагаў, газэта ўзбуджала чытачоў будзённымі пытаньнямі: неабходнасьцю да восені абсталяваць клубныя памяшканьні, рашуча змагалася (і дабілася свайго!) за прадстаўленьне пайкоў скарочаным у той час падруткам з профшкол і прадпрыемстваў і г. д.

Усе пытаньні, якія закраналіся на старонках газэты, цяжка пералічыць, бо „Чырвоная Зьмена“ зьяўляецца неадмежа-

ванай часткай працоўнай моладзі, разам з ёй, на сваіх старонках, перажываючы ўсе радасці і гора, усе цяжкасці і дасягненні.

Трэба адзначыць наступныя, найбольш яркая выяўленыя газэтай пытанні:

1) Пасьпешную антырэлігійную кампанію ў 1922 годзе. Практыка гэтай кампаніі была накіраваная так званая „Комсомольскага Рождества“ абагулена ва ўсесаюзным маштабе. 2) Конкурс у 1923 г. на лепшага майстра. У выніку гэтага конкурсу, у якім прымалі ўдзел звыш 30-ці майстроў, палепшыліся адносіны паміж майстрамі і вучнямі. 3) Пасьпешную кампанію па зьвяртанні ўвагі да падшэфнага морскага флёту. 4) Падрыхтоўка да замацаваньня Беларусі (у 1924 г.). 5) Абгляд вясковых ячэек Комсамолу (1925). 6) Змаганьне за вытворчасць працы і эканомію і г. д.

Учашчэнне выхаду. Павялічэнне тыражу. Пашырэнне корэспондэнцкай сеткі

З сакавіка 1925 г. „Чырвоная Зьмена“ пачынае выходзіць часцей, да 2-х разоў у тыдзень. У гэты час была зроблена проба большага дапасавання газэты да попытаў актыву. На пленуме ЦКЛКСМБ (у лістападзе 1925), заслухаўшы даклад новай рэдакцыі газэты, далучыліся да погляду, што „Чырвоная Зьмена“, у звязку з пачаткам выдання „Комсомольскай Праўды“ (дапасаванай да актыву), павінна быць масавым выданнем, застаючыся разам з тым цэнтральнай кіруючай газэтай Комсамолу Беларусі.

Разам з гэтым пленум ЦК ЛКСМБ замацаваў мерапрыёмствы ў адносінах паступовага беларусізавання газэты.

Замінка, якая наглядалася ў значэнні тыпу газэты (ці масавая, ці да актыву), была зжыта пасля яснага рашэння пленуму ЦК ЛКСМБ па гэтым пытанні.

З 1-га студзеня 1926 г. газэта павялічае свой выхад і пачынае выдавацца тры разы ў тыдзень.

У газэту ўвялі цэлы шэраг аддзелаў: заўсёдня („Жыццё рабочай моладзі“, „Вёска“, „Мясцовае жыццё“ і г. д.) і якія мяняюцца („Чырвоная Армія“ і інш.).

У сучасны момант штомесячна паступае 1.400—1.600 лістоў, запытаў, заметак і г. д. У газэце змяшчаецца 15—25%.

паступаючых заметак. Частка іх, ня друкуючыся ў газэце, перасылаецца на расьсьледваньне ў адпаведныя ўстановы ці арганізацыі.

Трэцяя частка агульнага ліку паступаючых матэрыялаў прыходзіцца на гарадзкія мясцовасьці, дзеве трэці—на вёску.

Адносна таго, што невялікі процант скарыстоўваецца за метак, тлумачыцца:

1) Слабай якасьцю значнай часткі заметак і 2) абмяжованасьцю месца ў газэце пры выданьні яе ўсяго на 4-х старонках.

Сувязь з корэспандэнтамі падтрымліваецца шляхам: 1) асабовых лістоў, 2) агульных інструкцыйных лістоў (выпускаемых раз у паўтара м-цы), 3) адказаў ў „паштовай скрынцы“ і парадамі ў аддзеле „Парада з Юнкораў“ і 4) выездамі прадстаўнікоў рэдакцыі на месцы (за апошні год было да 20-ці выездаў).

Гэтыя пералічаныя віды сувязі, у сілу як невялікага штату рэдакцыі, так і матэрыяльных труднасьцяў, не маглі быць выкарыстаны ў больш шырокай форме.

Бюро ЦК ЛКСМБ у сваёй рэзолюцыі ад 8 лютага 1926 г. (надрукованай у „Чырвонай Зьмене“ па дакладу рэдакцыі, разам з шэрагам указаньняў аб палепшаньні аддзелу „Пытаньні Комсамольскай работы“, больш уважлівай апрацоўцы матэрыялаў, узмацаваньні кіраўніцтва юнкораў), адзначыла, што... „за гэты пэрыод часу (з сакавіка 1925 г. па сучасны момант) выявіліся вялікія дасягненьні ў справе палепшаньня якаснага будаваньня газэты, павялічэньня выхаду, афармаваньня яе тыпу і пасьпешнага ў справе нормальнага павышэньня тыражу газэты“.

Разам з тым, бюро Цэнтральнага Камітэту ЛКСМБ ясна паставіла пытаньне аб тым, што дасягненьні—толькі „красачкі“, а газэтныя „ягадкі“ ўперадзе, што дасягненьні трэба замацаваць, каб яны не засталіся толькі першымі ластаўкамі, якія яшчэ не вяшчаюць газэтнай „вясны“.

Карацей кажучы, справа йдзе не аб злобадзённым для ўсёй дзяржавы лёзунгу, аб якасьці працы наогул, а для нас—аб якасьці газэтнай продукцыі.

Гэты лёзунг—палка аб двух канцох: ён датычыцца як апарату рэдакцыі, так і тых, якія пішуць у газэту.

Нам патрэбна і колькасна і якасна:

— Лік падпісчыкаў, лік корэспандэнтаў.
— Якасьць кожнага, які зьмяшчаецца ў газэце, радка, за-
меткі і артыкулу.

* * *

Да дня юбілею газэта „Чырвоная Зьмена“ атрымала звыш 3-х сот прывітаньняў з розных куткоў Беларусі і бра-
тэрскіх рэспублік.

Два найбольш характэрных прывітаньні з поўным заха-
ваньнем стылю і бяз выпраўкі памылак мы лічым цікавым пры-
весьці.

На газете научился чтению.

(Привет из деревни Лесковки).

Дорогая товарищи

Я квам хочу послать какую польсу мне дала наша юно-
шеская газета чырвоная зьмена уже пять лет как наша юно-
шеская газета уже работается ну я ёё ни выписывал доосто-
ящего время ну а настоящее время я выписол на три месицы
дык она мне дала боли всяких навук комсамольскою линию я
изучил поней усякия комсамольския работы и другея усякия
работы итакже научился чтению затем досвиданье дорогие то-
варищи. Да здравствуит газята чирвоной зьмены.

Моисеенкоў Димитро.

Адрис мой Оршанский округ Дрибинский район Каре-
бецкий сельской совет деревня Лесковка.

Привет от старого щетинщика.

Я, старый рабочий-щетинщик, несмотря на свой пожилой
возраст, читаю и интересуюсь газетой „Чырвоная Зьмена“.

В день 5-ти летней годовщины от всей души привет-
ствую работников и корреспондентов газеты.

Да здравствует „Чырвоная Зьмена“.

Давид Добрый (Динер).

Витебск.

Чарговья заданьні.

Нам патрэбна, каб у шэрагах усяё комсамольскай органи-
зацыі было:

— Колектыўнае і дасьціпнае абмяркоўваньне, як нала-
дзіць газэту, і вызначэньне спосабаў яе далейшага палепшаньня.

— Павялічэньне лічбы дапісчыкаў газеты, замацаваньне сеці тых корэспондэнтаў, што маюцца цяпер, і павялічэньне ўвагі да пытання якасьці матэрыялаў, якія прысылаюцца ў рэдакцыю.

— Паварот „тварам да газеты“ з боку актыву, паміж некаторае часткі якога яшчэ дагэтуль наглядаецца даволі няўважлівыя адносіны як да распаўсюджваньня газеты (у першую чаргу шляхам уласнага прыкладу), так і да актыўнага ўдзелу ў абмяркоўваньні паўстаўшых пытанняў.

— Комсамольская організацыя Беларусі расьце. Яе колькасьць хутка пераваліць за 50 тысяч чалавек. І цяперашні 10.000 тыраж „Чырвонае Зьмены“ далёка нездавальняючы. Організацыя расьце—павінен расьці і тыраж газеты!

Газэта мае дасягненьні, але яшчэ куды больш працы наперадзе, яшчэ шмат чаго трэба наладзіць і ўзмацаваць.

Гэта павінна быць справаю ня толькі Цэнтральнага Камітэту Комсамолу і рэдакцыі газеты, гэта павінна быць справаю ўсяе організацыі.

У шосты год існаваньня газета „Чырвоная Зьмена“ ўступае без сьвяточнага барабаннага гулу, уступае папросту, добра памятаючы, што, толькі не замярзаючы на месцы, толькі штодня змагаючыся за якасьць, можна будзе і надалей паляпшаць газету, зрабіўшы яе дастойнаю адпаведна назвы цэнтральнага газэтнага органу Ленінскага Комсамолу Беларусі.

Асобныя моманты культурна-асьветнай працы сярод беларускага насельніцтва Гомельшчыны ў сучасны момант

Другі год беларускай культурна-асьветнай працы ў Гомельшчыне дае поўную магчымасьць падкрэсьліць твая дасягненьні і дадатныя бакі, якія відочны на мясцох. Напрыклад, у Рэчыцкім павеце, у Васілевіцкай воласьці, у гэтым годзе працуюць на беларускай мове ўсе школы, за выключэньнем трох, якія намечаны інспэктарскім саветам ПАНА к пераводу на беларускую мову ў будучым навучальным годзе. Месячнае абсьледваньне беларускай працы ў гэтай воласьці інспэктарам ПАНА паказала, што праца йдзе здавальняюча.

Такім чынам, усе школы воласьці, а таксама і хаты-чытальні, і лікпункты з будучага навучальнага году павядуць працу на беларускай мове. Вельмі добра пастаўлена праца ў беларускіх школах Горвальскай воласьці, дзе працуе шэсьць беларускіх школ. Асабліва патрэбна падкрэсьліць працу Сьведзьскай раённай школы, настаўнік якой тав. Сасяноўскі вядзе працу на беларускай мове ў I і II групах і зьяўляецца старшынёю раённага савету. Заняткі ў школе вядуцца па комплекснай сыстэме. Як сам настаўнік, так і настаўнікі гэтага раёну ўпэўніліся ў тым, што калі весьці заняткі на роднай мове, то лягчэй дзецям здабываць і формальныя навывкі: дзеці вельмі добра чытаюць, нават у першай групе пішуць амаль што беспамылкова. Беларускай працай зацікаўлены вучні старэйшых груп (III і IV), яны, разам з піонэрамі, становяць спэтаклі на беларускай мове, чытаюць беларускія кніжкі, газэты, часопісі і г. д.

У сваёй дзіцячай насыценнай газэце „Сонца“ дзеці зьмяшчаюць артыкулы на беларускай мове. Настаўніца з’арганіза-

вала хор, які сьпявае беларускія песьні. Таксама зацікаўлены беларускай працай комсамольцы і сяляне вёскі. З актыўным удзелам настаўнікаў, загадчыка хаты-чытальні, загадчыка інструкцыйнага лікпункту (які скончыў беларускія курсы лікбезу), драматычны гурток ставіць спэтаклі на беларускай мове. Вельмі гарачы ўдзел у пастаноўцы спэтакляў прымае старшыня сельсавету, ён-жа і член Выканаўчага Камітэту. Насельніцтва Сьведзьскага вельмі любіць спэтаклі на беларускай мове. Настаўніцтва адзначае, што сялянства пачынае разумець, што спэтакль—ня толькі забава, але забава разумовая. Сялянства пачынае разьбірацца і крытычна адносіцца да тэй ці іншай п'есы, а гэта тлумачыцца тым, што беларускія п'есы вельмі зразумелы селяніну; ён бачыць у іх адбітак свайго мінулага і сучаснага жыцьця.

Вельмі цікава тое, што на ўсіх сходах сяляне просяць настаўніка, каб апошні гаварыў толькі на беларускай мове. Калі настаўнік на бацкаўскім сходзе зрабіў даклад аб працы школы, то сяляне падкрэсьлілі наступнае: „Дзеціям вельмі добра і лёгка вучыцца на сваёй мове, дык няхай-жа навучаюцца гэтак і далей“. Патрэбна адзначыць, што і Вык. Кам. добра адносіцца да правядзеньня беларускай працы, бо ён упэўніўся ў яе добрых выніках. Нават Выканком падаў у Белбюро заяву, у якой просіць выслась кіно-перасоўку і беларускія фільмы, чым і думае абслугоўваць увесь раён, ён-жа бярэ на свой кошт тэхніка кіно-перасоўкі.

Сіламі Выканкому і сялян будзецца ў Сьведзьскім клюб (27×12 арш.), тут-жа Выканком адзначае добрыя адносіны сялянства да беларускай працы.

З будучага навучальнага году ўсе школы Горвальскай вол. намечаны інспэктарскім саветам ПАНА да пераводу на беларускую мову, а на пасяджэньні Горвальскага райпэдсавету па майму дакладу ўхвалілі: перавесці і Горвальскую раённую школу на беларускую мову з рэарганізацыяй яе ў беларускую сямігодку.

Пры Горвальскім і Сьведзьскім райпэдсаветах з'арганізаваны беларускія краязнаўчыя гурткі, якія ў першую чаргу зоймуцца працай па ўкладаньню слоўніка жывой беларускай мовы. Шырока разгортваецца беларуская праца і ў другіх раёнах павету: у Юравіцкай вол., Хойніцкай, Брагінскай і Рэчыцкай.

Разгарнулася беларуская праца і ў Гомельскім павеце. Вельмі добра вядзе працу тыповая беларуская школа ў Чыстых Лужах, Веткаўскай воласьці. Там будуюцца вялікія школыны будынак, самі сяляне прымаюць вялікі ўдзел у гэтай працы. У Сьвяцілавіцкай воласьці распачалася праца ў Пэралёўскай школе, якая ў 1923 годзе была зачынена дзякуючы таму, што туды быў прызначан такі настаўнік, які ня ведаў беларускай мовы.

Чачэрская школа II ступ. з пэдагогічным ухілам у сучасны момант вядзе самую шырокую і глыбокую беларускую працу. З верасьня м-ца 1925 году ў гэтай школе ўведзена беларусазнаўства, як прадмет ва ўсіх групах, усяго 24 гадзіны ў тыдзень. Вучні да беларусазнаўства аднесьліся з вялікай зацікаўленасьцю і сур'ёзнасьцю. Трэба адзначыць, што з надзвычайнай шчырасьцю да працы—як школьнай, так і пазашкольнай—аднесьліся будучыя настаўнікі—вучні 8-ай групы; яны працуюць ня толькі ў школе, але й выносяць сваю працу далёка за сьцены школы—у глухія куткі беларускай вёскі. За гэты год сіламі вучняў школы было пастаўлена шмат беларускіх спектакляў, зроблена 5-6 выездаў у вакаляючыя вёскі (Вотар, Сапрыкі і інш.). Асабліва падабаюцца сялянству беларускія народныя сьпевы і такія комэды, як „Прымакі“, „Мікітаў лапаць“ і др. Беларуская праца, такім чынам, к канцу навучальнага году ў Чачэрскай школе II ступ. заняла адно з выдатных месц. Вучні ўжо добра разьбіраюцца ня толькі з творчасьцю беларускіх паэтаў, але й пачынаюць выяўляць і шырока разьвіваць сваю калектыўную і індывідуальную творчасць. Зараз у школе налічваецца 10-12 асоб, якія пішуць свае вершы і апавяданьні пабеларуску, а гэта сьведчыць аб тым, што яны вельмі цікавяцца беларускай працай. На гэтым тыдні настаўніца беларусазнаўства прыслала каля 30 (трыццаці) вершаў на разгляд у Гомельскую філію „Маладняка“. Магчыма, што першая спроба будзе і ня вельмі каштоўнай і ўдалай, але трэба ў гэтай працы дапамагчы. Асабліва цікава тое, што калі школа працавала выключна на расійскай мове, то вучнёўскае творчасьці амаль што ня было, цяпер-жа вучні кажуць, што ў беларускай мове ім зусім лёгка выкладаць (выказваць) свае думкі і ўражаньні. Патрэбна філіі „Маладняка“ звярнуць на гэта асаблівую і безадкладную ўвагу. У школьнай сьценгазэце вялікае

і значнае месца як па якасьці, так і па колькасці займае беларускі куток. Апрача гэтага, пры школе працуе, пад кіраўніцтвам настаўніцы, гурток беларусазнаўства, які налічвае ў сабе 35 асоб. Заняткі ў гуртку вядуцца зьвеньнямі, кожны дзень працуе ў працягу 2-3 гадзін тое ці іншае зьвяно. Заўважаецца вялікая зацікаўленасць у распрацоўцы такіх пытанняў, як „Нацыянальнае пытаньне ў творчасці беларускіх выдатных поэтаў“ і г. д. Тыя кніжкі, якія маюцца ў школьнай бібліятэцы, вучні бяруць і чытаюць іх з надзвычайнай зацікаўленасцю.

Такім чынам, робячы агляд працы Чачэрскай школы II ступені, можна сказаць, што глеба для пераводу яе на беларускую мову ёсць—і нават багатая.

Калі ўзяць насельніцтва Чачэрску і асабліва акаляючых вёсак і прыслухацца к іх адносінам да беларускай працы, то можна сказаць, што яно адносіцца вельмі добра. Вясковым бабам вельмі падабаюцца розныя прамовы, прывітаньні і гутаркі на беларускай мове. Калі настаўніца т. Ламака ў дзень 8-га сакавіка мела прывітаньне на беларускай мове, то вясковыя жанчыны прасілі гаварыць яшчэ больш. Калі настаўніца беларусазнаўства зьявіцца на які-небудзь сход, яе зараз-жа запрашаюць, каб яна сказала прамову на беларуску, а бабы пытаюцца ў яе: „Дзе-ж гэта ты, цётка Мар'я, навучылася гаварыць панашаму?“ Ём вельмі прыемна й цікава, як гэта настаўніца гаворыць паіхням?

У Чачэрскай воласьці ў гэтым годзе працуе 17 беларускіх школ. З будучага навучальнага году ўсе школы будуць пераведзены на беларускую мову. Таксама намечаны к пераводу на беларускую мову ўсе школы Уваравіцкай воласьці. З поспехам пачынае разгортвацца праца ў Сьвяцілавіцкай воласьці. Вельмі добра працуе настаўнік Бяляцкі. У Веткаўскай воласьці сярод беларускіх школ вельмі добра вядзе працу на беларускай мове Чыста-луская школа, якая зьяўляецца тыповай беларускай школай.

З будучага году намячаецца ў 30 райпэдсаветах Гомельскай губэрні павясяці працу на беларускай мове, дзеля гэтага пасылаецца ўлетку ў Менск 30 лепшых настаўнікаў на Цэнтральныя Беларускія курсы (2 з пал. мес.). У Гомлі будуць з'арганізаваны беларускія курсы для настаўнікаў маса-

вых школ (40—50 чал.) і Белкурсы для падрыхтоўкі загадчыкаў хат-чыталень на 30 чалавек.

З будучага году Белбюро намячае разгарнуць чатыры школы ў беларускія сямігодкі (будуць адчынены пятыя групы) і перавесьці на беларускую мову 2-3 школы II ступені (пачынаючы з першай групы), а таксама ўвесці беларусказнаўства, як прадмет, у 3—4 школах II ступені і сямігодках.

Настаўнікаў для школ павышанага тыпу Белбюро просіць з Беларусі, аб чым паслана Губана просьба ў Наркамасьветы Беларусі.

Кніганіс

Алесь Гурло. Сузор'і. Выданьне ЦБ Маладняка. Менск—1926 г. 50 стар. Цана 20 кап.

А. Гурло за 16 год сваёй творчасці ўжо добра вядом чытачу, а затым, я ня буду гаварыць наогул аб яго творах, а проста некалькі слоў аб новым зборніку „Сузор'і“.

Вершы гэтага зборніку гавораць нам аб вялікім хваляванні, аб нейкім хільліва-бурлівым выбуху душы поэты. Гэта час перафармавання, час пералому, час псыхалёгічнага блукання ў адшуканні чагосьці сапраўдна бадзёра-вясёлага, час раздарожжа ўнутраной існасці поэты.

Поэта сам ня ведае, што бурліць, што крынічыць у яго сэрцы і куды яно рвецца з магутных, але змучаных грудзей. Ён ня можа згадаць, ня можа адчуць.

„Ці гараць, ці мо' тухнуць агні?“

Яго нават як-бы лякае пытаньне, ці ня прышла ўжо сумная хмурая маўклівая восень.

Але „Сузор'і“ кажуць нам, што А. Гурло ня страціў пяснярскага „я“, ня згубіў, не разбіў сваіх гучна-звонных, то сумных, то бадзёра-бурлівых гусляў. Тое вялікае гора, калі песьня заціхае пры жыцці пясняра, калі гінуць гусьлі, калі „я“ фі-

зычнае перажывае „я“ пяснярскае, яшчэ далёка ад А. Гурло (ды гэтага мы яму і саўсім-бы не жадалі), і вельмі рана стаць пытаньне:

„Ці гараць, ці мо' тухнуць агні?“

Гэта пытаньне поэта ставіць затым, што ў душы яго бурлівае хваляванне, дужая барацьба вялікага пералому на глебе ўнутранага рознагалосся і адшукання найпрыгажэйшага, найсугучнейшага тону ўласных струн, каб ён аднагалосна гучэў з бурліва-шумным жыццём. У гэтым адшуканні поэта і блукае ад песьні прыроды да песьні горну і калёс, ад суму да радасці, ад цёмнага няведання будучыны да цвёрдай веры ў яе сьветлую праменістую зорнасць, ад задзірыстага гневу да бязьмернай цяпласці і пакорнасці і многа інш.

Вот тыя ўнутраныя супярэчнасці, у барацьбе якіх б'ецца душа поэты, каб разгадаць самую сябе, каб пазнаць сваё бурліва-хільлівае „я“.

Прыведу некаторыя прыклады гэтых супярэчнасцяў.

З самага пачатку поэта кажа:

„Я за музу к сабе ўзяў, прырода, цябе“... Таксама, калі

звьяртаецца да гусляў, то пры-
знаецца, што паслухаў, як

„Травіцы шэлест
і шэлест лісту
ўжо баюць, кажуць
другую казку“.

Вяргіня, пралескі, васількі і шумлівыя бары гавораць так-сама пра залюбаванасць поэты прыродай. І толькі той можа адчуць вялікае хараство яго песьні, хто сам кахае прыроду, хто сам любіць падслухаць шэлест травіцы і шэлест лісту. Але сам poeta кажа нешта інакшае. Ён ставіць нам вялікую загадку, калі ў вершы „Пачуй“ раіць паслухаць песьні горну ды шуму калёс, для таго каб пазнаць яго песьню, каб пачуць яе ўсёй глыбінёй свайго нутра. Тут-жа ён, праўда, дае прыгожую „Песьню малатоў“.

Але, ня глядзячы на песьні малатоў мне усё-ж здаецца, што якраз у шэлесьце лістоў можна пачуць шчырасьць шматзвонных шэптаў душы поэты (верш „Пачуўшы шэпты“...) пра шчасьце і расшытыя шаты шоўкавай шыры.

Я саўсім не хачу гэтым сказаць, што poeta павінен быць ці песьняром вёскі, ці песьняром гораду.—Не! Ён можа з такім-жа посьпехам адчуваць і гул машыны, як і шэлест лісту; але-ж трэба прызнаваць, што ёсьць абедзьве гэтыя плыні, а таксама трэба падкрэсьліць, якая з гэтых плыняй мацнейшая. І вось А. Гурло вельмі праўдзіва сказаў у пачатку „Сузор’яў“, што яго муза—прырода. Яго песьню многа лягчэй пачуць і пазнаць,

паслухаўшы шэлест лістоў, а ня грукат і шум калёс.

Туга-ж у поэты—туга каханьня, туга адкрасаваньня нерасквітнёўшай краскі туга па прыгожым мінулым. З першага лёгкага погляду робіцца загадчай думка вершу „Памятаю“, дзе poeta ружовымі колерамі малюе гэта мінулае. Думку гэтага вершу кожны можа тлумачыць пасвойму і нават у чорных фарбах. Але гэта туга па мінулым ёсьць туга па мінулым каханьні, аб чым ужо больш яскравей гаворыць верш „Чакаю я лістоў“. Пра мінулае-ж, наогул, жыцьдэвае ён успамінае з вялікім жалем.

„За мінулае цяжка і
горна“.

На будучыну пясняр глядзіць бадзёра. Ён ведае, што „ткунца новых прыгод паясы“.

Толькі бяда, што ўзору гэтых паясоў ня можа ўявіць сабе ніяк і сам poeta. І ня глядзячы на тое, што

„кожны верыць у
нешта сьвятое“,

што „заўтра прыдзем у сьвятое-сьвятых“, а якім выглядае з сябе гэта „сьвятое-сьвятых“ ня толькі нам невядома, а прарок і сам ня знае.

„Я буду заўтра ў далях
новых,
якіх ня ведаю яшчэ“.

Яшчэ адзін прыклад двух процілеглых Гурло ўнутры нашага пясняра, двух унутраных „я“.

Ня можа наш гусляр цярапець нават чужога водгуку і калі яго сэрца

„часам водгук спаткае чужы“,
ён ня можа гэтага сьцэрпіць, ня
можа перанесці, і ў яго нутры

„ . . . . . моцна

„Праклякоча задзірысты гнеў“.

Ён вельмі горды, і калі нехта
„ты“ ня пусьціць яго думак ту-
ды, куды яны просяцца, то ён
кажа: „ня трэба. Яны... адшу-
каюць ня горшы маяк“. А ў про-
цілегласць вышэйпрыведзена-
му ён дае сабе такую характа-
рыстыку:

. . . . . ня маю злосці
„Усё здолён сьцэрпіць і ўсё
стрываць“.

З гэтым ні ў якім разе ня
можна згадзіцца, бо ў другой
мясьціне гэтага самага зборніч-
ку паэта прызнае дыяпэньне і
пакорнасьць, як нешта вельмі
дрэннае. Пакорнасьць, па яго
правільнай думцы, ёсьць тормаз
у жыцьцёвай плыні да шчасьлі-
вых, сьветлых дзён.

„Хто-ж тут вінен, што пля-
ма пакорнасьці

Падцінала жыцьцёвую ніць?“

Наогул, у гэты зборнік ува-
ходзяць вершы аб уласных пе-
ражываньнях паэты і аб яго мі-
нулым. На які-б мотыў ні на-
страйваў свае гусьлі пясняр, а
ўсё-ткі заключны акорд—гэта
„сугуччы ўласных струн“. Гэтыя
словы смела можна было па-
ставіць загаловакам амаль над
усім зборнікам.

Агульны мотыў—мотыў псы-
холёгічны, пабудованы і пера-
плецены пераважна з мотывам
прыроды, а затым і з моты-
вам каханьня і соцыяльнымі.
Чыстага апісаньня прыроды, бяз
уласных перажываньняў і адчу-
ваньняў няма.

Але ўва ўсіх супярэчнасьцяў
усё-ж відаць, што перамагае
сьветлая, бадзёрая радасьць,
перамагае жыцьцятворчае, жыць-
цярadasнае „я“.

„Сэрцу, ведама, цесна ў
грудзях“.

І яно рвецца, рвецца завірухай-
мяцелідай, сваявольлем, якое
вельмі падабаецца поэце і пад
яе песьні сьмеху і скавытаньне
ветру ён усклікае:

„Повен радасьці я пахмель-
лем,
Хоць другому магу пазы-
чыць“.

З боку-ж формы можна ска-
заць наступнае: вершы А. Гур-
ло надзвычайна мілагучныя. По-
бач з тымі багатымі алітэрацы-
ямі, якія паэта ўжывае сьвядома
(верш „Пачуўшы шэпты“... ста-
ронка 22), ёсьць вельмі многа
альтэрацый, рассыпаных малень-
кімі краскамі па ўсіх вершах,
якія вынікаюць з поэтычнай іс-
насьці песьняра самі і робяць
песьню вельмі мілагучнай (напр.,
„Травіцы шэlest і шэlest лі-
сту“). Крок наперад у пераход-
дзе часткова да пяцьхрадковай
страфы. Вельмі ўдалы мясьці-
намі рытм па сваёй сугучнасьці
з рытмам працы („Песьня
малатоў“). Але ёсьць малень-
кія і недахопы. Сустрэкаюцца
часта прозаізмы (верш „На
сьмерць Есеніна“). Шурпаватасьці
ў рытме (верш „Да гусляў“,
першы радок з другой страфы).
Таксама не саўсім удалая вер-
стка ў сэнсе строфікі (верш
„І далёкім і блізкім“...), дзе ча-
тырохрадковая строфа не зьяў-
ляецца ні формальным (з боку
рыфмы), ні сынтаксычным цэ-

лым. Асабліва няўдалая апошняя строфа і аддзяленьне апошняга радка. Ёсьць няўдалыя і вобразы, напр.:

„І паўзудь, і паўзудь стройна ў далі

Па адзнаках—клетках канвы“.

Ня глядзячы на гэтыя дробныя недахопы, зборнік заслгоўвае ўвагі і зьяўляецца наступам наперад у творчасьці А. Гурло.

Я. Шчасны.

Максім Гарэцкі. У чым яго крыўда. *Апавяданьне. Дзяржаўнае Выдавецтва Беларусі. Менск—1916. 73 стар. Цана 30 к.*

Успамін з жыцьця нядаўнага мінулага Беларусі—вось як можна коротка ахарактарызаваць гэтае апавяданьне.

У ім, побач з перажываньнямі яго гэроя Лявона, які зьяўляецца цэнтральнаю і, можна сказаць, адзінаю асобай апавяданьня, побач з разьвіцьцём сюжэту, аўтар даў малюнку былога вясковага жыцьця, як, напрыклад, у самым пачатку кніжкі—агульны фон яго, а далей—апавяданьне вясковае лазьні, сьвяточных вечарушак, гульніў і г. д. Ёсьць таксама нарысы выкладчыкаў, вучняў і заняткаў даўнейшае дарэволюцыйнае, русыфікатарскае школы, тае школы, праз якую несправядлівы соцыяльны парадак царызму адзіраў, як кусок жывога цела, сялянскіх хлапоў ад масы працоўнага сялянства, бацькоў, радні, рабіў іх „вучонымі панамі“ і прымушаў „распывацца па-троху ў гнілым балоце з’едзеных модем чорных польтаў“.

Вось гэтая крыўда, якая выклікае ў Лявона вострыя, балючыя перажываньні ад таго, што школа паставіла яго на стыку двух процілеглых сьветаў, а іменна: з аднаго боку сялянства з яго „клясычнаю беднасьцю і гэткай-жа цямнотай“, а з другога—клясай паноў, розных падпанкаў, панскіх аканомаў, „грамадаю гэтага чорнага груганья, што нібы складае мазгавую частку Беларусі“, паставіла яго ў тое становішча, што народная прыказка трапна назвала „ад зямлі адарваўся і да неба не дастаў“, а аўтар кажа пра яго вуснамі Лявона:

„Во й вісі паміж неба і зямлі. Ці рві з душы роднае карэньне і адракайся роднае хаты, ці ўцякай ад панскае вопраткі і цягайся за прымітыўнаю дзедаўскаю сахою“, вось гэтая крыўда і ўзята аўтарам, як сюжэт для апавяданьня.

Перажываньні Лявона ў значнай частцы зьвязаны з каханьнем, якое яшчэ выразней абкрэсьлівае, больш абвастрае іх, яшчэ мацней распалае яго больш думкаю аб тым, што яго каханая Лёксачка засталася без навукі, і выклікае моцнае абурэньне на вінавайцаў гэтае крыўды, на „грамаду чорнага груганья!“

„О, гэтая беднасьць, гэтая несправядлівая соцыяльная няроўнасьць! Будзьце вы прокляты ўсе, хто ў чорнасотніцкім „Союзе русскаго народа“. Хай жыве соцыялізм! Слава ўсім змаганьнікам за лепшую будучыню чалавецтва!“

Наогул, як і тыя малюнкi мінуўшчыны, аб якіх я казаў спа-

чатку, так і самы сюжэт апавядання досыць цікавыя, але побач з гэтым трэба зазначыць, што ў кніжцы даволі востра адчуваецца адсутнасць тых формальна-мастацкіх дасягненняў беларускае прозы, якія прывык бачыць чытач у творах новых прозаікаў, каторыя за кароткі час свае творчасці здолелі стварыць тое, аб чым і ня марыў нават адраджанізм. Адрознуе іх ад таго характа, якое надае яму вобразнасць, а апрача таго, часамі сустракаюцца шурпатасці і адчуваецца нейкая цяжкасць. Ёсць у апавяданнях некалькі мясцін з лірычнымі „адступленнямі“, але бадай што ўсе яны абвешаны нейкім містыцызмам, што пакідае няпрыемнае ўражанне.

Ал.

Язэп Пушча. Vita. Поэзіі.

Выдан. ЦБ „Маладняка“. Менск.

Цана 20 кап.

У свой час Язэпа Пушчу вельмі няпрыхільна спаткалі ў беларускай літаратуры. Зьдэкаваліся над яго вобразамі, паціскалі плячыма, чытаючы яго вершы. Больш красамоўныя з тых, чые кансерватыўныя пачуцці абурыла „рыкаючая раница“ Пушчы, насіліся з яго вобразамі, як з пудзілам для пачынаючых пісьменьнікаў. Аднак, пасля гэтага творчасць Пушчы ў гуртках аматараў мастацкага слова атрымала прызнанне; за Пушчам нейкі час нават устанавілася была назва „беларускага Есеніна“; гэта выклікалі два моманты ў яго творчасці: пера-

важнасць сялянскіх альбо, праўдзівей, вясковых мотываў і спробы некаторай матэрыялізацыі вобразаў (што таксама прадстаўляе адну з адзнак творчасці Есеніна).

Творчасць маладога паэты ніколі не стаіць на адным месцы. Яна яшчэ перапоўнена шуканнямі, яна яшчэ разьвіваецца і разгортываецца, шукаючы свайго сапраўднага шляху як-бы вобмацкам. Такім чынам, часта бывае, што многа разоў паэта пойдзе па няправільнай дарозе, ухіліцца ў бок, і доўга яшчэ прыходзіцца яму блудзіць па нязлічаных сьцежках літаратуры. Гісторыя літаратуры ведае і такія выпадкі, калі першы ўдалы крок маладога паэты быў адначасна і яго апошнім крокам, і паэта губляўся ў бязліччы супярэчнасцяў рознага гатунку, якія прыходзілася яму спаткаць. Проф. Коган кажа так: „Калі пісьменьніку прыйшлося напісаць адзін прыгожы твор, дык гэта зусім ня значыць, што і ўсё, што ён ні напіша, заслугоўвае асаблівай увагі“¹⁾. А ў нас часта гэтым грашаць у вадносінах да беларускіх пісьменьнікаў нашы крытыкі. І часта ў гэтым хваецца згуба для квольх расткоў творчасці маладога паэты ці пісьменьніка. Расхваляць, узнясуць, а ў хлапца закружылася галава з няпрывычкі—і пашло. Прынясе твор у часопісь, рэдактар прачытае, паморшчыцца, а пасля гляне на подпіс і... друкуе.

Цяжка сказаць, у які бок пашла творчасць Яз. Пушчы.

¹⁾ П. С. Коган. Пролог.

Адно можам сказаць, што калі першы зборнік даў нам пэўнае ўяўленьне аб Пушчы, уяўленьне суцэльнае і даволі закончанае, дык другі ўносіць у гэта ўяўленьне зусім нечаканыя корэктывы. І сапраўды

„...сэрца расхрыстае поўдзень і паклоніцца веку другому.

Адважным-жа поступаю пайдзем,

Дзе сонечны сочыцца гоман“¹⁾.

Так пісаў Пушча ў першым сваім зборніку. І яшчэ пісаў:

„Зазваніце зоры па-над кручай!

Хай ня журыцца газыцца бляскам,

хай сыгнал электрыкі бліскучай

мільгане ў лучнік сялянскі.

Хай-жа ў кожным сельсавеце заляскача клёкатам дынамо, і няхай ў клянова-медным вецьці

пранясецца век з стальнымі днямі“²⁾.

Гэта радкі, характэрныя для ўсяго зборніку, і ў іх яскрава адбіваюцца настроі селяніна, спатыкаючага новы век прыхільна, багатага надзеямі на тое, што новы век прынясе яму толькі добрае, аздоровіць і ўзбагаціць яго жыцьцё. „Раніца рыкае“—гэта гымн новаму жыцьцю, разам з якім ідзе і аўтар.

У прадмове да зборніку „Vita“ аўтар піша так: „Агульна-ж мы пагаджаліся з тым, што сучаснасьць беларускай поэзіі ня мае

адзінага, стала вызначанага, кірунку, ня мае свайй пэўнай школы (курсыў мой. А. Д.). Кожнаму з нас хацелася разгадаць яе заўтра, хацелася пабачыць яе сьветласнечны шлях да новага. Кожны з нас больш-менш пагаджаўся, што чарговае яе заданьне—*сынтэз, стройная суцэльнасьць романтизму жыцьця з яго рэалізмам*, і гэта мы хацелі назваць словам „Vita“—*жыцьцё—вітаізм* (курсыў аўтара). Нам думалася, што ў гэту новую *квадру індывідуальнасьць поэты павінна быць настайлена ў спрыяючыя ўмовы разьвіцьця*, але разам з тым у ёй павінны жыць ідэалы і імкненьні *колектыву і той шлях, які вядзе ў сьветлае заўтра—да соцыялізму* (курсыў мой А. Д.).

У гэтай прадмове адразу кідаецца ў вочы бытаніна разуменьняў. Мы ведаем, што літаратура, як і ўсякае мастацтва, мае свае „школы“ г. зн., тыя кірункі, якія вызначаюцца формальна-мастацкімі прыёмамі творчасьці. Але ня можа падзяляцца на школы літаратура *на адзнаках ідэалёгічных*. Можна належаць, скажам, да футурыстых, і з аднолькавым посьпехам выяўляць сьветапагляды буржуазіі ці пролетарыяту—у залежнасьці ад асяродзьдзя акружаючага аўтара. Калі-ж тут справа хаваецца ў „умовах, спрыяючых разьвіцьцю індывідуальнасьці поэты“, то гэта момант ужо не формальны, а чыста ідэалёгічны. Справа ў тым, што поэта, як індывідуум, зьяўляецца толькі перадатчыкам сьветагляду і сьветаадчуваньня свайго асяродзьдзя. Мы, напрыклад,

1) „Раніца рыкае“, стар. 13.

2) Ibidem, стар. 15.

да гэтага часу дасканалы ня ведаем, хто такі быў аўтар шэкспіраўскіх п'ес. Але, калі мы будзем гэта ведаць, дык ці ад гэтага зьменіцца каштоўнасьць шэкспіраўскіх пьес?¹⁾ Погляд марксыцкай крытыкі на ролю індывідууму-поэты даўно ўжо ўстанавіўся, і далейшыя словы аб „сьветлым заўтра“ і „соцыялізьме“ ў прадмове да „Vita“ ёсьць ня што іншае, як спроба паставіць шырму абароннага (пад марксыцкі) колеру перад антымарксыцкай тэорыяй. Вось прымяненне гэтай тэорыі на практыцы ў першым-жа вершы Я. Пушчы ў зборніку „Vita“:

Жыцьцё!

— суровасьць і закон,
з табою ніяк я не паладжу.
Душа ня хоча быць зван-
ком
твайго і рогату, і плачу.

і далей:

Прышоў я да цябе
ў надраньні
эры,
прышоў з пакрыўджанай
сям'і.

У сонцавейнае сяўбе
пачуў октавы радасьці,
пачуў і не паверыў.
З тае пары мой сьмех па-
ранен,
з тае пары я з ім,
штодзённа з ім...

Даруй,
даруй-жа мне,
сказаў што ў вочы я...
Маёй песьні рунь
хвалюецца—яшчэ чыя?²⁾

Вось у гэтай ізоляцыі свайго „я“ ад жыцьця, у гэтых спробах паставіць сябе па-за жыцьцём і вышэй яго і заключаецца сутнасьць творчасьці Я. Пушчы—„сугучнасьць романтизму жыцьця, з яго рэалізмам“. Па праўдзе гэта кропка ў кропку напамінае словы такога гарачага прыхільніка „чыстага мастацтва“, як Пушкін.

Ты царь!¹⁾ Живи один. До-
рогою свободной
Иди, куда влечет тебя сво-
бодный ум.

Але-ж Пушкін быў сапраўды вялікі мастак, і мы можам цаніць яго творы, ня прымаючы яго поглядаў, прадыхтаваных варажым нам асяродзьдзем.

Вершы Пушчы, зьмешчаныя ў зборніку „Vita“, можна з большага аднесці да таго гатунку поэзіі, які мы звыклі называць літаратурнымі прысмакамі. Гэта большыя ці меншыя вершыкі, пазбаўленыя глыбіні, а з частых і наогул усякага сэнсу, у якіх галоўная ўвага аўтара накіравана на тое, каб казырнуць удаляю рыфмаю ці вобразам. Пры гэтым звычайна бывае так, што вобразы гэтыя, адарваныя ад жыцьця, трацяць усякую каштоўнасьць. Калі вобраз „рыкаючай раніцы“ моцна ўвязаны з жыцьцём і вырастае з самай яго гушчы, дык вобразы „Vita“ прадстаўляюць сабою наросты на самазахапленні аўтара, вынікаючым зноў-жа з ізоляцыі ад жыцьця і замыканьня ў кругу сваіх уласных перажываньняў. Адсюль і „вялікамучаніцкія“

1) Проф. Коган. Пролог.

2) „Vita“, стар. 7.

1) У вадносінах да поэты.

тэндэнцыі, якія заўважаюцца ў аўтара.

Церні ня зьвялі, цёрні за-
моклі,—
бачыў я сёння, бачыў праз
вокны.

З іхніх калючак, з іхніх баль-
замаў
вяжуць вянок мне, вяжуць, я
знаю¹⁾.

Другі вынік гэтага замыканьня ў сабе—гэта мотывы так званай парнографічнай поэзіі, якая таксама знаходзіць у творчасці Пушчы выдатнае месца. Але большасць вершаў у зборніку—гэта маленькія вершыкі, прадстаўляючыя сабою награджэньні тэхнічных зваротаў; хаос вобразаў і рыфм, настолькі затуманіваючых унутраны зьмест вершаў, што часта яго і зусім ня відаць.

Якія-ж вывады трэба зрабіць адсюль як аўтару зборніку, дык і другім пачынаючым поэтам? А вывады гэтыя вельмі простыя:

1) Трэба цвёрда помніць, што калі пісьменьнік напісаў адзін прыгожы твор, дык гэта

ня значыць, што і другія добрыя (проф. Коган).

2) Самы гэніяльны твор ня можа быць гэніяльным, калі ён не прачытаны; знача, поэта павінен пісаць так, каб ня толькі ён свае творы разумеў, але каб разумелі іх другія.

3) Поэзія, адарваная ад жыцьця, ня ёсьць поэзія; поэзія ў мастацкіх вобразах адбівае жыцьцё грамады, соцыяльную сапраўднасьць, зьяўляецца мэтодам пазнаньня жыцьця. Поэзія ізолюваная ад жыцьця, робіцца прыгожаю дрындушкаю, якая не пакідае аніякага сьледу ў сьвядомасьці чытача і ў яго эмоцыянальных перажываньнях. Такая поэзія—не поэзія.

4) Трэба каб кожны poeta працаваў над сваёю творчасцю і старанна правяраў вынікі гэтай працы; толькі такая праца можа лічыцца зробленаю, якая дала некаторыя вынікі.

Відаць, што Язэп Пушча ня прымаў пад увагу ніводнага з гэтых элемэтарнейшых вывадаў, што відавочна і выявілася ў яго зборніку „Vita“.

¹⁾ „Vita“, стар. 20.

Хроніка

У Маладняку

* З 15-га чэрвеня г. г. Менская філія „Маладняка“ прыпыніла на летні час сваю працу. Частка маладнякоўцаў разьяжджаецца па вёсках, дзе будуць пашыраць самаадукацыю і паліпшаць сваю творчасць.

* У вапошнія часы Полацкая філія арганізавала два маладнякоўскіх гурткі ў Ветрынскім і Вальнецкім раёнах.

* У хуткім часе Полацкая філія мае выдаць вялікі альманах твораў сяброў сваёй філіі.

* У сучасны момант А. Александровіч працуе над зборнікам „Падарожжа“, які ў хуткі час здасць у друк.

* Здадзена ў друк і выйдзе асобным выданьнем поэма Міхася Чарота „Ленін“.

* У чэрвені выйдзе з друку колектыўны зборнік *С. Дарожніка і Ізр. Плаўніка* „Звон вясны“.

* У хуткім часе будзе здадзен у друк зборнік апавяданняў выдатнага украінскага пісьменьніка М. Хвілёвага (у перакладе на беларускую мову).

* ЦБ „Маладняка“ ўхваліла адпускаяць кожны месяц 50 руб. на папаўненьне маладнякоўскай бібліятэкі і арганізацыю перасолак для некаторых філій.

* Пры Гомельскай філіі „Маладняка“ ўтвораны дзевяць літаратурных студыі і 8 гурткоў на раёнах. На першым месцы стаіць гурток Чачэвіцкага раёну, у якім налічваецца звыш 20-ці сяброў.

* Маладняковец Мардвілкі пераклаў з ангельскай мовы на беларускую шэраг апавяданняў выдатнага ангельскага пісьменьніка Джэка Лёндона, якія ЦБ „Маладняка“ выдасць асобным зборнічкам.

* За апошнія часы некаторых маладнякоўскіх выданняў трудна знайсці—іх раскупілі. Так, напрыклад, у сучасны момант на кніжнай базе не застаюцца такіх выданняў: *Анатоль Воўны, А. Александровіч „Комсамольская нота“* (колектыўны зборнік вершаў), *Ул. Дубоўка „Там, дзе кіпарысы“* (поэма), *К. Чорны* (апавяданні), *А. Бабарэка* (апавяданні), *Я. Пушча „Раніца рыкае“*, „Маладняк Я. Купалу“.

У літкамісіі ІБК

* З 15-X-25 г. літаратурная камісія ІБК распачала працу па збіраньні твораў да акадэмічнага выдання *А. Гаруна і Цёткі*.

Праца праведзена аналёгічная, як і над збіраньнем твораў

М. Багдановіча. Усіх твораў А. Гаруна сабрана на 10-12 друк. аркушаў, а Цёткі—на 8. Зараз робіцца над матэрыяламі навуковая апрацоўка: пераклад на сучасную ортаграфію, тэкстуальная зьверка, выпіска варыянтаў і ўкладаньне ўваг.

* З 15-IV-26 г. камісія распачала працу над вывучэньнем і падрыхтоўкай да акадэмічнага выданьня „Сялянкi“ Вінцука Дуніна-Марцінкевіча.

Мастацкія весткі

* Інстытут Беларускай Культуры зьвярнуўся да Усесаюзнай Акадэміі Навук з просьбаю аб

перавыданьні опэры „Сялянкi“, якая напісана кампозытарам Монишко па сюжэту беларускага пісьменьніка В. Дуніна-Марцінкевіча.

* Камісія ІБК разгледзела эскіз партрэту У. І. Леніна, які зроблены беларускім мастаком Волкавым. Портрэт будзе напісаны ў натуральную велічыню. Эскіз прызнаны добрым.

* Яўрэйскі аддзел Беларускага Дзяржаўнага Музею адчыняе куток выдатнейшага яўрэйскага пісьменьніка Шолам-Алэйхэма. Між іншым, сярод матэрыялу будуць уласныя лісты пісьменьніка.

Зьмест

Стар.

Літаратурна-мастацкі аддзел

Кузьма Чорны—Старыя сьляды (апавяданьне)	3
А. Гурло—З цыкля „Бацькаўшчына“ (верш)	24
Я. Пушча—** (верш)	26
„** (верш)	27
„** (верш)	28
„** (верш)	29
Паўлюк Трус—** (верш)	30
П. Галавач—Перад канцом (апавяданьне)	35
Я. Туміловіч—Сястры (верш)	50
„—Мая каліна (верш)	51
Сяргей Дарожны—** (верш)	52
М. Залётны—** (верш)	53
А. Звонак—Балаты зарасьлі багавіньнем... (верш)	54
Валеры Маракоў** (верш)	55
Краніва—Мода (байка)	56
„—Каршун і Цецярук (байка)	58

З чужаземнае літаратуры

Джэк Лёндон—Чайнго (пераклад з ангельскай)	60
Г. Лёнгфлаў—З „Песьні аб Гайаваце“ (пер. з ангельскай)	74

Грамадзка-політычны аддзел

Іл. Барашка—Сьцяпан Булат	76
В. Крывіцкі—Гаспадарчае становішча БССР	89
Ян Лясоцкі—Чарговыя задачы Комсамолу Польшчы	102
А. Курцік—Пяць год цэнтральнай газеты ЛКСМБ	108
В. Сьмігельскі—Асобныя моманты к культ-асьветнай працы сярод насельніцтва Гомельшчыны ў сучасны момант	115
Кніганіс	120
Хроніка	128